КАНТАКТЫ І ДЫЯЛОГІ

ІНФАРМАЦЫЙНА-АНАЛІТЫЧНЫ І КУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ БЮЛЕТЭНЬ
Грамадскага аб’яднання “Міжнародная асацыяцыя беларусістаў”
і Грамадскай арганізацыі “Беларускае таварыства дружбы і
культурнай сувязі з замежнымі краінамі”

ЗМЕСТ

• № 9–10 (45–46) • ВЕРАСЕНЬ-КАСТРЫЧНІК • 1999 • МІНСК • БЕЛАРУСЬ •

Заснавальнікі:
Грамадскае аб’яднанне “Міжнародная асацыяцыя беларусістаў”,
Грамадская арганізацыя “Беларускае таварыства дружбы
і культурнай сувязі з замежнымі краінамі”

Адрас рэдакцыі:
Рэспубліка Беларусь, 220050, Мінск,
вул. Рэвалюцыйная, 15, Камітэт ГА “МАБ”

Тэлефон: **+375 (017) 220 76 04**
Факс: **+375 (017) 220 93 50**

E-mail:
mab@lingvo.minsk.by

Электронны варыянт у InterNet:
http://www.lingvo.minsk.by

На першай старонцы вокладкі —
«Францыск Скарына». Малюнак вучаніцы 7-га класа
Беларускай школы імя Ф. Скарыны ў Вільнюсе Маргарыты Стральчэні,
пераможцы конкурсу. Настаўніца — Леакадзія Мілаш.

Бюлетэнь выдаецца і высылаецца толькі тым сябрам МАБ, якія ўнеслі складкі.

Памер складак у месяц (з 1998 г.): у Беларусі — **180 тысяч рублёў**,
у краінах СНД — **2 USD**, Цэнтральнай Еўропы — **3 USD**,
Заходняй Еўропы, Азіі, на іншых кантынентах — **5 USD**.

Перыядычнасць выхаду — **1 нумар у месяц**.

Мовы выдання — беларуская і ў перспектыве — англійская, руская.

Паведамленні аб уплаце складак просім дасылаць на адрас рэдакцыі.

Складкі просім пераводзіць аднаму з заснавальнікаў бюлетэня —
Камітэту ГА «Міжнародная асацыяцыя беларусістаў».

Банкаўскія рахункі:
рублёвы — мяняецца;
валютны — 3015000005287
у Мінскім абласным упраўленні АСБ “Беларусбанк” г. Мінска, код 807.

Андрэй Котлярчук (Бранск)

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА І ХАРВАЦКІЯ ГУМАНІСТЫ (ДА ПАСТАНОЎЦЫ ПЫТАННЯ)

Андрэй Котлярчук — кандыдат гістарычных навук, аўтар прац па гісторыі старажытнай гарадской культуры Беларусі і Расіі.Выкладае ў Вышэйшай школе міліцыі ў Бранску (Расія).

Калісьці ў гутарцы з А. Каўкай М. Улашчык адзначыў патрэбу шматразовага прачытання тэкстаў Францыска Скарыны ў кантэксце вывучэння таго асяроддзя, якое вызначыла творчы лёс беларускага асветніка (1). Падкрэслім: асяроддзя, галоўным чынам, замежнага, бо гуманістычныя тэндэнцыі культуры Літвы-Беларусі пачатку XVI ст. яшчэ не перараслі ў выразны рух. Таму дзейнасць Скарыны на бацькаўшчыне “значна апярэдзіла свой час” (2).

Мэта дадзенага артыкула — прасачыць магчымыя сувязі Скарыны са згуртаваным колам харвацкіх (далмацкіх) гуманістаў канца XV – пачатку XVI ст., відавочна адлюстраваныя, на маю думку, у спадчыне беларускага першадрукара. Цікавы ў гэтым сэнсе факт адзначае М. Петравіч. Па яго падліках, “7 дзеячаў далмацкага адраджэння навучаліся ў пачатку XVI ст. у універсітэце Падуі” (3). Як вядома, славянскі Дуброўнік быў у той час часткай Венецыянскай рэспублікі — лідэра Еўропы. А па законах Венецыі забаранялася яе грамадзянам (у т. л. харватам) атрымоўваць вышэйшую адукацыю дзе-небудзь, апрача Падуі (4). У сваю чаргу, сярод карпарацый замежных студэнтаў Падуанскага універсітэта “польская нацыя” займала трэцяе месца (5). У матрыкулы Падуі пачатку XVI ст. упісана некалькі дзесяткаў ліцвінаў. Рэктарам з 5 жніўня 1507 г. з’яўляўся “Андрэй з Польшчы” (6). Такім чынам, у 1512 г. малады беларускі католік, будучы асветнік і першадрукар Францыск Скарына трапіў у моцны асяродак славян-католікаў, найперш харватаў, і, напэўна, устанавіў з некаторымі з іх сяброўскія адносіны.

Сярод іх маглі быць:

1. Стэпан Брадарыч (Steepan Brodarič, каля 1480–17.11.1539), які ў Падуі атрымаў ступень доктара права. У 1518 г. ён стаў канцлерам венгерскага манарха Ласло Шалкая. У 1512 і 1527 г. наведаў Вялікае Княства Літоўскае як удзельнік пасольства венграў да вялікага князя Жыгімонта Старога. Падтрымліваў добрыя сувязі з каталіцкай элітай Польшчы, напрыклад, з Кракаўскім арцыбіскупам Пятром Тамінскім. Менавіта ў Кракаве, у 1527 г., выдадзены яго асноўны твор “De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Monach” (7).

2. Вінко Прыбоевіч (Vinko Priboevič, сярэдзіна XV ст. – пасля 1532 г.). Вучыўся ў Кракаўскім і Падуанскім універсітэтах. Доктар тэалогіі. У сваёй пра-

цы “De origine sucessibisque Slavorum” (Аб паходжанні і поспехах славян. Венецыя, 1532) выкарыстаў хронікі ВКЛ. У гэтым творы амаль што ўпершыню прадстаўлена агульная гісторыя славян, вызначаны генезіс і межы рассялення славянскіх этнасаў у Еўропе (8).

3. Іван Барбула (Ivan Barbula, каля 1472 – каля 1526). У Падуі ён уступіў у ордэн дамініканцаў, там жа атрымаў ступень доктара тэалогіі. Паэт-лацініст. Арцыбіскуп Дуброўніка.

4. Марво-Ветранавіч (1482–1576). З купецкай сям’і. У 1507 г. уступіў у ордэн бенедыктынцаў. У 1507–1515 гг. вучыўся ў розных універсітэтах Італіі, у тым ліку Падуанскім. Харвацкі паэт выразнага патрыятычнага напрамку.

5. Ганібал Луцыч (1482–1553). Паэт. Аўтар першага панегірыка на харвацкай мове “Пахвала Дуброўніку”. У яго п’есе “Рабыня” галоўны герой — змагар за свабоду славянства.

Нарэшце, у канцы XV – пачатку XVI ст. у Італіі працавалі два выдатныя харвацкія друкары — А. Палтошыч і Д. Дабрычэвіч.

Трэба прыгадаць таксама іншых харвацкіх дзеячаў — сучаснікаў Скарыны — Марка Маруліча (1450–1524), Скарына не мог не ведаць яго пераклад на харвацкую мову кнігі Біблії “Юдзіф” (1501); Сімона Кажычыча-Бенья (каля 1460–1536), фундатара харвацкага друку, біскупа Мадраса, перакладчыка і выдаўца на роднай мове каталіцкіх літургічных кніг; Іллю Црыевіча (1463–1520), паэта-лацініста, першага з славян, узнагароджанага ў Рыме лаўрамі лаўрэата (захаваўся яго верш “На выбранне сенатам Дуброўніка пасла ў ВКЛ да Жыгімонта Старога”); Дамяна Бенешы (1477–1539), паэта; Шышко Менціча (1457–1527), таксама харвацкага паэта.

На маю думку, паміж Францыскам Скарынам і колам сучасных яму харвацкіх гуманістаў можна ўстанавіць пэўныя аналогіі:

1. Бадай усе яны выхадцы з гарадскога, купецкага патрыцыяту, г. зн. мелі аднолькавае сацыяльнае паходжанне.

2. Усе яны былі католікамі, мелі добрыя кантакты з духоўнай элітай, нават займалі касцельныя пасады. У дачыненні ж да Скарыны — прыгадаем вучобу ў полацкіх бернардзінцаў, выконванне абавязкаў сакратара віленскага біскупа Яна, персанальны патранат з боку вялікага князя “наласкавшего господаря Жикгымонта Казимировича” (10), сувязі, праз шлюб з Маргарытай Адвернік, з каталіцкай элітай Вільні.

3. Сваёй творчасцю Скарына, як і харвацкія гуманісты, прадстаўляў славянскі культурны свет. Гэта было вельмі важна, бо менавіта ў XV – пачатку XVI ст. у Цэнтральнай Еўропе пашыраюцца меркаванні аб славянах як непаўнацэннай групе народаў. На нямецкіх землях мы бачым адкрытую дыскрымінацыю славян: забарону ўжываць іх мову, быць сябрамі гарадскіх суполак і г. д. (11) У такіх умовах дзеячам эліт славянскіх народаў трэба было пераадольваць існуючы адмоўны стэрэатып славян у свядомасці некаторых неславянскіх народаў Еўропы. Не зменшваючы ролю чэхаў і палякаў, падкрэслім, што гэтая ідэя ў XVI ст. найбольш была пашырана сярод харватаў. У сваіх творах харвацкія гісторыкі і

паэты актыўна распрацоўвалі тэзу аб магутным славянскім царстве, указваюць на вялікія абшары славянскага свету ў Еўропе. У гісторыі Далмацыі значнае месца займала прамая сувязь славян з антычнай традыцыяй. Напрыклад, Аляксандр Македонскі, на думку В. Прыбоевіча, быў, безумоўна, славянінам. Невыпадкова раман пра яго (“Александрыя”) карыстаўся вялікай папулярнасцю ў XV–XVIII стст. сярод сербаў, харватаў, беларусаў і іншых славянскіх народаў. Дарэчы, гэты твор добра ведаў Скарына (12).

У прамове да жыхароў роднага Хвара (1525) В. Прыбоевіч залічаў да славян многіх дзеячаў антычнай гісторыі: Арыстоцеля, імператараў Дыяклетыяна, Аўрэлія, Клаўдзія. Такім чынам сцвярджалася вельмі важная думка пра славян як пра аўтахтонаў еўрапейскай класічнай культуры, адных з заснавальнікаў еўрапейскай цывілізацыі. Тое, што гэтая праблема хвалявала харвацкую эліту, сведчыць, напрыклад, рытарычнае пытанне Антуана Вранчыча: “Няўжо мы, далматы, нічога не далі сусветнай гісторыі?” (13).

Асаблівым гонарам славян харвацкія гуманісты лічылі св. Ераніма — аўтара кананічнага перакладу Бібліі на латынь (“Вульгаты”). Цікава, што харвацкія народныя паданні ўказваюць на св. Ераніма як на стваральніка іншай славянскай азбукі — глаголіцы. Гэтыя ўяўленні пранiклі і ў навуку харватаў. Захаваўся трактат М. Маруліча “Супраць тых, хто лічыць св. Ераніма італьянцам”, дзе сцвярджаецца, што гэты святы быў “вянцом славянскай мовы” (14). Адносна ж Скарыны можна прыгадаць, што наш першадрукар лічыў менавіта св. Ераніма пачынальнікам перакладчыцкай працы. Неаднаразова гаворачы аб ім, ён адчуваў сябе нашчадкам гэтага папярэдніка ў перакладзе Святога пісання на родную мову (15). Напрыклад: “А подле их выкладу… Аз теже, недостойный последовник их, нароженый в руском языку, с помощью божиею, яко повинен (!) сый розмножати хвалу Христову и посполитое доброе… на русский язык зуполне” (16). І яшчэ: “Светый пак Ераним… Аз теже, наследуя мужа светого, напред Богу в троици единому ко чти и своему прироженому рускому языку к науце всего доброго поднялся праци тое…” (17).

4. Харвацкіх гуманістаў і Скарыну лучыць патрыятычная адданасць роднай мове. Выкарыстанне ў друку народнай мовы даследчыкі звычайна звязваюць з ідэяй Рэфармацыі, якая выдзелілася ў асобны рух ужо пасля выхаду скарынаўскіх перакладаў Бібліі (1517–1519). На самой жа справе, эпіцэнтрам дыскусіі аб праве існавання літаратуры на народнай мове была ў пачатку XVI ст. каталіцкая Італія. Менавіта ў гарадах Італіі распачаўся рух у падтрымку “вульгарэ”. Сучаснікі Скарыны — Нікола Макіавелі, П’етро Бембо, Анджэло Беолько ў сваіх творах даказвалі неабходнасць і эстэтычныя вартасці літаратур на народных мовах (18).

У такой атмасферы натуральна ўзнікала жаданне працаваць на карысць роднай мовы, якое яскрава выявілася ў творчасці харвацкіх гуманістаў і Францыска Скарыны. Прынамсі, М. Маруліч мэту перакладу на харвацкую мову Бібліі сфармуляваў наступным чынам: “Мусіў я перакласці гэтую Святую кнігу на нашу мову, каб зразумелі яе і тыя, хто не чытае кніжак лацінскіх” (19). У выда-

дзеным на роднай мове біскупам С. Кажычычам-Бенья каталіцкім службоўніку "Місал харвацкі" ўказана, што гэтая кніга надрукавана "na boziu hvalu i hrvackago ezika prosvečene". Простыя аналогіі ў вызначэнні той жа мэты мы бачым у прадмовах Скарыны да яго кніг Бібліі:

"лепшему вразумлению люду християнского и посполитого";

"иные слова, которые суть в Псалтыри неразумныи простым людем, найдуть е на боцех руским языком" (20);

"а то для того, абы братия мои русь, люди посполитые, чтучи могли лепей разумети";

"понеже не толико докторове а люди вченые в них разумеють, но всякий человек простый и посполитый, чтучи их или слухаючи, можеть поразумети, что ест потребно к душному спасению";

"по-рускии выложену для того, абы вси разумели сию книжку";

"с тое причины, иже мя Бог с того языка на свет пустил" (21).

Вядома, што пераклады біблейскіх тэкстаў далмацкія дзеячы рабілі шляхам "харватызацыі" царкоўнаславянскіх і глагалічных варыянтаў, ствараючы штучнае кніжнае кайнэ, у якім злучаліся элементы царкоўнаславянскай мовы і народных дыялектаў (22). Менавіта ў гэтым аспекце большасць сучасных мовазнаўцаў разглядаюць мову выданняў Ф. Скарыны.

5. Для светапогляду як харвацкіх гуманістаў, так і Скарыны характэрны выразныя "уніяцкія" тэндэнцыі. Справа ў тым, што і на паўднёва-славянскіх землях, і ў ВКЛ у той час пераважала талерантнасць, яшчэ амаль не было варожасці паміж славянамі каталіцкага і праваслаўнага веравызнанняў, захоўвалася магчымасць кампрамісу. Рэабілітацыі ідэі адзінства царквы прысвечаны многія творы харвацкіх дзеячаў. Напрыклад, гісторыка Людвіка Црыевіча-Туберона (1459–1527), які лічыў, што спрэчка паміж Усходняй і Заходняй цэрквамі не мае прынцыповай сутнасці. Як вядома, беларускі пераклад Бібліі, зроблены Ф. Скарынай, быў скіраваны да "русінаў" ВКЛ як праваслаўных, так і католікаў. У часы Скарыны яшчэ існавала беларуская касцельная традыцыя. Так, з XV ст. захавалася шэраг каталіцкіх твораў, пісаных кірыліцай па-беларуску, а між імі імша ("Ка ся мша чтет рымскія обычая Матце Божіей") (23). Як вядома, канфесійныя погляды Скарыны вызначаліся пэўнай талерантнасцю. Увогуле ж наш першадрукар нідзе ў прадмовах не выкарыстоўваў тэрміны "каталіцтва" ці "праваслаўе". Выразы накшталт: "мы пак, хрестианы зуполную веру имамы" сталі лейтматывам каментарыяў да кніг Бібліі (24). Напрыклад, беларускі асветнік гэтак вызначае сэнс кнігі "Деяния светых Апостол": "Ту знайдеш о церковной единоте, иже всем с любовию молитеся вкупе" (25). Звяртае ўвагу кампрамісны варыянт афармлення тэксту Бібліі ў перакладзе Скарыны: праваслаўная пагінацыя і каталіцкая храналогія "ад Р. Х."; праваслаўная Пасхалія і каталіцкая структура 10 запаведзей.

Падкрэслім, што пачатак XVI ст. — гэта часы, калі яшчэ не сфарміраваліся ўсе рысы самасвядомасці харвацкага і беларускага этнасаў. Для харвацкіх дзеячаў, як і для Скарыны, характэрны пошук канчатковай этнічнай ідэнтыфікацыі.

Прынамсі, В. Прыбоевіч лічыў сабе і славянінам, і далматам, і ілірыйцам, і харватам. Скарына запісаны ў тагачасных актах як ліцвін, русін, паляк. Толькі з цягам часу, у канцы XVI–XVII ст., у эліты ўзнікае выразная акрэсленасць, адчуванне гонару належаць да свайго народа — харватаў ці ліцвінаў.

6. Як і харвацкія гуманісты, Ф. Скарына быў выдатным лаціністам. Аб гэтым сведчаць яго паспяховая вучоба ў універсітэтах Еўропы, добрае веданне "вульгаты" і антычнай гісторыі. Трэба адзначыць вялікую ролю ў фарміраванні поглядаў Скарыны галоўнага аўтарытэта заходняй філасофіі — Арыстоцеля, якога ў сярэдневякоўі называлі проста "філосаф". На думку беларускага асветніка, разумнасць Арыстоцеля можна параўнаць з мудрасцю Старога запавету, у якім: "Арестотелева божественная (!) и житейская мудрость замкнена ест" (26). Падкрэслім, што ў тэкст кірылічнай Бібліі Скарына ўключаў лацінскія выразы, накшталт "То фео харітас" ("Дзякуй Богу") (27).

7. Венецыя, якая ў пачатку XVI ст. стала прытулкам для харватаў і Скарыны, была на той час адным з найпершых цэнтраў славянскага друку. Менавіта тут у 1506 г. пабачыла свет Чэшская біблія, адзін з узораў перакладу Скарыны. У шматлікіх друкарнях, якія ўяўлялі сабой хутчэй асяродкі інтэлектуалаў, працавала шмат паўднёвых славян, у тым ліку — на патрэбы бюргерства далмацкіх гарадоў. Напрыклад, у друкарні Джорджо Рusконі ў 1512 г. выдаюцца дзве кнігі для харватаў на кірыліцы-баснійцы. Цікава, што гэта, мусіць, першае ў кірылічным друку выданне маленькага фармату (у 1/8 аркуша), які быў зручны для карыстання ў свецкім жыцці гарадскога патрыцыяту. А ў 1520 г. у Венецыі Божыдар Вукавіч выдаў малафарматны "Зборнік для падарожнікаў", аналогіяй якога, у сэнсе мэты і афармлення, стала "Малая падарожная кніжка" Ф. Скарыны (Вільня, 1522) (28). Адным з першых падабенства шрыфту Скарыны з харвацкімі буквіцамі заўважыў Ігнат Дварчанін (29).

На маю думку, трэба шукаць дакументальныя пацвярджэнні сувязей Ф. Скарыны з харвацкімі гуманістамі, з друкарскімі школамі паўднёвых славян. Верагодна натрапіць на ліставанне харватаў з Скарынай. Я лічу, што моцная элітарная культура харватаў аказала ўплыў на матывы, мэты і сутнасць дзейнасці Ф. Скарыны. Потым скарынаўскія традыцыі, сэнс якіх — у стварэнні хрысціянскай літаратуры на зразумелай народу мове, знаходзілі сваіх пераемнікаў у Беларуска-Літоўскім гаспадарстве. На думку А. Мыльнікава, "сам факт творчасці Скарыны трэба разглядаць як адзін з крытэрыяў ўзроўню развіцця славянскага свету" (30).

---

(1) Каўка А. Што чытаў Скарына // История книги, книжного дела и библиографии в Белоруссии. Минск, 1986. С. 132–147.

(2) Скарына і яго эпоха. Мн., 1990. С. 276.

(3) Petrovich M. Croatian Humanists and the wrighting of history in the 15th and 16th century // Slavic review. Colombus (Ohio). 1978. Vol. 37. N 4. P. 630.

(4) Немировский Е. Л. Франциск Скорина: Жизнь и деятельность белорусского просветителя. Минск, 1990. С. 201.

(5) Голенищев-Кутузов И. Н. Итальянское Возрождение и славянские литературы XV–XVI вв. М., 1963. С. 213.
(6) Ягораў Дз. Падуанскі універсітэт у XV–XVI ст. // Чатырохсотлецце беларускага друку (1525–1925). Мн., 1926. С. 23–28.
(7) Laszowski E. Prilog za zivotopis S. Brodariča // Viesnik Zemaljskogo archiva. 1916. S. 303–304.
(8) Gortan V. Sisgorič i Priboevič // Filologija. 1958.
(9) Enciklopedija Jugoslavija. Zagreb, 1980. T. 1. S. 366.
(10) Пасляслоўе да "Деяния Светых Апостол" // Скарына Ф. Творы. Мн., 1990. С. 133. Далей усе прадмовы і пасляслоўі Скарыны да Бібліі цытуюцца па гэтаму выданню (Творы).
(11) Гл.: Ронин В. К. Славяне к западу от Одера и Восточных Альп в XV веке: проблема самосознания // Этническое самосознание славян в XV столетии. М., 1995. С. 132–133.
(12) Творы. С. 23, 47, 69.
(13) Petrovich M. Ibid. P. 636.
(14) Акимова О. А. Этническое и культурное самосознание хорватов в XV веке // Этническое самосознание славян в XV столетии. С. 142.
(15) Звернем увагу на тое, што, у адрозненне ад праваслаўнай традыцыі, гаворачы аб перакладзе Бібліі, Скарына згадвае Ераніма як "святога", а не "блажэннага".
(16) Творы. С. 70.
(17) Тамсама. С. 71. Гл. таксама с. 24, 29, 56.
(18) Гл.: Чиколини Л. С. Культура Италии XVI – I пол. XVII вв. // История Европы. М., 1993. Т. 3. С. 471–472.
(19) Marulič M. Judita. Suzana. Pjesme. Zagreb, 1970. S. 37.
(20) У адрозненне ад іншых кніг Бібліі Псалтыр Скарына надрукаваў на царкоўнаславянскай мове, "не рушачи самое Псалтыри ни в чем".
(21) Творы. С. 18, 37, 46, 73, 78.
(22) Акимова О. А. Этническое и культурное самосознание… С. 138.
(23) Ластоўскі В. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Коўна, 1926. С. 180–182.
(24) Творы. С. 52. Гл. таксама с. 32, 70, 104, 105.
(25) Тамсама. С. 104.
(26) Тамсама. С. 24. Гл. таксама с. 52.
(27) Тамсама. С. 39.
(28) Немировский Е. А. Франциск Скорина… С. 212.
(29) Дварчанін І. С. Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве. Мн., 1991 (дысертацыя, 1926 г.).
(30) Мыльников А. С. Картина славянского мира: взгляд из Восточной Европы. СПб., 1996. С. 115.

ФЕСТЫВАЛЬ ГАБРЭЙСКАЙ КНІГІ

10 кастрычніка ў Мінску адкрыўся III фестываль габрэйскай кнігі. У ім прынялі ўдзел беларускія вучоныя і пісьменнікі, госці з Расіі і ЗША. Прысутных вітаў кіраўнік габрэйскіх суполак Беларусі Леанід Левін.

На фестывалі дэманстравалася біблійнае Пяцікніжжа, перакладзенае габрэямі на старажытнабеларускую мову ў часы Ф. Скарыны. Нядаўна яго тэкст быў выдадзены ў Ізраілі з каментарыямі скарыназнаўцам Мошэ Альтбаўэрам.

Алесь Сімакоў (Гомель)

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА І АМЕРЫКА

Алесь Сімакоў — выканаўчы сакратар Беларуска-індзейскага таварыства, удзельнік некалькіх канферэнцый МАБ.

Сувязь Францыска Скарыны з важнай інфармацыйнай і ідэйнай плынню яго часу — успрыманнем у Еўропе вялікіх геаграфічных адкрыццяў, найперш "адкрыцця" Амерыкі, — да 1990 г. не звяртала на сябе спецыяльнай увагі даследчыкаў (1).

Знаходзячыся на мяжы беларусістыкі і амерыканістыкі, гэтая праблема з'яўляецца, па сутнасці, праблемай першай беларускай інфармацыі пра Амерыку, і яна ўжо ставілася на Захадзе скарыназнаўцамі ў сувязі з адзначанэннем у Нью-Йорку "ўгодкаў пражскага Скарынавага друку": "Што "Амэрыка адкрытая" — доктар Скарына пэўна ж добра ўжо знаў, хоць ніколі ня мог прадчуваць, што нейкае паўтысячы гадоў пазней ягоны якраз партрэт будзе красавацца на рэпрэзэнтацыйнай вуліцы найбольшага места "Новага свету" (з ліста В. Тумаша А. Флароўскаму ад 15.03.1968 з Нью-Йорку ў Прагу (2)). Бібліяграфічны паказальнік "Адкрыццё Скарыны" (1989) засведчыў, што і самога Скарыну неабходна было нанова адкрываць беларусам і свету (3).

Зварот да тэмы "Францыск Скарына і Амерыка" ў пачатку 90-х гг. быў выкліканы ў значнай ступені блізкасцю паміж сабой двух юбілеяў — 500-годдзяў нараджэння беларускага асветніка (1990) і "адкрыцця" Амерыкі (1992).

Падарожжа Калумба і выданне першых усходнеславянскіх кніг параўноўваліся шэрагам аўтараў XX ст. Розныя па сутнасці, маштабу і характару святкавання, абодва юбілеі мелі сусветнае значэнне, прынамсі, разглядаліся як такія міжнароднымі культурнымі цэнтрамі. Наша новая спроба звярнуцца да гэтай праблемы пачынаецца з канстатацыі, што і на сённяшні дзень у тэкстах першадрукара і сведчаннях сучаснікаў пра яго не знойдзены ні прамыя, ні ўскосныя згадкі пра Амерыку і індзейцаў. Паколькі знаходкі новых адпаведных дакументаў малаверагодныя, працягваецца інтэрпрэтацыя "кантэксту" дакументальных публікацый, па якіх можна было б здагадацца аб магчымай рэакцыі Скарыны на адкрыццё і заваяванне Новага Свету праз "мастацкія рэканструкцыі" ў празаічных і паэтычных творах.

Усё свядомае жыццё Ф. Скарыны прайшло ў "паслякалумбаўскую" эпоху. Кароткая сінхраналогія біяграфіі Скарыны і гісторыі Амерыкі ўключае: 1504 г. — Скарына паступае ў Кракаўскі універсітэт, Калумб вяртаецца са сваёй чацвёртай экспедыцыі; 1506 г. — Скарына атрымлівае ступень бакалаўра філасофіі, Калумб памірае ў Вальядалідзе; 1512 г. — Скарына абараняе ў Падуанскім універсітэце вучоную ступень доктара лекарскіх навук, на Кубе ўзнікае першае еўрапейскае пасяленне — Асунсьён; 1517 г. — Скарына друкуе першую кнігу ў Празе, адкрыццё Юкатана; 1519 г. — Скарына заканчвае ў Празе друкаванне Бібліі, Картэс пачынае заваяванне Мексікі; 1520 г. — Скарына ў Вільні, Магелан адкрывае праліў паміж Вогненнай Зямлёй і мацерыком; 1522 г. — Скарына друкуе "Малую падарожную кніжку", іспанцы высаджваюцца ў Нікарагуа;

1525 г. — Скарына выдае “Апостал”, Пісара рыхтуецца да канкісты Перу; 1530 г. — Скарына едзе ў Кёнігсберг, партугальцы пачынаюць планамерную каланізацыю Бразіліі; 1534 ці 1535 гг. — Скарына становіцца каралеўскім садоўнікам у Празе, Ж. Карцье адкрывае заліў св. Лаўрэнція, а канкістадоры Альмагра ўрываюцца на тэрыторыю Чылі.

У тыя ж самыя дзесяцігоддзі, што і Скарына, жылі і дзейнічалі з аднаго боку Ф. Пісара, П. дэ Мендоса, А.-Н. Кабеса дэ Вака, П. дэ Вальдзівія, з другога — Мантэсума II, Атаўальпа, Куаўтэмак, Каўпалікан, Лаўтара. Галоўныя з пералічаных падзей і імён, чыя слава “грымела”, не маглі не быць вядомымі Скарыне. У Скарыніяне найбольш часта згадваюцца Х. Калумб (гл. напр.: М. Шапавалаў, М. Садковіч, А. Петрашкевіч, В. Чамярыцкі і інш. (4)), а таксама А. Веспучы і Ф. Магелан. У савецкі час часта гучалі цытаты з Ф. Энгельса пра тытанаў Адраджэння, ролю геаграфічных адкрыццяў у гісторыі чалавецтва, пра найвялікшы прагрэсіўны пераварот, які мовай і адчуваннямі першадрукара можна было перадаць як “великое перемещение царств, законов, людей и всех на земли и во водах родящихся”.

Сярод дзеячаў еўрапейскай навукі і культуры, што пералічваюцца ў энцыклапедычным даведніку “Францыск Скарына і яго час” (1988) як “знаёмыя і сучаснікі”, “гістарычныя асобы, з жыццём і дзейнасцю якіх быў знаёмы Ф. Скарына”, нямала такіх, хто фігуруе ў ранняй гісторыі еўрапейска-індзейскіх кантактаў (А. Дзюрэр, М. Капернік, Мацей з Мехава, Максім Грэк і інш.).

Першыя звесткі пра Амерыку, якія накопліваюцца ў Еўропе, у т. л. у Кракаве, Падуі, Празе, Кёнігсбергу, досыць марудна пранікаюць у Літву і Масковію. Наколькі названыя краіны адставалі ад Захаду па інфармаванасці і прагрэсіўных ідэях, ілюструе той факт, які прыводзіў З. Ягораў у зборніку “400-лецце беларускага друку” (1926) і паўтарылі пазней іншыя аўтары: хутка пасля адкрыцця Амерыкі ў Балонскім універсітэце вырашылі стварыць аддзяленне для “індыйскіх” (г. зн. індзейскіх) студэнтаў (5). Падобным чынам выказваецца І. Дварчанін у сваёй доктарскай дысертацыі (Прага, 1925–1926): “Вялікія пераварoты”, выкліканыя ў немалой ступені “адкрыццём дарог да Амерыкі і Індыі, паднялі чалавечую думку ў Заходняй Еўропе да самых вяршынь, адкрыўшы перад ёй далёкія гарызонты”. “Калі прыгледзецца да Захаду таго часу, можна бачыць там нешта незвычайнае, асабліва ў параўнанні з Беларуссю” (6).

Памылковыя “індыйскія” стэрэатыпы, перанесеныя на “антыподы”, і няправільныя этнагеаграфічныя ўяўленні яшчэ доўгі час панавалі ў свядомасці беларусаў, асабліва тых, хто не выязджаў на Захад: “За Атлантыкай ляжыць Індыя, і толькі адзінкі здагадваюцца, што гэта — Новы свет. Іншых земляў няма, бо іх ніхто не бачыў” (7).

Індывідуальная інфармацыя Скарыны павінна была складацца з вусных паведамленняў, найперш у навукова-адукацыйных установах, карэспандэнцыі, даступных рукапісаў, друкаваных выданняў. Ступень інфармаванасці магла быць высокай, што вынікае з яго ўзроўню адукацыі, асяроддзя і геаграфіі паездак, але

не большай, чым у асветнікаў заходнеславянскіх народаў, некаторыя з якіх здолелі ўступіць у кантакт з "амерыканскімі" дзеячамі (знаёмства і перапіска Я. Дантышка з Э. Картэсам).

У бібліятэцы Скарыны былі, галоўным чынам, выданні, куды не паспела трапіць інфармацыя пра "адкрытую" ўжо Амерыку. Аўтарам адной з кніг, надрукаванай ў 1493 г. А. Кабергерам — "Сусветнай хронікі", — быў нямецкі гуманіст Г. Шэдэль, таксама, як і Скарына, медык, які вучыўся ў Падуанскім універсітэце.

Сярод друкаваных прац, якія мог бачыць Скарына, найбольш верагоднымі крыніцамі звестак пра Новы Свет былі творы яго настаўніка Яна з Глагова, які чытаў лекцыі Яна Сакрабоска (Джона з Холівуда) (Introductorium Compendiosum in Tractatum Sphaere Materialis. Cracoviae, 1506), Яна са Стобніцы (Introductio in Ptholomei Cosmographiam. Cracoviae, 1512), выданні чэшскага друкара Мікулаша Бакаларжа Штэціны. Апошні таксама вучыўся ў Кракаўскім універсітэце, але значна раней за Скарыну, выдаў, паводле розных версій, "не пазней 1504 г." або ў 1506 г., адну з першых у Еўропе кніг пра Амерыку і індзейцаў — "Твор аб новых землях і аб Новым Свеце, пра які раней мы ніякіх звестак не мелі і нічога не чулі" (8), якая ў энцыклапедыі "Францыск Скарына і яго час" называецца "лістоўкай", "адной з першых чэшскіх друкаваных "газет". Друкары двух народаў наўрад ці маглі сустракацца, але ў момант пачатку выдавецкай дзейнасці Скарыны Мікулаш Бакаларж меў каля 30 назваў выданняў, і асветнік-беларус мог пазнаёміцца з некаторымі з іх.

"Функцыянальная накіраванасць друкаванай прадукцыі Штэціны, прасякнутая разуменнем патрэб культуры славянскіх народаў, шмат у чым нагадвае зыходныя пазіцыі Скарыны", — адзначае А. Мыльнікаў (9). На думку іншага расійскага аўтара, Скарына "не мог не пазнаёміцца" з малітоўнікамі, выдадзенымі кірылаўскім ("баснійскім") шрыфтам Джорджо Русконі ў Венецыі за тры месяцы перад абаронай ім у Падуі доктарскай ступені (1512). У Венецыі, праз якую праязджаў беларус, у 1501 г. Дж. Русконі выдаў кнігу А. Веспучы "Новы Свет" (10).

Пра веды і ацэнкі Скарыны выказваюць меркаванні аўтары мастацкіх рэканструкцый жыцця і дзейнасці першадрукара. М. Арочка ("Судны дзень Скарыны", 1988), пацвярджаючы амаль бясспрэчную верагоднасць таго, што Скарына ведаў пра жорсткую канкісту краін ацтэкаў і інкаў, дапускае, што ён асуджаў прагнасць да скарбаў і золата, лічыў гэта "дзікунствам", "варварствам" і асабліва абураўся выкарыстаннем веры для апраўдання захопу чужых зямель і прыгнёту, прычым у гэтай сувязі разглядаў сябе нібы ахвяру расколатай, як зямны шар, рэлігіі. А. Лойка (раман-эсэ "Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае", 1989) прыпісвае асветніку думку пра тое, што кнігі, якія пачынаюць друкавацца, пойдуць па ўсяму свету, і Старому, і Новаму, які ў той час адкрываецца далёкімі ад Прагі іспанскімі і партугальскімі каравеламі; пры гэтым Скарына лічыць усе гарады на свеце, у т. л. "гарады новаадкрытай Індыі", — сваімі гарадамі, хаця і не спадзяецца іх бачыць.

Большасць мастацкіх твораў моцна перабольшваюць здольнасць Скарыны арыентавацца ў новых перспектывах Еўропы, прадбачыць. Кур'ёзны прыклад забягання наперад — наўмысная памылка наконт бульбы, якую пякуць у прыску падарожнікі ў той час, калі "Калумб толькі што даплывае да ўсходніх берагоў Цэнтральнай Амерыкі" (А. Клышка, "Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга", 1983). Як "ідэалагічную" памылку можна трактаваць звядзенне разам "бацькі генацыду" індзейцаў "Хрыстаносца" (Хрыстафора) Калумба і аднаго з выдаўцоў "свяшчэнных тэкстаў" пра Хрыста, імем якога тварыліся злачынствы: "плаванне Калумба і выданне Скарынай біблii на зразумелай мове — ёсць два ўдары з смяротных удараў, якія наносіць іхняй [г. зн. абскурантаў, уключаючы езуітаў. — *А. С.*] догме новы Чалавек" (У. Караткевіч. Хрыстос прызямліўся ў Гародні. 1972). Падобныя спрэчныя параўнанні робяцца і за акіянам, напрыклад, у паэме Янкі Юхнаўца "Калюмбы" (Нью-Йорк, 1967). Варта звярнуць увагу на прыродазнаўчыя навуковыя галіны, якія актывізаваліся ў сувязі з геаграфічнымі адкрыццямі. Важны для нашага даследавання перыяд работы Скарыны каралеўскім батанікам-садоўнікам на Градчанах (на думку С. Брагі, ён працягваўся каля пяці гадоў — 1535–1540). Кароль Чэхіі і Венгрыі (з 1526 г.) Фердынанд (1503–1564), заснавальнік сада, быў сынам Філіпа, іспанскага манарха, "уладара" Амерыкі, і яго батанік мог у перспектыве атрымліваць па "іспанскіх" каналах і расліназнаўчую, і іншую важную заакіянскую інфармацыю. "Жаданнем Фердынанда было, каб прыгажосцю ды багаццем рэдкіх дрэваў і раслін яго пражскі сад не саступаў найбольшым і найпрыгажэйшым садам іншых валадароў Еўропы, пра пражскі сад ён не забываўся да канца свайго жыцця. Кароль і ў Вене думаў пра тое, што ды як у Празе трэба садзіць. У сваіх лістах ён прыпамінаў, каб дрэвы цёплых краёў былі добра дагледжаныя на зіму "ды забяспечаныя ад марозаў, паабкручаныя". Першапачаткова Чэшская каралеўская камора ацэньвала працу Скарыны адмоўна. Яе сакратар Фларыян Грыспек (Грысбек) пісаў каралю 27 чэрвеня 1538 г.: "Ня шмат чаго прыгожага можна пабачыць у садзе. Апрача італійскіх пладоў — лімонаў, памаранчаў, цытрынаў ды іншых, — больш няма пра што паведамляць". Але ў прадмове да "Чэшскай касмаграфіі" 1554 г. Ян з Пухава ўжо пісаў пра "вялікі раскошны сад, у якім можна бачыць у вялікім ладзе пасаджаныя розныя шчэпленыя пладовыя дрэвы ды шляхотнае зеліва — і сваё мясцовае, і з далёкіх краёў" (11). Такім чынам, хаця пражскі батанічны сад быў адным з першых у Еўропе, а Скарыну "мы можам лічыць" яго заснавальнікам (Я. Неміроўскі (12)), гэты даследчык удакладняе ролю беларускага асветніка: "…ён быў вучоным садаводам, які вызначаў, якія культуры павінны быць вырашчаны", але "не варта думаць, што Скарына асабіста саджаў расліны, даглядаў за імі", для гэтага ў яго былі спецыяльныя работнікі. Тады яшчэ не прыйшоў час актыўнага вывучэння і выкарыстання культурных ("індзейскіх") і дзікарослых раслін з Амерыкі. Сын Скарыны Сімяон меў ужо больш шанцаў: сярод раслін, якія вырошчвалі ў 1584 г. у Йінжыхавым Градцы яго канкурэнты-расліназнаўцы, называецца фасоля. Першай амерыканскай хатняй жы-

вёлай, якая апынулася ў Еўропе ўжо ў часы Скарыны, была індычка, або калакуцкая курыца, яна з'явілася ў Беларусі не пазней 1573 г. і фігуруе нават у "Статуце Вялікага Княства Літоўскага".

Матэрыяльныя рэаліі амерыканскага жыцця маглі трапіць на гравюры Скарыны, улічваючы, што "рэлігійная тэматыка некаторых з іх секулярызаваная", што вылучаецца група "экзатычны жывёльны і раслінны свет". Гравюра, на якой Скарына адлюстраваны з кнігамі і армілярнай сферай, дае падставу для разважанняў пра касмаграфічныя і агульнагеаграфічныя веды асветніка. "Sphaera mundi" назваў яе ў 1926 г. М. Шчакаціхін (13), а ў 1830 г. І. Снегіроў "глобусам" (14). Выгляд гэтага "прадмета" ўводзіць ў зман: гэта не зямны шар, а "адзін з найстаражытнейшых астранамічных інструментаў" (15). Астранамічныя табліцы Рэгіямантана, якімі карысталіся Калумб, Веспучы і іншыя мараплаўцы, выкарыстаў для сваім мэт і Скарына (прагноз зацьменняў у "Малой падарожнай кніжцы").

У кнігах Старога запавету 1517–1519 гг. Скарына змясціў застаўкі з "дзікімі людзьмі" — матывам, шырока распаўсюджаным на працягу папярэдняга стагоддзя ў заходнееўрапейскай арнаментыцы. "Дзікія людзі", з дубінкамі і зарослыя валасамі, з'яўляюцца дзевяць разоў — у кнігах Ісуса Сірахава, Эклесіясце, Песні песней, Прамудрасці Божай, Царстваў і Зыход, але гэты сюжэт перайшоў у XVI ст., калі пачаліся масавыя кантакты еўрапейцаў з карэннымі жыхарамі Амерыкі, ужо як анахранізм. Абагульненні па магчымай рэакцыі Скарыны на сустрэчу з людзьмі іншых, менш тэхналагічна развітых культур робяць А. Каўка (вуснае паведамленне) і А. Мальдзіс у дакладзе на X Міжнародным з'ездзе славістаў з характарыстычнай назвай "Францыск Скарына як прыхільнік збліжэння і ўзаемаразумення людзей і народаў" (1988). Каменціруецца перш за ўсё факт перакладу Скарынай асноўных хрысціянскіх тэкстаў. Біблія Скарыны, надрукаваная раней за многія пераклады Святога пісання на еўрапейскія мовы, у т. л. пераклад М. Лютэра, не робіць таго "экзатычнага" ўражання, як версіі на мовах кры і аймара, якія бачыў на міжнароднай выставе ў Філадэльфіі ў 1876 г. жыхар Беларусі Я. Карловіч, але выданні Скарыны фігуруюць у тых жа даведніках перакладаў Бібліі на розныя мовы, што і індзейскія. Хаця падыход Скарыны да Бібліі лічыцца гуманістычным, а яго трактоўка тэксту выклікала пярэчанні з розных бакоў, ён, безумоўна, не мог дадаць у яе свае думкі і новыя рэаліі, што адпавядалі б яго часу. Паколькі Біблія не ўлічыла магчымасць вялікіх геаграфічных адкрыццяў і пра індзейцаў у ёй не сказана ні слова, а кожны народ Зямлі павінен быў мець радавод ад аднаго з нашчадкаў Ноя — Сіма, Хама або Яфета, то перакананні Скарыны ў мэтазгоднасці ўзгаднення зместу Бібліі з чалавечым разуменнем і вопытам у прынцыпе не супярэчылі "рацыяналістычнаму" тлумачэнню паходжання індзейцаў, якое было ўведзена ва ўжытак папам рымскім ў 1537 г. — пасля чатырох дзесяцігоддзяў ужываных канкістадорамі і місіянерамі выразаў "двуногія звяры", "бяздушныя стварэнні" і "тварэнні д'ябла", якімі яны "абгрунтоўвалі" сваю злачынную дзейнасць у Амерыцы. Згубленыя дзесяць ізраільскіх плямёнаў далі каментатарам Бібліі,

раннім даследчыкам-амерыканістам і мармонам падставу для распрацоўкі тэорыі яўрэйскага паходжання індзейцаў.

Вядомы розныя сцвярджэнні наконт рэлігійнай прыналежнасці Скарыны: праваслаўны; праваслаўны, які стаў каталікам; каталік; індыферэнтны; лічыцца, што ён не мог быць атэістам. Сінкрэтызм з перажыткамі дахрысціянскіх вераванняў як важны элемент рэлігійнасці беларусаў не ўлічваўся тымі аўтарамі, хто выказваў свае меркаванні адносна веры доктара Скарыны. Пасля выхаду ў свет кніг Скарыны лёгкі знешні пераход з канфесіі ў канфесію стаў тыповым. Значная частка беларускага народа мела ўжо, у т. л. дзякуючы самому Скарыне, зададзенасць у пытаннях адносінаў веравызнанняў. Пры іншым збегу акалічнасцей беларусы далі б вялікую колькасць як каталіцкіх, так і праваслаўных місіянераў у Амерыцы, хаця тэрмін і паняцце экспансіянізму не былі добра знаёмыя або блізкія беларускаму асветніку і, паводле Я. Парэцкага, “утапісту”: “Скарыне ўласцівы антрапалагічны аптымізм, упэўненасць, што альтруістычныя пачаткі павінны пераадолець эгаістычныя як ў чалавеку, так і ў грамадстве” (16). Падобны “утапізм”, характэрны для ранняга Адраджэння, суіснаваў з уяўленнямі пра падзел свету на цывілізаваны і нецывілізаваны і хутка мусіў быць перагледжаны.

Несумненна, Скарына быў чалавекам еўрапейскага кола, ён належаў да “апошніх магікан” “рускай” эпохі існавання беларускага этнасу; ён нёс ужо ў сабе “пераходныя” элементы ў “польскі” перыяд — для большасці шляхты і ў т. зв. “дзікунскі” — для ніжэйшых, уласна беларускіх, слаёў. Вызначальнай рысай гэтай эпохі стала размежаванне ў арыентацыях, прычым руская і польская вялі ў Еўропу, а чыста беларускі шлях развіцця быў натуральны, “карэнны”, індыянісцкі, непісьмовы і “негістарычны”. Выданне Ф. Скарынай дастаткова анахранічных і малапрадуктыўных для нацыянальна-культурнага развіцця біблійных тэкстаў стала адметнай, але “стрымліваючай” падзеяй. Новая эпоха павінна была даць беларускаму народу дакладную інфармацыю пра свет на натуральнай, а не штучнай мове, якую выкарыстаў Скарына; такім чынам, Біблія, з дапамогай якой дэмаралізоўвалі карэнныя народы Амерыкі, у Беларусі служыла сродкам стрымлівання развіцця навук пра свет, уключаючы амерыканістыку.

---

(1) На Другіх Заслаўскіх чытаннях Беларускага навукова-гуманітарнага таварыства (9–10.06.1990) было зроблена паведамленне “Францыск Скарына і Амерыка: падыходы да вызначэння праблемы”.

(2) Фляроўскі А. й Тумаш В. Скарыніяна ў ліставанні. Лісты 1965–1968 гг. // Запісы: Беларускі інстытут навукі й мастацтва. New York, 1988. N 18. С. 186.

(3) Открытие Скорины: Библиографический указатель… / Сост. Г. Я. Голенченко. Минск, 1989.

(4) Шапавалаў М. Ф. Скарына, яго дні ды друк на Беларусі. Мн., 1925 (раздзел 1. Сацыяльна-эканамічны быт Заходняй Эўропы ў канцы XV і пачатку XVI стст.); Садковіч М. Как был написан этот роман: Вместо предисловия // Садкович М., Львов Е. Георгий Скорина: Истор. роман. Минск, 1966. С. 13; Чамярыцкі В. З кагорты тыта-

наў // Падарожная кніжка Скарыны: Зборнік, прысвечаны 500-годдзю беларускага першадрукара. Мн., 1990. С. 10.
(5) Егораў З. Падуанскі універсітэт у XV–XVI сталеццях // 400-лецце беларускага друку. Мн., 1926. С. 25. (Пра адносіны да чужаземцаў там сказана: “Толькі італьянскія універсітэты прымалі іх, пры гэтым, з самага пачатку — на аднолькавых правох; варты адзнакі той цікавы факт, што на вестку аб адкрыцці “Індыі”, г. зн. — Амерыкі, Болёння зараз жа адгукнулася ўтварэннем у сябе асобнае нацыянальнае падгрупы для “індыйскіх студэнтаў”); Майхровіч С. К. Георгій Скарына. Мн., 1966. С. 42–43. (“Дастаткова сказаць, што не паспела яшчэ Еўропу абляцець сенсацыйная вестка аб адкрыцці Калумбам Амерыкі, як у Балонскім універсітэце пачалі ўжо ствараць спецыяльныя секцыі для “індзейскіх”, гэта значыць амерыканскіх, студэнтаў. Факт сам па сабе глыбока знамянальны. Ён кідае яркае святло на дэмакратычную атмасферу, якая здаўна панавала ў тагачасных універсітэтах і мела вялікі ўплыў на станаўленне светапогляду Скарыны”.)
(6) Дварчанін І. С. Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве. Мн., 1991. С. 62.
(7) Караткевіч У. Подзвіг Францыска Скарыны: Эсэ // Вобраз–86. Мн., 1986. С. 203.
(8) Стингл М. Индейцы без томагавков. М., 1984. Изд. 3, доп. С. 201–203; Кашпар О. Доколумбовые литературы в ЧСФР (Обзор) // Латинская Америка. 1990. № 8. С. 138.
(9) Францыск Скарына і яго час: Энцыкл. даведнік. Мн., 1988. С. 554.
(10) Немировский Е. Л. Франциск Скорина: Жизнь и деятельность белорусского просветителя. Минск, 1990. С. 211, 212.
(11) Цыт. па: Брага С. Доктар Ф. Скарына й кароль Фэрдынанд // Запісы: Беларускі інстытут навукі й мастацтва. New York, 1988. N 18. С. 11–12,17.
(12) Немировский Е. Л. Франциск Скорина. С. 508.
(13) Шчакаціхін М. Гравюры і кніжныя аздобы ў выданнях Францішка Скарыны // 400-лецце беларускага друку. Мн., 1926. С. 180–227.
(14) И. С. [Снегіроў І. М.] Дополнение к статье IX // Труды и летописи Общества истории и древностей российских. М., 1830. Ч. 5. Кн. 1. С. 306–309.
(15) Шматаў В. Набліжэнне да разгадкі?: Семантыка і сімволіка партрэта Францыска Скарыны // Мастацтва Беларусі. 1989. № 6. С. 51.
(16) Порецкий Я. И. Симон Будный — передовой белорусский мыслитель XVI в. Минск, 1961. С. 47.

САРДЭЧНА ВІНШУЕМ !

Сяброў ***Беларуска-амерыканскага задзіночання*** — з 50-мі угодкамі яго заснавання (адзначалася ў Нью-Йорку 10 кастрычніка)!

Старшыню Каардынацыйнага камітэта беларусаў Канады ***Раісу Жук-Грышкевіч***, вядомага грамадска-культурнага дзеяча, сябра МАБ, з 80-годдзем з дня нараджэння!

Святара, нашага сталага чытача доктара ***Ежага Юзафа Сабковяка*** — з пастырскім пасвячэннем, якое адбылося 17 кастрычніка ў Рутэн-Капергардзе (Германія).

Дацэнта БДУ ***Кузьму Хромчанку***, аўтара прац пра ўзаемадзеянне беларускай літаратуры з іншымі літаратурамі — з 70-годдзем з дня нараджэння !

Мікалай Палкаўнічэнка (Гомель)

ВЫЯВЫ ЧЭШСКАГА ЛЬВА НА ІНІЦЫЯЛАХ ПРАДМОЎ ДА ПРАЖСКІХ ВЫДАННЯЎ Ф. СКАРЫНЫ

Мікалай Палкаўнічэнка — выкладчык выяўленчага мастацтва СШ № 19 г. Гомеля. Даследуе сімволіку гравюр з выданняў Ф. Скарыны.

У пасляслоўях да сваіх выданняў Ф. Скарына называе Прагу горадам вялікім і слаўным. Неаднаразова выкарыстаў ён у прадмовах да гэтых выданняў ініцыял П, упрыгожаны выявай чэшскага льва. У сваю чаргу герб Чэхіі стаў складовай часткай гербаў Навамесцкага і Маластранскага раёнаў Прагі. Такім чынам, для беларускага першадрукара леў з'яўляўся сімвалам не толькі Чэхіі, але і Прагі.

Знамянальна, што ў віленскіх выданнях Ф. Скарыны ўказаны ініцыял ужо не выкарыстоўваўся. Больш таго, за выключэннем Псалтыра слова “Предисловие” там знікае, замяняецца словам “Казание”. Таксама характэрна, што ў асноўным тэксце Бібліі Ф. Скарына гэты ініцыял выкарыстаў толькі адзін раз, яўна па “тэхнічнай” неабходнасці. Ім пачынаюцца апошнія ніжнія два або тры радкі тэкста, дзе звычайны, больш буйны, ініцыял не ўмясціўся б у наборную плошчу.

А цяпер вернемся да самой выявы льва. Яна ўпісана ў літару П нібы, у вароты — амаль так жа, як у маластранскім гербе. Прыгадаем, што акрамя ўсяго іншага леў — яшчэ і сімвал вучонага. На верхняй жа папярочцы літары выцягнулася жывёліна, ідэнтыфікаваць якую, на жаль, не ўдалося. Магчыма, гэта львіца, тады перад намі ідэаграма генезіса вучоных. Калі ж гэта пантэра, то яе выява сімвалізавала б дамінуючае становішча Прагі найперш як інтэлектуальнага, культурнага цэнтра (пан — усё, тэра — зямля). А калі перад намі леапард, райскі леў, то ён азначаў бы спрыяльныя ўмовы для вучоных, іх генезіс.

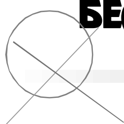
Звернем увагу на тое, што ініцыялам пачынаецца слова “Предисловие” (“Перед словом”). Варта прыгадаць, што “Слово” і “Слава” ў багаслоўі — сінонімы. Такім чынам, Прага нібы ўзвышаецца над усімі слаўнымі гарадамі як інтэлектуальны і культурны асяродак. Да таго ж у слове “Предисловие” першыя чатыры зычныя літары ўтвараюць славутую анаграму П. Р. Д. С. Гэта — чатыры ўзроўні прачытання тэкстаў Бібліі — Пашут, Рэмез, Дэраш і Сод. Ад гэтай анаграмы ўтварылася слова “парадыз” (рай).

Арыгінальна выкарыстаўшы выяву чэшскага льва, пад апекай якога Ф. Скарына працаваў і, магчыма, вучыўся, вялікі палачанін, на маю думку, выказаў сваю, асаблівую прыязнасць і ўдзячнасць сталіцы Чэхіі. Бо прамое выказванне такіх пачуццяў было б у такой кнізе, як пераклад Бібліі, недарэчным.

У НАСТУПНЫМ НУМАРЫ «КАНТАКТАЎ І ДЫЯЛОГАЎ» ЧЫТАЙЦЕ:

Янка Запруднік. Развіццё беларусаведных доследаў на Захадзе.

Аксана Мілашэўская. Супастаўленне некаторых асаблівасцей мовы прозы Якуба Коласа і Маргарэт Мітчэл.

У СЯОЦЮ, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Кітая ў Беларусі

ДА 50-ГОДДЗЯ КІТАЙСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ: ДЫНАМІЧНАЕ РАЗВІЦЦЁ КІТАЙСКА-БЕЛАРУСКІХ АДНОСІН

Нягледзячы на вялікую геаграфічную адлегласць, паміж Кітаем і Беларуссю існуюць традыцыйныя дружба і супрацоўніцтва — яшчэ ў часы Савецкага Саюза дружалюбныя сувязі нашых краін ужо былі вельмі цеснымі. Кітай з’яўляецца адной з першых краін, якія ўстанавілі дыпламатычныя адносіны з Беларуссю пасля атрымання ёю незалежнасці. Пасля таго, як 20 студзеня 1992 г. паміж КНР і РБ устанавіліся дыпламатычныя адносіны, прайшло больш сямі гадоў. За гэты невялікі па гістарычных мерках перыяд часу было шмат зроблена ў развіцці адносін паміж нашымі краінамі дзякуючы ўзаемным намаганням.

Кітай надае вялікае значэнне развіццю адносін з Беларуссю, разглядае Беларусь, адну з заснавальніц ААН, як важную краіну Еўропы, якая можа і павінна іграць дастойную ролю ў міжнародных справах. Беларусь у сваю чаргу высока ацэньвае прэстыж і ролю Кітая ў свеце. У Кітая і Беларусі ёсць агульнае разуменне па шырокаму колу міжнародных пытанняў, абедзьве краіны аказваць узаемную падтрымку на міжнароднай арэне. У двухбаковых адносінах Кітай і Беларусь маюць добры патэнцыял для развіцця супрацоўніцтва ў розных галінах. Нашы кіраўнікі падтрымліваюць паміж сабой сталыя кантакты. Прэзідэнт РБ А. Р. Лукашэнка ў 1995 і 1997 гг. наведаў Кітай, некалькі беларускіх міністраў таксама адбылі візіты ў нашу краіну. Прэм’ер Лі Пэн (цяпер спікер) КНР наведаў Беларусь у 1995 г. Намеснікі прэм’ера і спікера Кітая таксама пабывалі ў Беларусі. Кантакты на высокіх узроўнях значна садзейнічалі развіццю міждзяржаўных адносін абедзвюх краін. Дасягнутыя на вышэйшым узроўні дамоўленасці і падпісаныя абодвума бакамі пагадненні (іх больш за 30) плённа ажыццяўляліся, ужо створаны неабходныя механізмы для іх рэалізацыі.

Гандлёва-эканамічнае супрацоўніцтва Кітая і Беларусі таксама добра развіваецца, хаця яго патэнцыял яшчэ далёка не вычарпаны. У эканоміцы абедзвюх

краін існуе пэўная ўзаемадапаўняльнасць, у нашым двухбаковым гандлі назіраецца ўзаемны попыт. У Беларусі ёсць больш развітыя базавыя прамысловыя галіны і больш высокая падрыхтаванасць навукова-даследчай сілы. У сваю чаргу Кітай можа паставіць у Беларусь шырокую гаму тавараў сваёй вытворчасці. Эканоміка ў Кітаі расце хутка і ўстойліва, і на гэтай аснове знешнеэканамічнае супрацоўніцтва таксама няўхільна развіваецца, таму беларускія тавары, калі толькі яны канкурэнтназдольныя па цэнах і па якасці, заўсёды могуць знайсці рынак у Кітаі. У знешнеэканамічным гандлі Кітай у цэлым вось ужо некалькі гадоў запар мае пазітыўнае сальда, аднак у кітайска-беларускім гандлі ў Кітая ўжо не адзін год адмоўнае сальда, і ўсё ж нас гэта не дужа трывожыць. Я ўпэўнена, што калі Беларусь выйдзе з цяперашняга эканамічнага крызісу, палепшыцца сітуацыя з плацёжаздольнасцю і канвертацыяй, гандлёва-эканамічнае супрацоўніцтва нашых краін абавязкова ўзнімецца на новы ўзровень.

Супрацоўніцтва ў галіне навукі і тэхнікі можна лічыць адным з найбольш важных дасягненняў у нашых адносінах. Цяпер толькі па міжурадавай лініі дзейнічаюць звыш 400 праектаў супрацоўніцтва, сярод якіх некалькі дзесяткаў ужо рэалізаваны або рэалізуюцца. У мінулым годзе былі праведзены Дні навукі і тэхнікі Кітая ў Беларусі, а сёлета ў чэрвені Беларусь паспяхова правяла Дні навукі і тэхнікі ў Кітаі, у час якіх абодва бакі дамовіліся пра супрацоўніцтва ў ажыццяўленні яшчэ больш двух дзесяткаў праектаў. Думаю, што для супрацоўніцтва ў гэтай вобласці ў нас ёсць самыя вялікія перспектывы.

Паміж нашымі дзяржавамі было падпісана пагадненне пра культурнае супрацоўніцтва, якое мае доўгі тэрмін дзеяння. Яно паспяхова рэалізуецца. Згодна з пагадненнем абодва бакі складаюць канкрэтныя планы супрацоўніцтва. Напрыклад, у 1998 г. быў падпісаны пратакол на 1998–2000 гг., згодна з якім у чэрвені г. г. у Кітаі з вялікім поспехам прайшлі Дні культуры Беларусі, а ў 2000 г. пройдуць Дні культуры Кітая ў Беларусі. Акрамя таго, адбудзецца і ўзаемны абмен музычнымі, танцавальнымі, балетнымі калектывамі. У кастрычніку ўпершыню пройдуць у Беларусі гастролі трупы Пекінскай оперы з нагоды 50-годдзя ўтварэння КНР.

Вельмі хутка развіваецца супрацоўніцтва ў галіне адукацыі. Згодна з міжурадавым пагадненнем кожны год нашы краіны абменьваюцца дзесяццю студэнтамі. Апрача таго, цяпер у Беларусі вучыцца яшчэ некалькі сот кітайскіх студэнтаў паводле дамоваў, прытым іх колькасць павялічваецца з кожным годам.

Пашыраюцца таксама кантакты паміж грамадскімі арганізацыямі і рэгіёнамі абедзвюх краін. У нас ужо ёсць сем пар гарадоў (або абласцей)-пабрацімаў, яшчэ некалькі гарадоў збіраюцца ўстанавіць такія адносіны. Дзейнасць таварыстваў дружбы абедзвюх краін з'яўляецца адной з самых дынамічных сфер супрацоўніцтва. Адразу ж пасля ўстанаўлення дыпламатычных адносін у 1992 г. было створана Таварыства кітайска-беларускай дружбы ў складзе Кітайскага народнага таварыства дружбы з заграніцай. У тым жа годзе яно накіравала дэлегацыю ў Беларусь для ўстанаўлення прамых кантактаў з Беларускім таварыствам дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі. У 1994–1997 гг. імі

былі арганізаваны візіты ў Беларусь групы мэраў, гандлёва-эканамічнай групы і групы прадпрымальнікаў. У маі бягучага года дэлегацыя Беларускага таварыства дружбы на чале са спадарыняй Івановай упершыню наведала Кітай, пабывала ў Пекіне, Шанхаі і Сучжоў. У час візіту абодва бакі дамовіліся аб супрацоўніцтве ў правядзенні шэрагу мерапрыемстваў. У тым ліку запланаваны ў 2000 г. візіт у адказ кітайскай дэлегацыі. Беларускае таварыства дружбы і Беларуска-кітайскае таварыства дружбы штогодна праводзяць мерапрыемствы з нагоды юбілейных дат і буйных падзей у жыцці кітайскага народа, рэгулярна арганізуюць лекцыі, сімпозіумы, выстаўкі з кітайскай тэматыкай, што істотна садзейнічае дружбе і ўзаемаразуменню нашых народаў. Устаноўлены таксама кантакты па лініі жаночых арганізацый. У чэрвені бягучага года дэлегацыя Усекітайскай федэрацыі жанчын нанесла першы візіт у Беларусь, устанавіла непасрэдныя кантакты з Беларускім саюзам жанчын, узгадніла планы далейшага супрацоўніцтва.

Я пераканана, што амаль ва ўсіх галінах нашых двухбаковых адносін ёсць яшчэ нямала патэнцыяльных магчымасцей для развіцця і паглыблення ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва. Я з аптымізмам гляджу на будучае развіццё адносін паміж нашымі краінамі.

Анатоль Бабіцкі (Мінск)

ЛАТЫШЫ ЗНАЁМЯЦЦА З БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРАЙ

З 3 па 11 ліпеня 1999 г. у Рызе па ініцыятыве беларускай дыяспары Латвіі, пры падтрымцы Пасольства Рэспублікі Беларусь у Латвійскай Рэспубліцы прайшлі Дні культуры, майстэрства і традыцый беларускага народа, у якіх прынялі ўдзел майстры народнай творчасці па ткацтву, пляценню беларускіх паясоў, пляценню са стружкі-габлюшкі, вырабу беларускай нацыянальнай вопраткі Лепельскага раённага Дома рамёстваў, майстры па саломапляценню з Мінска А. і Г. Грэсі.

Урачыстае адкрыццё Дзён культуры адбылося 3 ліпеня ў Залатой зале Дома Латышскага таварыства і было прымеркавана да Дня нацыянальнай незалежнасці Рэспублікі Беларусь. Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел пасол нашай рэспублікі ў Латвіі М. Марыніч, старшыня Таварыства беларускай мовы “Прамень” М. Буры, дырэктар Цэнтра нацыянальнага аддзення “Sena Klets” М. Грасманэ, прадстаўнікі іншых нацыянальна-культурных аб’яднанняў, якія адзначалі, што гэтыя Дні ўяўляюць сабой яшчэ адзін станоўчы аспект у развіцці адносін паміж нашымі краінамі. На ўрачыстым адкрыцці Дзён культуры Таварыству беларускай мовы “Прамень” ад Міністэрства культуры Беларусі быў перададзены ткацкі станок і жаночы нацыянальны касцюм ручнога вырабу.

У рамках Дзён культуры прайшла выстаўка “Майстэрства і традыцыі беларускага народа”, народнае свята Купалле, семінар “Фальклор, абрады і традыцыі беларускага народа”.

Заключныя мерапрыемствы Дзён культуры адбыліся 10 ліпеня ў прыродным парку “Стабурагс” у Сеце Айзкраўкльскага раёна, дзе прайшлі выстаўка і майстар-класы беларускіх і латышскіх народных майстроў, канцэрт творчых самадзейных калектываў нацыянальных аб’яднанняў Латвіі.

Трэба адзначыць, што вялікую дапамогу ў арганізацыі і правядзенні Дзён культуры аказала Пасольства Рэспублікі Беларусь у Латвійскай Рэспубліцы, асабліва сакратар пасольства А. Царкоўскі.

Аб правядзенні мерапрыемстваў Дзён культуры паведамлялася на Латвійскім радыё і тэлебачанні, выйшаў спецыяльны святочны нумар газеты беларусаў Латвіі “Прамень”.

3 ліпеня адбылася яшчэ адна значная падзея ў культурным жыцці беларусаў Латвіі — адкрыццё ў Даўгаўпілсе Цэнтра беларускай культуры, дзе беларускаму таварыству “Уздым” былі перададзены 12 нацыянальных сцэнічных касцюмаў для жаночага вакальнага ансамбля “Купалінка”.

У час правядзення азначаных мерапрыемстваў, 30 чэрвеня 1999 г., Пасол Рэспублікі Беларусь М. Марыніч сустрэўся з міністрам культуры Латвійскай Рэспублікі К. Петэрсонэ. Былі абмеркаваны пытанні развіцця беларуска-латвійскіх адносін у галіне культуры, перспектывы падпісання міжведамаснага пагаднення аб супрацоўніцтве паміж міністэрствамі культуры Рэспублікі Беларусь і Латвійскай Рэспублікі.

М. Марыніч праінфармаваў латвійскі бок аб супрацоўніцтве Рэспублікі Беларусь у галіне культуры з суседнімі краінамі, існуючым заканадаўстве ў гэтай сферы, ходзе падрыхтоўкі і правядзення ў Латвіі Дзён культуры, майстэрства і традыцый беларускага народа, удзеле ў іх дэлегацыі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. К. Петэрсонэ выказала задавальненне падыходам беларускага боку да развіцця кантактаў у галіне культуры між дзвюма рэспублікамі і падкрэсліла, што Міністэрства культуры аказвае дапамогу латвійскім калектывам, якія прымаюць удзел у фестывалях і конкурсах, што праводзяцца ў Беларусі.

Пры абмеркаванні магчымасці падпісання пагаднення аб супрацоўніцтве ў галіне культуры паміж нашымі міністэрствамі К. Петэрсонэ паведаміла, што Кабінет Міністраў Латвійскай Рэспублікі ўхваліў рапрацоўку падпісання праекта міжведамаснага пагаднення і прапанаваў падпісаць яго ў час плануемага візіта прэм’ер-міністра Латвіі У. Крыштопанса ў Рэспубліку Беларусь у гэтым годзе.

***На здымку**: Удзельнікі дзён беларускай культуры ў Рызе*

Віта Гірчанка (Палтава), Антон Шчагельскі (Ужгарад)

ПОСПЕХ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭТЭСЫ-ПАЛТАЎЧАНКІ

У Беларусі яе ведаюць як Іну Снарскую, аўтара двух паэтычных зборнікаў. На Украіне, у Палтаве, як Іну Дзідык (па мужу), актыўную дзяячку беларускай дыяспары. Яна друкуецца ва ўкраінскай прэсе, вывучае ўкраінскую мову на філфаку Палтаўскага педінстытута.

А нядаўна па сцэнарыю Іны Дзідык палтаўскай тэлестудыяй быў зняты аўтабіяграфічны фільм “Простая і светлая таямніца”. У цітрах яго сказана: “Білорусам України присвячується”. У чэрвені гэтага года ён паказаны на першым Міжнародным фестывалі тэлевізійных і радыёпраграм для нацыянальных меншасцей “Мой родны край”, які праходзіў пад патранатам Прэзідэнта Украіны. У ім бралі ўдзел аўтары з Украіны, Венгрыі, Румыніі, Польшчы, Літвы і Славакіі (шкада, што Беларусі не было). На суд калегаў і кампетэнтнага міжнароднага журы былі прадстаўлены 46 тэлевізійных і 36 радыёпраграм. Канкурэнцыя была вялікая. І ўсё ж сапраўдным адкрыццём для нас стала праграма палтаўскай тэлежурналісткі і беларускай паэтэсы Іны Дзідык (Снарскай). Усе 19 хвілін, якія працягваўся яе паказ, прайшлі як адна хвіліна. У зале панавала выключная цішыня. А пасля раздаліся апладысменты. Адзін з членаў журы сказаў: “Гэта нават не журналістыка, гэта пісьменніцтва на тэлебачанні”. Фільм атрымаў найвышэйшы бал у намінацыі “Найлепшая аўтарская работа”.

Пра што ж гаворыцца ў “Простай і светлай таямніцы”? Гэта — роздум жанчыны, адарванай ад сваёй гістарычнай радзімы, ад Полаччыны, якая працягвае любіць сваю родную Беларусь, зберагае сямейныя рэліквіі, што дасталіся ёй ад бабулі і цяпер служаць талісманамі, жанчыны, што здолела палюбіць і новую бацькаўшчыну, Украіну, дзе ў яе сям’я і многа сяброў. Размова пра запаветнае, патаемнае вядзецца на дзвюх мовах — беларускай і ўкраінскай.

Дзесяць тэлекампаній Украіны ўжо заказалі фільм Іны Дзідык для паказу ў сваіх абласцях. Дэманстраваўся ён і на традыцыйнай дэкадзе Палтаўскага тэлебачання, якая прайшла ў Севастопалі 8–17 ліпеня.

Іна Снарская-Дзідык улятае ў трэцяе тысячагоддзе птушкаю. Бо мае ў сэрцы тое, што не памірае.

Людміла Хмяльніцкая (Віцебск)

ШАГАЛАЎСКІЯ ДНІ Ў ВІЦЕБСКУ

5–7 ліпеня 1999 г. у Віцебску прайшлі IX Міжнародныя Шагалаўскія дні, якія ўвабралі ў сябе мерапрыемствы розных жанраў — ад акадэмічных Шагалаўскіх чытанняў да дзіцячага пленэра і сяброўскай вечарыны пад назвай “У гасцях у Марка і Бэлы”, наладжанай у двары Дома-музея Шагала на Пакроўскай вуліцы. Асноўнай падзеяй Шагалаўскіх дзён стала адкрыццё выстаўкі “Марк Шагал і яўрэйская культура”, на якой былі прадстаўлены новыя падарункі, зробленыя віцебскаму музею яго даўнімі сябрамі: серыя графічных ілюстрацый Шагала да Бібліі (1956 і 1960 гг.), каляровыя літаграфіі з серыі “12 кален Ізраіля” (1964 г.), цыкл з 96 ілюстрацый да паэмы М. Гогаля “Мёртвыя душы” (1923–1925 гг.), афорт “Бабуля з Лёзна” (1922 г.) і інш. працы мастака. На адкрыцці выстаўкі прысутнічалі і самі ахвярадаўцы — унучка Марка Шагала Мерэт Меер-Грабер (Берн, Швейцарыя), уладальнік галерэі графікі Шагала Гюнтэр Камацкі з жонкай (Майлен, Швейцарыя), а таксама доктар Генрых Мандэль (Ірэль, Германія).

Шагалаўская імпрэза выклікала вялікую цікавасць і ў замежных беларусістаў. Моніка Банькоўскі-Цюліг (Цюрых, Швейцарыя) і Лена Глагоўская (Гданьск, Польшча) разам з журналісткай Польскага радыё Ганнай Сабэцкай прыехалі ў Віцебск менавіта на яе.

Дачыненні Марка Шагала з яўрэйскай культурай увогуле і яўрэйскай культурай Беларусі ў прыватнасці былі асноўнай тэмай выступленняў на Шагалаўскіх чытаннях–99. Пачаліся яны дакладам старшыні Шагалаўскага камітэта ў Віцебску паэта Давіда Сімановіча пад назвай “Марк Шагал: “Я пра цябе, народ мой…”. Пра ролю яўрэяў у рускім авангардзе і пошукі яўрэйскага мастацтва ў рэвалюцыйнай Расіі расказалі мастацтвазнаўцы Аляксандра Шацкіх (Масква, Расія) і Моніка Бохм-Дучан (Лондан, Вялікабрытанія). Тэме няпростых адносін Шагала да яўрэйскага мастацтва ў розныя перыяды жыцця мастака было прысвечана выступленне аспіранткі Вышэйшай школы сацыяльных навук у Парыжы Клер Ле Фоль. Спробу разгледзець творчасць Шагала ў кантэксце мастацкай традыцыі Беларусі канца XIX – пачатку XX стст. зрабіла мастацтвазнаўца з Віцебска Людміла Вакар. Яшчэ дзве віцебскія даследчыцы — навуковы супрацоўнік абласнога краязнаўчага музея Іна Холадава і дырэктар Цэнтра сучаснага мастацтва Валянціна Кірылава — расказалі пра перапіску Шагала з Аляксандрам Ромам, а таксама дзейнасць мастака на пасадзе кіраўніка Віцебскага народнага мастацкага вучылішча, што было заснавана майстрам роўна 80 гадоў назад. Асаблівую цікавасць прысутных выклікалі даклады вядомага беларусіста Гая Пікарды (Лондан, Вялікабрытанія) “Іудзейска-хрысціянская сімволіка ў беларускім мастацтве ад Скарыны да Шагала”, а таксама перакладчыка і куратара выставак сучаснага мастацтва Іллі Заурава (Франкфурт, Германія) “Традыцыі вобразнай свядомасці Марка Шагала ў сучаснай візуальнай культуры”. Разгляду асобных аспектаў аўтабіяграфічных кніг Марка Шагала “Маё жыццё” і яго жонкі Бэлы Шагал “Запаленыя агні” былі прысвечаны выступленні доктара Ген-

рыха Мандэля з Германіі і мастацтвазнаўцы Наталлі Апчынскай (Масква, Расія). Суполку беларускіх даследчыкаў іудаікі на чытаннях прадстаўлялі прафесар Эмануіл Іофе (з тэмай "Яўрэі Віцебска ў 1880–1920-х гадах"), дырэктар Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі Захар Шыбека ("Асяродак яўрэйскіх рамеснікаў Віцебска ў канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў"), а таксама вядучы навуковы супрацоўнік Віцебскага абласнога краязнаўчага музея Віктар Голасаў ("Кідуш і бытаванне рытуальных шклянак на тэрыторыі Беларусі"). Пра знаходкі новых архіўных дакументаў, якія тычацца гісторыі сям'і Шагала, а таксама пра праблемы і перспектывы далейшага развіцця музея расказалі ў сваіх выступленнях супрацоўнікі музея Марка Шагала.

Матэрыялы IX Міжнародных Шагалаўскіх чытанняў музей плануе выдаць у Берне пры дапамозе ўнучкі мастака Мерэт Меер-Грабер.

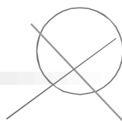
Сябры Таварыства "Беларусь – Бельгія" на чале са сваім старшынёй Тамарай Антановіч (трэцяя справа) сустракаюцца з брусельскімі беларусамі ў кітайскім рэстаранчыку

Фота ***Лаўрэна Клыбіка*** *(Брусель)*

Студэнта з Японіі Хіро Ішэмацу, які вучыцца ў Англіі, прывяла ў Беларусь, у Цэнтр імя Ф. Скарыны, цікавасць да спадчыны беларуса Іосіфа Гашкевіча, першага консула Расіі ў Японіі. Разам з ім была студэнтка-беларуска з Манчэстэра Надзея Лісоўская

Фота ***Хіро Ішэмацу*** *(Манчэстэр)*

СТАРОНКІ БУДУЧАГА ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНАГА ДАВЕДНІКА

ГАРЭЦКІ УСЯСЛАЎ

Гарэцкі Усяслаў Гаўрылавіч *(5.06.1924, Масква), філолаг, педагог, член-карэспандэнт Расійскай акадэміі адукацыі, доктар педагагічных навук (1987), прафесар (1988), беларускі грамадскі дзеяч.*

У. Гарэцкі нарадзіўся ў сям'і вядомага беларускага дзеяча і вучонага Гаўрылы Гарэцкага. У 1941–1942 гг. працаваў станочнікам на заводзе № 74 г. Іжэўска (Удмурцкая АССР), з 1942 да 1945 г. — на Маскоўскім аўтамабільным заводзе. Быў курсантам вайсковага пяхотнага вучылішча ў Сарапуле. Працаваў настаўнікам Белавусаўскай сярэдняй школы ў Калужскай вобласці (1947–1954). У 1951 г. закончыў філалагічны факультэт Маскоўскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя У. І. Леніна. Быў выкладчыкам Маскоўскага бібліятэчнага інстытута (1954–1958). Вучыўся ў аспірантуры Маскоўскага гарадскога педагагічнага інстытута. На працягу 10 год (1958–1968) педагагічная дзейнасць У. Гарэцкага была звязана з Маскоўскім дзяржаўным педагагічным інстытутам, дзе ён быў асістэнтам, старшым выкладчыкам, дацэнтам. Да 1976 г. выконваў абавязкі загадчыка сектара пачатковага навучання Навукова-даследчага інстытута школ, да 1980 г. — загадчыка кафедры методыкі і педагогікі пачатковай школы Маскоўскага дзяржаўнага завочнага педагагічнага інстытута. З 1981 г. працуе загадчыкам лабараторыі, галоўным навуковым супрацоўнікам Інстытута агульнай адукацыі Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі. З 1979 г. з'яўляецца галоўным рэдактарам навукова-тэарэтычнага і метадычнага часопіса "Начальная школа".

У. Гарэцкі — аўтар больш за 250 прац па праблемах пачатковага навучання, адзін з вядучых спецыялістаў у галіне яго методыкі. Ён унёс вялікі ўклад у распрацоўку фундаментальных праблем навучання грамаце і чытанню, удасканаленню сістэмы навучання ў пачатковай школе. Яго тэарэтычныя і прыкладныя працы ("Аб шляхах і спосабах павышэння якасці ўрокаў чытання", "Асноўныя метады і прыёмы чытання", "Крытэрыі ацэнкі ўрокаў чытання", "Нагляднасць на

ўроках чытання", "Крытычны аналіз стабільнага буквара і тэарэтычныя асновы новага буквара", "Буквары савецкага перыяду", "Азбукі Л. М. Талстога", "Асноўныя шляхі і формы самастойнай работы студэнтаў-завочнікаў", "Тэарэтычныя асновы і змест курса вучэбнага чытання ў пачатковай школе"), школьныя падручнікі ("Буквар", "Азбука", "Кніга для чытання", "Роднае слова" і інш.) занялі належнае месца ў распрацоўцы праграм сярэдніх і вышэйшых навучальных устаноў педагагічнага профілю, выкарыстоўваюцца ў дысертацыйных даследаваннях, пакладзены ў аснову канструявання школьных падручнікаў тыпу буквара і кнігі для чытання для пачатковых класаў школ Расійскай Федэрацыі, шэрагу яе аўтаномных тэрыторый, краін СНД. Некаторыя працы У. Гарэцкага перакладзены і выдадзены ў Балгарыі і Германіі.

Пры актыўным аўтарскім удзеле і пад кіраўніцтвам У. Гарэцкага у канцы 60-х гг. былі ўпершыню створаны метадычныя дапаможнікі новага комплекснага тыпу. Яны выйшлі некалькімі выданнямі агульным тыражом больш за 2 млн. экземпляраў і атрымалі шырокае прызнанне ў настаўнікаў і метадыстаў пачатковай школы. У. Гарэцкі як аўтар і кіраўнік вялікага аўтарскага калектыву прыняў актыўны ўдзел у стварэнні навучальных праграм, падручнікаў, усяго навучальна-метадычнага комплексу для новай 4-гадовай і абноўленай 3-гадовай пачатковай школы Расіі. У. Гарэцкі распрацаваў новую канцэпцыю далейшага развіцця і ўдасканалення методыкі навучання малодшых школьнікаў і стварэння адпаведных падручнікаў. Ім падрыхтаваны кнігі па курсу літаратурнага чытання ў пачатковай школе "Родная мова" (у 3 ч.).

У. Гарэцкі выдаў для рускіх школ у Беларусі новыя падручнікі "Рускае слова", у Эстоніі — "Новы рускі буквар", у Малдове — цыкл падручнікаў па чытанню. Ён праводзіць вялікую работу па падрыхтоўцы навуковых і педагагічных кадраў, чытае лекцыі па методыцы пачатковага навучання мове, праблемах букварыстыкі, удзельнічае ў многіх семінарах, канферэнцыях, на якіх выступае з навуковымі дакладамі.

У. Гарэцкі — член шэрагу вучоных саветаў, камісій, рэдсаветаў. Узнагароджаны двума ордэнамі "Знак пашаны", ордэнам "Дружбы народаў", медалём імя К. Ушынскага і інш. Удзельнічае ў працы беларускіх суполак Масквы.

***Радзім Гарэцкі**, акадэмік Нацыянадльнай акадэміі навук Беларусі*

АД НАС АДЫШЛІ

У жніўні вучоныя Мінска праводзілі ў апошні шлях выдатнага беларускага мовазнаўцу ***Адама Супруна***. Ён нарадзіўся 24 кастрычніка 1928 г. у Палтаве. Аўтар шматлікіх прац пра ўзаемадзеянне беларускай мовы з іншымі мовамі. Праф. Супрун быў сябрам МАБ з дня яе заснавання, удзельнічаў у яе кангрэсах.

11 жніўня памёр польскі гісторык навукі ***Павел Чартарыскі***. Нарадзіўся ён 21 мая 1929 г. у сям'і, генетычна звязанай з Беларуссю. Аўтар многіх прац. Суаўтар шматтомнай "Гісторыі польскай навукі". Праф. Чартарыскі супрацоўнічаў з МАБ, удзельнічаў у канферэнцыях, якія праводзіліся ёю. З яго дапамогай Беларусь увайшла ў Таварыства школ аб'яднанага свету.

МІЛАШ ЛЕАКАДЗІЯ

Мілаш Леакадзія Баляславаўна *(11.11.1958, в. Соргаўцы раней Смаргонскага, цяпер Астравецкага р-на Гродзенскай вобл.), выкладчык беларускай мовы, публіцыст, даследчык, беларускі грамадскі дзеяч, выдатнік культуры Літвы.*

Л. Мілаш нарадзілася ў сялянскай сям'і. Друкавацца пачала ў школьныя гады ў газеце "Піянер Беларусі", там жа змяшчала свае малюнкі. Вучылася ў Ашмянскім тэхнікуме па спецыяльнасці бухгалтарскі ўлік. У 1987 г. закончыла філалагічны факультэт Вільнюскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута. Працавала старшым інжынерам. Супрацоўнічала з рэдакцыямі газет "Советская культура", "Книжное обозрение", "Учительская газета", "Літаратура і мастацтва", "Вечерние новости", "Эхо Литвы", часопісаў "Вильнюс", "Русский язык и литература". З 1990 г. працавала ў рускай школе, з 1994 г. — у Вільнюскай беларускай сярэдняй школе імя Ф. Скарыны.

Л. Мілаш прымае актыўны ўдзел у грамадска-культурным жыцці беларускай дыяспары ў Вільнюсе. Яе погляды сфарміраваліся пад уплывам беларускіх дзеячаў Янкі Багдановіча, Лявона Луцкевіча і інш. Уваходзіла ў склад "Саюдзіса". З'яўляецца намеснікам старшыні мясцовага Таварыства беларускай культуры, прэзідэнта Літоўскай асацыяцыі беларусістаў, членам рады Таварыства беларускай школы, рэдкалегіі газеты "Наша слова". Дзеля папулярызацыі ідэй адраджэння і захавання беларускай культуры ў Літве выступае ініцыятарам правядзення разнастайных мерапрыемстваў — выставак, канцэртаў, сустрэч з вядомымі беларускімі дзеячамі. Часта друкуецца ў газетах "Ніва" (Беласток), "Рунь" (Вільнюс), "Наша слова" (Ліда) і інш. Л. Мілаш была дэлегатам Другога з'езда беларусаў свету, Першага і Другога з'ездаў беларусаў краін Балтыі. Прымае ўдзел у беларусазнаўчых навуковых канферэнцыях. Жыве ў Вільнюсе.

Ірына Тамільчык

АД НАС АДЫШЛІ

24 жніўня адышоў ад нас беларускі пісьменнік ***Аляксей Гардзіцкі*** (нарадзіўся 5 мая 1934 г. у Брэсце). Ён быў аўтарам кніг "Дыялогі", "Сустрэчы", "Гутаркі", "Вачыма сяброў", прысвечаных літаратурнаму ўзаемадзеянню Беларусі і іншых краін.

12 кастрычніка памёр прафесар ***Мікола Грынчык***. Нардзіўся ён 1 жніўня 1923 г. на Брэстчыне. Аўтар многіх літаратуразнаўчых прац.

МІХАЛЮК ЯН

Міхалюк Ян *(22.10.1922, в. Пузічы, цяпер Салігорскага р-на Мінскай вобл. – 31.03.1995, Лондан), беларускі грамадскі дзеяч, старшыня Згуртававання беларусаў у Вялікабрытаніі.*

Я. Міхалюк паходзіў з сялянскай сям'і. Закончыўшы ў 1938 г. польскую сямігадовую школу, паступіў у сельскагаспадарчую школу, дзе вучыўся да 1939 г., потым працаваў на бацькоўскай гаспадарцы. У час нямецкай акупацыі ўступіў у Саюз беларускай моладзі, таму ў 1944 г. пакінуў Беларусь і трапіў у Італію, дзе ў 1945–1946 гг. служыў у арміі генерала Андэрса. З Італіі ў 1946 г. перабраўся ў Англію. Дэмабілізаваўшыся, працаваў на тэкстыльнай фабрыцы ў г. Брэдфардзе. Стаў сябрам Згуртавання беларусаў у Вялікабрытаніі, Беларускіх камбатантаў (ветэранаў), належаў да Беларускай аўтакефальнай царквы. У 1966 г. разам з жонкай Аленай і трыма сынамі пераехаў на сталае жыхарства ў Лондан. Далучыўся да дабрачыннай дзейнасці ў Беларускай бібліятэцы і музеі імя Ф. Скарыны.

У 1974–1995 гг. Я. Міхалюк з'яўляўся старшынёй Згуртавання беларусаў у Вялікабрытаніі (пасля яго смерці гэтыя абавязкі выконвае яго жонка Алена), узначальваў Беларускі харытатыўны фонд (траст). Арганізоўваў розныя грамадскія і культурныя мерапрыемствы, сустракаўся з многімі віднымі дзеячамі Вялікабрытаніі, у тым ліку з Маргарэт Тэтчэр. Пахаваны на могілках св. Панкрата.

Надзея Лісоўская *(Манчэстэр, Вялікабрытанія).*

САГАЛ УЛАДЗІМІР

Сагал Уладзімір *(1898, Віцебск – 1969, Цюрых), мастак.*

У. Сагал паходзіў з сям'і беларукіх габрэяў Сагаловічаў. У 1915 г. сям'я, ратуючыся ад пагромаў, пераехала ў Цюрых, дзе Уладзімір пачаў вывучаць медыцыну. Адчуўшы жаданне займацца мастацтвам, перабраўся ў Берлін (1923). У 1933 г. з-за пагрозы фашызму пераехаў у Францыю і ў 1939 г. уступіў у французскую армію. У 1940 г. (па іншых звестках — 1941-м) быў арыштаваны і адпраўлены ў перасыльны лагер Сан-Сюльпіс непадалёку ад Тулузы. У 1943 г. У. Сагал збег у Швейцарыю. У 1956 г. вярнуўся ў Цюрых.

У. Сагал працаваў мастаком у швейцарскіх газетах. Вядомы зробленыя ім партрэты Усышкіна, Бен-Гурыёна, Жабацінскага.

Лявон Юрэвіч *(Нью-Йорк)*

ХТО ЁСЦЬ ХТО Ў БЕЛАРУСІСТЫЦЫ

ФРАНЦІШКА СОКАЛАВА

Вядомая чэшская даследчыца старaславянскіх (у тым ліку беларускіх) друкаў, выданняў Францыска Скарыны Францішка Сокалава нарадзілася ў 1937 г. у Празе ў сям'і філосафа Яна Патачкі, які быў вучнем Э. Гусерля, абаронцам правоў чалавека, спікерам "Хартыі–77". Пасля заканчэння 11 класаў сярэдняй школы будучая беларусістка паступіла на філалагічны факультэт Карлава універсітэта і закончыла яго са спецыяльнасцю руская, чэшская і іспанская мовы. Працавала рэдактарам у выдавецтве тэхнічнай літаратуры, час ад часу выкладала чэшскую мову. Выйшла замуж за рабочага (потым —матэматыка, дацэнта філасофіі Карлава універсітэта, у апошні час — міністра адукацыі), выхавала трох дзяцей.

З 1968 г. Ф. Сокалава пачала працаваць у Славянскай бібліятэцы, дзе з 20-х гг. існуе багаты беларускі аддзел (у ім ёсць выданні, якіх няма ў іншых кнігасховішчах). У сярэдзіне 70-х гг. сур'ёзна зацікавілася там беларускімі старадрукамі. А было гэта так. У бібліятэцы Добраўскага (графоў Носціцаў) у Празе трапіўся на вочы экземпляр Чацвёраевангелля, выдадзеннага ў Вільні Пятром Мсціслаўцам у 1575 г. На падставе гэтага быў напісаны артыкул, апублікаваны ў 1975 г. у "Зборніку" Нацыянальнага музея ў Празе. У той час Дзяржаўная бібліятэка СССР у Маскве шукала супрацоўнікаў для работы над Зводным каталогам старадрукаванай кнігі кірылаўскага і глагалічнага шрыфтоў. А паколькі Ф. Сокалава ўжо займалася такімі выданнямі, яна пачала шукаць і для гэтага каталога старадрукі, у тым ліку беларускія, што захаваліся ў чэшскіх кнігазборах. У 1997 г. Славянская бібліятэка сумесна з Нацыянальнай бібліятэкай Чэшскай Рэспублікі падрыхтавала каталог такіх кніг. Пра беларускія старадрукі Ф. Сокалава пісала таксама ў каталогу выстаўкі, арганізаванай Славянскай бібліятэкай у 1982 г. у гонар юбілею Івана Фёдарава ("Cyriliské tisky"). А ў верасні 1990 г. яна ўпершыню пабывала ў Беларусі — на 500-годдзі з часу нараджэння Ф. Скарыны, выступіла са змястоўным дакладам на юбілейнай акадэмічнай сесіі, пабывала на радзіме нашага першадрукара. У наступным годзе зноў прыехала ў Мінск — на ўстаноўчы кангрэс Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, стала яе сябрам. Пасля вяртання ў Прагу рашыла падрыхтаваць зборнік на тэму выступлення на кангрэсе — "Ф. Скарына ў навуковых працах чэшскіх славістаў". Такі зборнік быў выдадзены Нацыянальнай бібліятэкай (Прага, 1992). Туды ўвайшлі важнейшыя даследаванні, апублікаваныя ў чэшскім друку, у тым ліку вельмі рэдкая праца рускага гісторыка-эмігранта А. Флароўскага. У зборнік таксама ўключаны два артыкулы пра Скарыну самой складальніцы, яе пераклады некаторых скарынаўскіх тэкстаў. А ў 1997 г., калі адзначалася 480-годдзе скарынаўскага кнігадруку ў Празе, калі быў там закладзены помнік вялікаму палачаніну, Ф. Сокалава арганізавала прысвечаную яму Міжнародную навуковую канферэнцыю, матэрыялы якой выйшлі асобным выданнем. Яе артыкулы, прысвечаныя Скарыне, змешчаны ў зборніках "Беларусіка-1", "Беларусіка-9".

У Ф. Сокалавай, вядома ж, ёсць і іншыя славістычныя зацікаўленні. Яна, да прыкладу, пераклала кнігу выбраных тэкстаў украінскага філосафа Г. Скавара-

ды. У 1997 г. выйшаў з друку яе пераклад “Трох размоў” У. Салаўёва. Арганізавала выстаўкі, прысвечаныя спадчыне Яна Патачкі, у Сафіі і Парыжы.

Францішка Сокалава — жаданы ўдзельнік усіх імпрэзаў, якія ладзяцца ў Празе чэшскімі беларусістамі і беларускім зямляцтвам.

Адам Мальдзіс

IN MEMORIAM

ВЯЧАСЛАЎ ВЯРЭНІЧ

27 жніўня 1999 г. памёр вядомы беларускі лінгвіст, кандыдат філалагічных навук, былы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства НАН Беларусі, замежны член-карэспандэнт Польскай акадэміі навук (умельства) у Кракаве Вячаслаў Вярэніч.

Вячаслаў Вярэніч нарадзіўся 12 сакавіка 1924 г. у вёсцы Рухча Столінскага пав. Брэсцкага ваяводства ў сялянскай сям’і. Застаўшыся ў 1931 г. без бацькі, Вячаслаў з малых гадоў спазнаў усю прывабнасць і цяжкасці працы на зямлі, выкаваў у сабе цягавіты сялянскі характар. Пасля заканчэння шасцімесячных настаўніцкіх курсаў у Слоніме ў верасні 1940 г. пачаў педагагічную працу настаўнікам пачатковай школы на хутары Магільна. У час акупацыі няпраціглы час вучыў дзяцей у Ворсынскай пачатковай школе на Століншчыне, а затым займаўся сельскай гаспадаркай. У 1944–1956 гг., працуючы настаўнікам, дырэктарам школы, інспектарам і загадчыкам Столінскага райана, адначасова закончыў Пінскае педагагічнае вучылішча, Пінскі настаўніцкі інстытут і Мінскі педагагічны інстытут. За добрую арганізацыю адукацыі ў Столінскім раёне Міністэрствам асветы БССР быў узнагароджаны знакам “Выдатнік народнай асветы”.

У канцы 1957 г. В. Вярэніч стаў аспірантам Інстытута мовазнаўства АН Беларусі і адразу быў накіраваны ў Інстытут славяназнаўства АН СССР у Маскву для атрымання спецыялізацыі па параўнальнаму славянскаму мовазнаўству.

Пасля заканчэння аспірантуры ў снежні 1961 г. В. Вярэніч вярнуўся ў Мінск. У 1962 г. ён выступіў з дакладамі на першых для яго навуковых канферэнцыях у Вільнюсе і Ужгарадзе, зімой 1963–1964 гг. правёў свае першыя дыялекталагічныя экспедыцыі на Лунінеччыну і ў Ніжнюю Сілезію, у 1964 г. апублікаваў свой першы артыкул. Так пачынаўся шлях Вярэніча-мовазнаўца.

Галоўныя навуковыя інтарэсы Вячаслава Вярэніча былі звязаны з вывучэннем гаворак польскіх перасяленцаў на тэрыторыі былога СССР і рэпатрыянтаў у Польшчы. У 60–90-я гг. у беларускім, польскім, расійскім і літоўскім друку ён апублікаваў каля пяцідзесяці прац, у якіх даследаваў асаблівасці моўных кантактаў у гаворках польскіх перасяленцаў на тэрыторыі Лунінецкага і Лепельскага раёнаў Беларусі, на Віленшчыне, у Латвіі, у Хмяльніцкай вобласці на Украіне, у Ніжняй Сілезіі ў Польшчы. У 1975 г. В. Вярэніч абараніў кандыдацкую дысертацыю, у якой падрабязна разгледзеў гістарычна-сацыялагічныя характарыстыкі мазурскіх (паводле паходжання) польскіх гаворак вёсак Замошша на Лунінеччыне і Петравічкі ў Ніжняй Сілезіі, даследаваў змены ў лексіцы гэтых гаворак і даў фанетычна-марфалагічнае апісанне гаворкі вёскі Замошша. Ужо ў першых працах В. Вярэніча назіраўся арыгінальны падыход да даследаванага матэрыяла, пільная ўвага да моўнага факта, адчувалася пульсаванне дапытлівай думкі даследчыка. Працы вучонага 60–70-х гг. адкрывалі новыя далягляды ў вывучэнні сацыяльнага боку мовы і сталі важкай цаглінай у падмурку новай мовазнаўчай дысцыпліны, якая яшчэ толькі пачынала складвацца ў Беларусі і Савецкім Саюзе, — сацыяльнай лінгвістыкі.

Апантанасць абранай тэматыкай, арганізатарскі талент і душэўная шчодрасць В. Вярэніча сталіся прычынай таго, што яшчэ да абароны дысертацыі ён пачаў гуртаваць вакол сябе аднадумцаў. У 1966 г. В. Вярэніч ініцыіраваў стварэнне групы навукоўцаў з Беларусі, Літвы, Латвіі, Расіі, Украіны, Узбекістана, якая займалася вывучэннем польскіх гаворак на тэрыторыі Савецкага Саюза. Вынікам першага этапа намаганняў гэтай групы стала двухтомнае даследаванне “Польскія гаворкі ў СССР” (Мн., 1973), для якога В. Вярэніч падрыхтаваў запісы дыялектных тэкстаў з розных рэгіёнаў Беларусі і Літвы і раздзелы канцэптуальнага плана, прысвечаныя характарыстыцы польскіх перыферыйных гаворак на ўсходзе ў цэлым, ацэнцы стану і перспектыў даследавання “пальшчызны крэсовай”, гістарычна-сацыялагічнай характарыстыцы гаворак польскіх перасяленцаў на Палессі.

Па сваёй натуры В. Вярэніч быў памяркоўным і разважлівым чалавекам. Кожны, хто сустракаўся з ім, меў магчымасць ацаніць багацце і далікатнасць душы гэтага чалавека, які паўсюль і заўсёды выпраменьваў цяпло і дабрыню, уважлівасць і спагаду. За выключэннем фіналу педагагічнай кар’еры, калі малады і аўтарытэтны кіраўнік раённай адукацыі быў вымушаны пакінуць сваю пасаду, В. Вярэніч, бадай, не меў асаблівых канфліктаў з уладамі. Аднак з сярэдзіны 70-х гг. сітуацыя стала мяняцца. Падрыхтаванай на аснове дысертацыі і здадзенай у 1976 г. у мінскае выдавецтва “Навука і тэхніка” манаграфіі так і не наканавана было пабачыць свет у Беларусі. Таксама не мела працягу на беларускай глебе публікацыя трэцяга і чацвёртага тамоў калектыўнага даследавання “Польскія гаворкі ў СССР”, у якіх асэнсоўваліся матэрыялы экспедыцый 1972–1977 гг. (Дысертацыя — у скарочаным выглядзе, — таксама, як і матэрыялы палявых назіранняў, былі апублікаваны адпаведна ў 1990 і 1982–1983 гг. у Польшчы ў рамках падрыхтаванай пад рэдакцыяй В. Вярэніча і Я. Рыгера

шматтомнай серыі “Studia nad polszczyzną kresową”.) З сярэдзіны 70-х гг. працы, прысвечаныя даследаванню польскіх перыферыйных гаворак, у Беларусі стала друкаваць немагчыма, — верагодна, у гэты час лічылася непажаданым у якой-небудзь форме прыцягваць увагу да лёсаў савецкіх палякаў. Тым не менш, у сярэдзіне 80-х гг. кіраўніцтва Інстытута мовазнаўства вымагала ад вучонага актывізацыі ў публікацыі навуковых прац. В. Вярэніч пакутліва перажываў такую крывадушнасць, адсоўванне на навуковую перыферыю галоўнай справы яго жыцця, расцярушванне арганізаванага ім даследчага калектыва.

Сярод іншых сталых навуковых зацікаўленняў В. Вярэніча варта назваць анамастыку, беларускую дыялекталогію, этымалогію, гісторыю польскай беларусістыкі і праблематыку, звязаную з Палессем. Ён даследаваў мікратапонімы Віленшчыны і тапанімічныя назвы, зафіксаваныя ў трылогіі Якуба Коласа “На ростанях”, імёны і прозвішчы савецкіх палякаў, а таксама прозвішчы жыхароў Столінскага раёна. Пяру В. Вярэніча належаць кароткія нарысы, прысвечаныя польскім лінгвістам-беларусістам Л. Асоўскаму, А. Абрэмбскай-Яблонскай, М. Аляхновічу, А. Брукнеру, М. Кандрацюку, Э. Кліху, У. Курашкевічу, С.-Б. Ліндэ, Г. Турскай. Сам вучоны не падзяляў свае працы на “асноўныя” і “неасноўныя” і ва ўсіх выпадках выяўляў стараннасць і кампетэнтнасць, арыгінальнасць і ўмельства. Ён не замыкаўся ў чыста лінгвістычнай праблематыцы, любіў і ўмеў паразважаць на самыя розныя грамадскія тэмы, заўсёды дэманструючы пры гэтым добрае веданне прадмета і арыгінальнасць меркаванняў. Вясной 1990 г. ён удзельнічаў у праведзенай у Рыме Польскім інстытутам хрысціянскай культуры канферэнцыі “Асновы гістарычных і культурных традыцый ва Усходняй і Цэнтральнай Еўропе: Беларусь, Літва, Польшча, Украіна”, дзе выступіў з дакладам “Гістарычныя і культурныя асновы нацыянальнай свядомасці палякаў у Савецкім Саюзе (на прыкладзе Беларусі)”.

Пасля звальнення з працы і выхаду на пенсію В. Вярэніч аддаваў сябе сям’і, навуцы, грамадскай дзейнасці і працы на зямлі. У гэты час ён супрацоўнічаў з Міжнароднай асацыяцыяй беларусістаў, кафедрай беларускай культуры Беластоцкага універсітэта, Лунінецкім ліцэем, “Еўрафорумам”, Польскім інстытутам у Мінску, Саюзам палякаў Беларусі і іншымі польскімі і паланістычнымі ўстановамі і арганізацыямі. Яго ўсюды добра ведалі і любілі, паўсюль патрабаваліся яго веды і дасведчанасць. За вялікі ўклад у развіццё беларуска-польскіх узаемадачыненняў у 1992 г. В. Вярэніч быў узнагароджаны ордэнам Заслугі Рэспублікі Польшча.

Вячаслаў Вярэніч вылучаўся глыбокай унутранай культурай, шчырай зацікаўленасцю ў навуковых дасягненнях і жыццёвых поспехах калегаў. Ён нязменна ўвасабляў сабой эталон абыходлівасці і чуласці, прыстойнасці і жыццёвай мудрасці. Такім ён назаўсёды застанецца ў памяці ўсіх тых, хто яго ведаў.

***Сяргей Запрудскі**, кандыдат філалагічных навук*

АНТОНІ РАДЗІВІЛ

Князь Антоні Радзівіл, тытулярны нясвіжска-прыгодзіцкі ардынат, ганаровы прэзідэнт Міжнароднага фонду “Нясвіж”, нарадзіўся ў Нагловіцах (Польшча) 17 студзеня 1935 г. Пасля таго, як сям’я згубіла маёмасць, перабраўся ў Вялікабрытанію, дзе атрымаў грунтоўную тэхнічную адукацыю. Зрабіў добрую кар’еру ў славутай нафтавай кампаніі “Шэл”.

Двойчы Антоні Радзівіл пабываў у Нясвіжы, удзельнічаў там у навуковай канферэнцыі, выказаў жаданне дапамагаць нясвіжанам у стварэнні турыстычнай інфраструктуры, аднаўленні помнікаў архітэктуры. Быў жанаты з Ружай з Чартарыскіх, сястрой беларусіста праф. Паўла Чартарыскага, з якой меў двух сыноў. Карыстаўся павагай як высакародны і інтэлігентны чалавек. Памёр 25 лютага 1999 г., пакінуўшы пасля сябе добрую памяць. Перад смерцю выказаў жаданне быць пахаваным у крыпце фарнага касцёла ў Нясвіжы.

***Анджэй Цеханавецкі** (Лондан), ганаровы доктар Беларускага дзяржаўнага універсітэта*

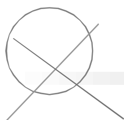
ХРОНІКА БЕЛАРУСАЗНАЎЧАГА ЖЫЦЦЯ

“УНІВЕРСІТЭТЫ ЕЛЬСКІХ”

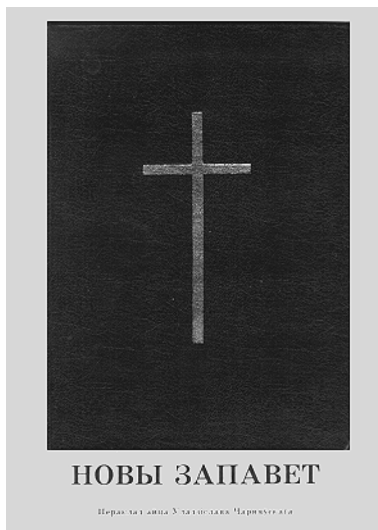
Так называлася Міжнародная навуковая канферэнцыя, якая адбылася 7 кастрычніка ў Беларускім універсітэце культуры. На яе прыехалі нашчадкі разгалінаванага і заслужанага для Беларусі шляхецкага роду: вучоныя Эвеліна і Анджэй Ельскія, Станіслаў Матушэвіч з Польшчы, археолаг Георг Ельскі з Францыі, прафесар медыцыны Віктар Ельскі (а з ім маленькі ўнук) з Украіны. Нельга было без хвалявання слухаць іх выступленні. Якія гераічныя і трагічныя асобы выйшлі з роду Ельскіх! Гены пісьменніка, вучонага-энцыклапедыста, стваральніка беларускага музея ў в. Замосце Аляксандра (сёлета споўнілася 165 год з дня яго нараджэння), кампазітара і скрыпача Міхала, падарожніка-біёлага Канстанціна, скульптара Казіміра, грамадскага дзеяча Францішка знайшлі годны працяг.

А самой канферэнцыі, у традыцыйным сэнсе, і не было. Тэксты асноўных дакладаў выйшлі асобнай кніжкай. І вучоныя пераважна экспромтам разважалі, што для іх значаць “універсітэты Ельскіх”, чаму менавіта з дробнай шляхты выходзілі прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі XIX ст., што трэба зрабіць для ўвекавечання іх памяці, “сцаленне” збораў Аляксандра Ельскага. Канструктыўна прагучалі выступленні прафесара-батаніка Анатоля Федарука, гісторыкаў Андрэя Кіштымава і Віталя Скалабана, пісьменнікаў Алеся Карлюкевіча, Уладзіміра Мархеля, Кастуся Цвіркі, мастака Уладзіміра Рынкевіча, журналісткі Ірыны Марачкінай. Віталі ўдзельнікаў рэктар універсітэта Ядвіга Грыгаровіч, намеснік міністра культуры Валерый Гедройц і першы сакратар Пасольства Польшчы ў Беларусі Пётр Гарнцарак. Душой жа канферэнцыі была яе вядучая Ларыса Доўнар.

Закочылася свята ў Дудзічах-Дудутках, родавай сядзібе Ельскіх, у многім адноўленай дзякуючы стараннем пісьменніка-падзвіжніка Яўгена Будзінаса. Нарэшце адноўлены таксама могілкі Кобан, дзе пахаваны Ельскія, у тым ліку Аляксандр. Многа старанняў уклалі ў гэтую справу біёлаг і аўтар прац пра старажытныя сядзібы Беларусі Анатоль Федарук, гісторык А. Трусаў і іх студэнты.

НОВЫ ЗАПАВЕТ
ПЕРАКЛАД а. УЛАДЗІСЛАВА ЧАРНЯЎСКАГА. Мн., 1999. 464 с.

У сакавіку 1999 г., якраз на Вялікдзень, атрымаў я сімвалічны падарунак — цудоўнае выданне Новага Запавету ў аўтарскім перакладзе на беларускую мову вядомага дзеяча беларускага нацыянальна-адраджэнскага руху ксяндза Уладзіслава Чарняўскага. З надпісу на кнізе даведаўся, што выданне здзейснена пры ўдзеле Царквы на асабістыя сродкі шчырага патрыёта нашай Радзімы К. Леанідовіча. Выданне ўвянчала самаахвярную касцельна-асветніцкую дзейнасць на матчынай беларускай мове айца Уладзіслава Чарняўскага, пробашча касцёла ў Вішневе Валожынскага раёна. Добрая Вестка нашага Выратавальніка заўсёды чытаецца з духоўным натхненнем. Але ёсць тут і нашыя зямныя, навуковы і літаратурны, інтарэсы — для філолагаў і тэарэтыкаў Божага Слова на роднай мове. Такое пачуццё адкрыцця слова заўсёды адчуваеш, калі ўчытваешся ў біблейскія кнігі, выдадзеныя “павяленнем, выкладам і працаю Францыска, Скарыніна сына з слаўнага места Полацка”.

Грунтоўныя рэцэнзіі на гэтае выданне тэарэтыкаў перакладу, верагодна, яшчэ наперадзе. Тут жа падзялюся з нашымі чытачамі першым уражаннем ад перакладу і адзначу яго папярэднікаў.

Першым, безумоўна, быў Ф. Скарына: ён пераклаў на старабеларускую мову і выдаў у Празе (1517–1519) 23 ілюстраваныя старазапаветныя кнігі Бібліі, а пазней у Вільні апублікаваў зборнік новазапаветных кніг “Апостал”, другое выданне Псалтыра, урэшце, “Малую падарожную кніжку”. Каля 1580 г. яго паслядоўнік Васіль Цяпінскі выдаў у перакладзе на родную мову Евангелле (паводле Матфея, Марка і, незакончанае, паводле Лукі) з прадмовай, у якой ён выступіў супраць дэнацыяналізацыі беларусаў, за дзяржаўны статус роднай мовы. Паслядоўнікамі Ф. Скарыны былі беларускія, расійскія і ўкраінскія першадрукары Пётр Мсціславец, Іван Фёдараў. У XVII–XIX стст. у Беларусі выдаваліся біблейскія кнігі пераважна на стараславянскай мове.

Нашых чытачоў, якія цікавяцца гэтай тэмай, адсылаю да свайго артыкула “Біблія”, апублікаванага ў “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі” (Мн., 1994. Т. 2.). Тут жа спашлюся толькі на аўтарскія пераклады біблейскіх кніг на сучасную беларускую мову. Першымі былі славуты нашаніўскі і заходнебеларускі адраджэнец Антон Луцкевіч і баптысцкі прапаведнік Л. Дзекуць-Малей (дарэчы, беларусістка Л. Глагоўска зусім нядаўна знайшла ў Гданьску яго магілу): іх пераклады евангельскіх кніг леглі ў аснову шматлікіх замежных выданняў Новага Запавету (Гельсінгфорс, Лондан, Таронта, 1931–1991). У 1930 г. ксёндз В. Гадлеўскі пераклаў Новы Запавет і выдаў яго лацінкай пад назвай “Чатыры Евангельлі і Апостальскія дзеі” (Вільня, 1939). У пачатку 1950-х гг. ксёндз П. Татарыновіч выдаў па-беларуску лацінкай “Сьвятое Евангельле і Апостальскія дзеі” (Рым, 1954) са сваімі каментарыямі, пазней — “Лісты сьвятых апосталаў” (Рым, 1974). Беларускі філолаг і гісторык Янка Станкевіч у 1950–1960-я гг. пераклаў на беларускую мову Біблію: Новы Запавет выйшаў у Нью-Йорку (у 1970 г.), а поўны арыгінальны пераклад пад назвай “Сьвятая Біблія” — у 1973 г. У перакладзе першаіерарха Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы архіепіскапа Мікалая выдадзена “Напрыстольнае сьвятое Евангельле” (Таронта, 1988). Асобныя старазапаветныя кнігі перакладаў і выдаваў за мяжой пастар Ян Пятроўскі (1984–1987). Часопіс “Беларус” апублікаваў пераклады новазапаветных кніг Дзекуця-Малея і Луцкевіча (1990, № 1–2) і “Песню песняў” у перакладзе Васіля Сёмухі (1991, № 8–9). У 1990–1991 гг. часопіс “Спадчына” апублікаваў Евангеллі паводле Матфея, Лукі і Яна ў перакладзе Анатоля Клышкі. Беларуская Біблейская камісія пад старшынствам мітрапаліта Філарэта ўхваліла да друку перакладзенае на беларускую мову В. Сёмухам Евангелле паводле Матфея ў складзе грэка-славяна-руска-беларускай тэтраглоты (1990). Выдавецтва “Беларуская энцыклапедыя” ўпершыню ажыццявіла факсімільнае перавыданне Бібліі, выдадзенай Ф. Скарынай. Урэшце, Выдавецкі цэнтр “Бацькаўшчына” апублікаваў Новы запавет з Псалтыром у перакладзе В. Сёмухі (1995).

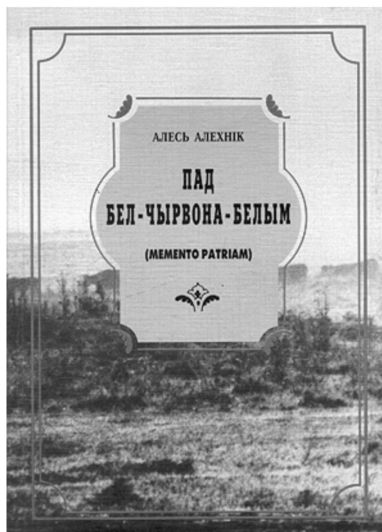
Вось такая, амаль 500-гадовая, беларуская біблейская традыцыя, бліскуча завершаная ў канцы XX ст. айцом Уладзіславам і дабрадзеямі Беларускай Царквы. Выдатна адчуваючы беларускую мову, У. Чарняўскі максімальна наблізіў да яе евангельскія тэксты, пачынаючы ад радаводу Хрыста ў Евангеллі паводле Матэвуша (евангельскія імёны пададзены ў каталіцкай традыцыі: Езус, Матэвуш, Лукаш): “Абрагам *спарадзіў* Ісака” і г. д. — а ён увёў аўтэнтычна беларускае: “Абрагам *быў бацькам* Ізаака” і г. д. Цікавая яшчэ адна з шматлікіх знаходак: слова *жонка* перакладчык замяніў вельмі беларускім і хрысціянскім па сэнсу *“сужонка”*. Паводле Скарынавай традыцыі перакладчык даў кароткія загалоўкі да кожнага евангельскага і апостальскага сюжэтаў: “Нараджэнне Хрыста”, “Пакланенне магаў з Усходу”, “Будзьце як дзеці”, “Знак з Неба”, “Прыповесць аб добрым і благім дрэве”, “Новае неба і новая зямля” і г. д.

Выданне Новага Запавету ў перакладзе айца Уладзіслава Чарняўскага — бясспрэчны ўклад у беларускую біблеістыку і беларускую філалогію. Дай Бог яму і ягоным дабрадзеям спору і далейшай ахвярнай працы.

***Уладзімір Конан**, доктар філасофскіх навук*

АЛЕСЬ АЛЕХНІК. ПАД БЕЛ-ЧЫРВОНА-БЕЛЫМ (MEMENTO PATRIAM). ВІЛЬНЯ: “РУНЬ”, 1999. 223 с.

Памятаецца, хтосьці пісаў, што інтэлектуальны, творчы патэнцыял народа вымяраецца, сярод іншага, і колькасцю мемуараў, напісаных прадстаўнікамі гэтага народа. Бо ў іх фіксуецца, застаецца жыць гісторыя нацыі, краіны, увасобленая ў непаўторных чалавечых лёсах. Толькі што выдадзеныя ў Вільні ўспаміны Алеся Алехніка, беларускага дзеяча з Аўстраліі, сябра Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, красамоўна пацвярджаюць гэтую бясспрэчную ісціну: без іх гісторыя нашай эміграцыі, нашай прысутнасці ў свеце, нашага ўдзелу ў сусветным цывілізацыйным працэсе была б намнога бядней.

У кнізе А. Алехніка, дбайна выдадзенай віленскай “Рунню”, выразна бачны два вымярэнні: індывідуальнае і нацыянальнае. Першае — гэта жыццяпіс беларуса-палешука, які нарадзіўся 31 ліпеня 1929 г. ва ўрочышчы Перунова каля Лахвы (цяпер Лунінецкі раён) у сям’і працавітых і таму досыць заможных сялян Феадосіі і Апанаса. Іх гаспадарлівасць з прыходам у 1939 г. бальшавікоў стала прычынай многіх непаразуменняў і ледзь не прывяла да вывазу ў Сібір, што, зрэшты, не перашкодзіла Алехнікам, нягледзячы на смяротную пагрозу, ратаваць чырвонаармейцаў з прыходам немцаў. На нейкі час жыхары Перунова і наваколля згубілі пэўныя арыенціры. “Нашыя палешукі-беларусы, — піша А. Алехнік — былі тагды ў вельмі цяжкім становішчы: не любілі камуністаў, не хацелі палякаў, але не мелі таксама й нічога свайго беларускага. І магчыма таму нашыя людзі, а найбольш за ўсіх я, вельмі цешыліся найменьшымі праявамі ці весткамі аб дзейнасці беларускіх арганізацыяў, выдаваньні беларускіх газэтаў і г. д.” (с. 25). Аўтар рана зразумеў, што найперш трэба спадзявацца на ўласныя сілы. У першай і адзінай спрэчцы з маці ён скажа: “Бог даў нам здольнасьць думаць і абараняць самых сябе й мы мусім самі ратаваць сябе ад гібелі”(с. 30).

Боязь бальшавіцкіх рэпрэсій паўплывала на рашэнне сям’і Алехнікаў падацца ў 1944 г. на фурманцы на захад. Немцы, зразумела, выкарысталі іх як ледзь не дармовую сілу ў лагеры Ізармос пад Мюнхенам. Работа на ваенным заводзе са спробамі шкодніцтва ледзь не скончылася расстрэлам. Лягчэй стала з прыходам амерыканцаў. Алесь паступіў адразу і на аўтамеханічныя, і на каморніцкія курсы ў Мюнхене. Сям’я ж перабралася ў лагер у Міхэльсдорфе, дзе ўжо дзейнічала беларуская школа і гімназія, ставіліся беларускія спектаклі. Здольны юнак услед за нямецкай хутка вывучыў англійскую мову, і ў 1950 г. сям’я рашыла на

стала перабрацца ў Аўстралію. Прабыўшы ў Сіднеі ўсяго некалькі дзён, А. Алехнік паехаў працаваць на будоўлю буйной гідраэлектрычнай станцыі ў Снежных гарах. Аўстралія з яе неабжытымі прасторамі падабалася Алехнікам, стала для іх другой радзімай. Але першая не забывалася ніколі: "Memento Patriam" (памятай пра Айчыну).

А побач з вонкавым, падзейным вымярэннем у кнізе існуе ўнутранае, духоўнае. Чытач з цікавасцю сочыць, як фарміруецца нацыянальная свядомасць аўтара. Ужо ў чатыры гады ён задаў дзеду пытанне: "Хто мы?" І дзед, што сядзеў "на запічку", адказаў: "Па нацыянальнасці мы — беларусы, а па рэлігіі — праваслаўныя". Бацька і дзядзька, якія прысутнічалі пры гэтым, "у знак пацьвярджэння кіўнулі мне галавой". Потым былі яшчэ размовы і сустрэчы, якія паўплывалі на менталітэт будучага грамадскага дзеяча. Пасля ўсталявання савецкай улады, едучы з маці цягнікам у Пінск, хлопец стаў міжвольным сведкам спрэчкі "жанчыны з Гомеля" і "расейца з Варонежу". Чыстейшая беларуская мова настаўніцы, відаць, здалася яе напышліваму спадарожніку абразлівай, "странной". У адказ ён пачуў: "Вы, таварыш, едзеце па беларускай чыгунцы, на тэрыторыі Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, едзеце займаць высокае становішча [у Брэсце. — *А. М.*], дык чаго Вы да нас прыехалі, як Вы нас не любіце?" (с. 18). І другая "нетыповая" размова, што адбылася ўжо ў Мюнхене. Алехнік апынуўся ў адным пакоі з палякамі і, зразумела, горача адстойваў сваю беларускасць. У адказ адзін з іх узяў голас: "Беларусі нігды не было і Беларусь можэ тылько быць в рамках польскего паньства". І тут нечакана загаварыў звычайна маўклівы польскі палкоўнік: "Глупство гадаш, прошэ пана! Бялорусь была велькім неподлеглым паньствэм, прошэ пана, ці пан чытал гісторые Грунвальдскей бітвы? Чы пан там чытал о войску літэвскім? Хцэ пану поведзець, же літэвске войско под Грунвальдэм было бялорускім войскем, бо Бялорусь втэды мяла назув Вельке ксенство Літэвске!" (с. 53).

У час такіх, вонкава выпадковых, размоў і сустрэч фарміравалася свядомасць А. Алехніка, яго перакананне, што ў свеце проста вельмі мала або нічога не ведаюць пра яго народ, а таму перад ім "стаіць вялікае й важнае заданьне ўсьведаміць сьвет пра Беларусь". І, толькі ступіўшы на аўстралійскую зямлю, ён пачаў пераконваць ледзь не кожнага субяседніка, што ён прадстаўляе тут адметную краіну з самабытнай і даўняй гісторыяй, што ніякі ён не "ўайт-раша", не белагвардзеец з Кітая. Балюча ўспрымаў раскол беларускай эміграцыі на бэнэраўцаў і бэцээраўцаў, супрацьпастаўленне беларускасці і "крывіцкасці". Кінуў высокааплатную працу ў Снежных гарах дзеля стварэння Беларускага аб'яднання Астраліі. Самаахвярна згуртоўваў суайчыннікаў, спрабаваў выдаваць часопіс "Новае жыццё", арганізоўваў вечарыны (ставіліся "Паўлінка", "На папасе", "Модны шляхцюк", "Пінская шляхта", наладжваў кантакты з уладамі, іншымі зямляцтвамі. У выніку пра беларусаў сталі ведаць, з імі пачалі лічыцца.

Ды хутка аўстралійскія межы падаліся цеснымі. Усталёўваюцца сувязі з міжнароднымі арганізацыямі — Антыкамуністычнай лігай народаў Азіі, якая неўзабаве ўвайшла ў аналагічную Сусветную лігу, хрысціянскімі аб'яднаннямі.

Нягледзячы на пагрозы, А. Алехнік удзельнічаў (часта на грошы сваіх бацькоў) у міжнародных канферэнцыях на Філіпінах, у Паўднёвай Карэі, В'етнаме, Японіі, потым зноў на Філіпінах. І ўсюды расказваў пра Беларусь, распаўсюджваў напісаныя ім самім брашуры, рыхтаваў праекты дакументаў. Усюды знаходзіў аднадумцаў, якія потым сталі сябрамі незалежнай Беларусі. На пачатку 90-х гг. А. Алехнік скіраваў лісты ўрадам розных краін з прапановай хутчэй прызнаць наш суверэнітэт. Узнагародай за гэта было прызнанне на радзіме. Пётр Краўчанка, тагачасны міністр замежных спраў Беларусі, пісаў аўтару: "Бацькаўшчына будзе Вам заўжды ўдзячная за тое, што Вы зрабілі для яе, апынуўшыся за яе межамі!" (с. 190).

Кніга А. Алехніка мае як дакументальныя, так і мастацкія вартасці. Некаторыя раздзелы ("Жыццё на хутары", "Напад ваўка") успрымаюцца як навелы ці абразкі, аднак найперш кніга — дакумент эпохі. Аўтар імкнецца быць дакладным нават у дробязях (указаны рэйсы авіяліній, нумары ў пакоях гатэляў і г. д.). Успаміны багата ілюстраваны. Да іх прыкладзены 27 копій найбольш важных дакументаў. Часта цытуюцца лісты, атрыманыя аўтарам з розных краін. Дарэчы, гэтая перапіска робіць архіў А. Алехніка асабліва каштоўным (дадамо, што пачалося ліставанне аб перадачы архіва ў Цэнтр імя Ф. Скарыны — па прыкладу доктара Раісы Жук-Грышкевіч з Канады).

Прызнаюся, не ўсё ў кнізе здалося мне бясспрэчным. Часам аўтару шкодзіць залішняя катэгарычнасць. Напрыклад, у асуджэнні "фальш-прадстаўнікоў" місіі БССР пры ААН (с. 64), бо быў жа сярод іх і Генадзь Бураўкін, які многа зрабіў для Беларусі. Або ў аднабаковай ацэнцы міністра Васіля Стражава. Але гэта — прыватныя моманты. Галоўнае ж у тым, што, як гаворыцца ў прадмове, А. Алехнік вярнуўся на Бацькаўшчыну "з дапамогай гэтай сваёй кнігі".

Да сказанага трэба дадаць, што прадмову да кнігі напісаў Сяргей Вітушка, а пасляслоўе — яе рэдактар Алег Мінкін. Абодва яны высока ацэньваюць змест успамінаў. С. Вітушка спадзяецца, што яны запачаткуюць цэлую выдавецкую серыю "Руні", што "хтосьці іншы, магчыма, напіша пра Канаду, Амерыку, Аргенціну, Казахстан, Расею". Дай тое, Божа!

***Адам Мальдзіс**, доктар філалагічных навук*

MARCELI KOSMAN. OGNIEM I MIECZEM: PRAWDA I LEGENDA. POZNAŃ, 1999. 214 s.

На пачатку бягучага года ў Польшчы адбылася прэм'ера фільма "Агнём і мячом" паводле аднайменнага рамана славутага польскага раманіста і навеліста, Нобелеўскага лаўрэата Генрыка Сянкевіча (1846–1916), які неаднаразова бываў на Беларусі і пісаў пра яе.

Раман "Агнём і мячом" (1883–1884) разам з "Патопам" (1884–1886) і "Панам Валадыёўскім" (1887–1888) склалі знакамітую трылогію, прысвечаную гісторыі

войнаў Рэчы Паспалітай у XVII ст. Два апошнія раманы былі экранізаваны яшчэ ў 70-х гг. польскім рэжысёрам Ежым Гофманам і з вялікім поспехам прайшлі па экранах не толькі Польшчы, але і іншых краін (дарэчы, чатырохсерыйны "Патоп" здымаўся пры ўдзеле студыі "Беларусьфільм" і беларускіх акцёраў, на беларускай зямлі). Перанесці ж на экран раман "Агнём і мячом" Е. Гофман адважыўся толькі праз дваццаць гадоў. "Адважыўся" — таму што раман прысвечаны вайне Рэчы Паспалітай супраць украінскіх казакаў на чале з Багданам Хмяльніцкім. Зразумела, што апісанне барацьбы за незалежнасць украінцаў з пункту гледжання польскага шляхціца раней не вельмі віталася сацыялістычнай наменклатурай і ў Польшчы, і, тым больш, у Савецкім Саюзе. Але сусветная сістэма сацыялізму распалася. І таму экранізацыя трэцяга, а дакладней, першага, рамана знакамітай трылогіі выклікала небывалы ажыятаж і вялікую цікавасць да падзей, апісаных у рамане і паказаных у фільме. Увага да экранізацыі рамана "Агнём і мячом" падаграваласся і тым, што ў фільме здымаліся выдатныя акцёры — Б. Ступка, К. Кавалеўскі, Х. Скарупка, А. Севярын, З. Замахоўскі, Д. Альбрыхскі (на гэты раз ён выконваў ролю не польскага шляхціца, як у "Патопе", а татарскага мурзы) і інш. Фільм адразу ўвайшоў у гісторыю сусветнага кінематографа, і не толькі таму, што стаў самай дарагой польскай кінастужкай (каля 8,5 млн. долараў). Яго поспех тлумачыцца ў першую чаргу высокім прафесійным майстэрствам усіх, хто ўдзельнічаў у стварэнні карціны, асабліва — галоўнага рэжысёра Е. Гофмана. "Што б я ні ставіў, — казаў ён, — фільм пра сваіх сучаснікаў ці гістарычную карціну, імкнуся рабіць такія фільмы, якія б захаплялі, хвалявалі, выхоўвалі. Я цвёрда ведаю, што не маю ніякага права траціць дзяржаўныя сродкі на кінастужку, якая будзе ісці ў паўпустой зале..." Пабываўшы толькі што ў Польшчы, я ўпэўнілася ў тым, што кожны паляк лічыць ледзь не сваім грамадзянскім абавязкам паглядзець гэты фільм.

Пасля прэм'еры польскія кінакрытыкі сцвярджалі, што фільм максімальна набліжаны да зместу кнігі Г. Сянкевіча, а галоўнае, — цалкам адпавядае ёй па духу. Доктар Вроцлаўскага універсітэта В. Якубоўскі, чытаючы замежным студэнтам лекцыю пра польскае пасляваеннае кіно, даў, на мой погляд, вельмі ўдалае азначэнне гэтаму фільму: "польскія гістарычныя фрэскі". Пасля выхаду ў свет фільма "Агнём і мячом" у друку з'явілася некалькі кніг і альбомаў, прысвечаных адлюстраванаму ў гэтай стужцы гістарычнаму перыяду. Сярод іх асаблівую ўвагу прыцягвае кніга гісторыка-беларусіста Марцэляга Космана "Агнём і мячом: Праўда і легенда". Гэтая кніга, па словах аўтара, — "пра час і людзей, пра гістарычную аснову рамана і фільма, а таксама пра вялікую літаратурную легенду". У сваёй кнізе М. Косман спрабуе асвятліць праблему гістарычнай праўды і выступае ў ролі своеасаблівага дарадчыка. "Гэтую кнігу трэба абавязкова прачытаць перад або пасля прагляду фільма", — сцвярджае ён.

Марцэлі Косман — прафесар Познаньскага універсітэта, аўтар каля 40 кніг, у тым ліку манаграфіі "Гісторыя Беларусі", кнігі "Па шляхах герояў трылогіі" і інш. Яго новы твор, напісаны ў любімым аўтарам жанры эсэ, змяшчае ў сабе надзвычай каштоўны матэрыял для даследчыкаў, якія займаюцца гісторыяй

XVI–XVII стст. і адлюстраваннем падзей таго часу ў літаратуры і мастацтве. Кніга М. Космана — не навуковая праца ў строгім сэнсе гэтага слова і тым больш не рэцэнзія на раман Г. Сянкевіча ці фільм Е. Гофмана. Напісаная яркай, выразнай, жывой і простай мовай, багата ілюстраваная, яна, безумоўна, прыцягне ўвагу не толькі спецыяліста, а і любога чытача — паляка, беларуса, украінца ці рускага, якога цікавіць наша агульная мінуўшчына. Аўтар умела выкарыстоўвае ўласцівы любому добраму гісторыку сродак — глядзець на час з адлегласці. Гэта дазваляе ўбачыць не відочныя зблізку прычыны і наступствы тых ці іншых падзей, зразумець, *як* і *чаму менавіта так* успрымаў гэтыя падзеі Г. Сянкевіч. М. Косман адмовіўся ад кан'юнктурнага падыходу да творчасці польскага класіка, якога, як вядома, абвінавачвалі ў адыходзе ад гістарычнай праўды і "палітычна шкодным" адлюстраванні вызваленчай барацьбы ўкраінскага народа. Аўтар здолеў аб'ектыўна, з пазіцый сучаснасці, падысці да аднаго з самых складаных і супярэчлівых перыядаў у гісторыі нашых дзяржаў.

Трэба адзначыць вельмі ўдалую кампазіцыю кнігі. Падзел на тры часткі — "Час", "Людзі", "Крыніцы" — дае магчымасць нават непадрыхтаванаму чытачу паступова разабрацца ў гістарычнай сітуацыі. Кожная частка, па сутнасці, уяўляе сабой асобную кнігу, але ў сукупнасці яны ўтвараюць тое непадзельнае цэлае, якое дазваляе нам з галавой акунуцца ў той далёкі час, у перыпетыі барацьбы за ўладу і за свабоду.

У першай частцы аўтар расказвае пра гістарычныя падзеі ў Рэчы Паспалітай, пра іх адлюстраванне ў рамане Г. Сянкевіча і, адпаведна, у фільме. У чатырох раздзелах першай часткі — "Initium calamitatis Regni, ці Пачатак няшчасцяў Рэчы Паспалітай", "Вялікі пажар на Украіне, ці Тэатр ваенных дзеянняў", "Збараж і Берасцечка, ці Вялікі фінал", "Весткі з Дняпра" — падрабязна, на падставе гістарычных дакументаў і навуковых прац разглядаецца эканамічная і палітычная сітуацыя ў Рэчы Паспалітай і на яе памежжы ў XVI–XVII стст. Перад намі праходзіць цэлая галерэя персанажаў — гістарычных, легендарных, літаратурных — Падбіпята, Хмяльніцкі, Заглоба, Кміціц і інш. Паступова аўтар падводзіць чытача да разумення некаторых гістарычных фактаў, якія ў рамане Сянкевіча па розных прычынах былі не зусім дакладна адлюстраваны. "Сянкевіч не меў намеру дасягаць гістарычнай аўтэнтычнасці падзей. Ён і не павінен быў гэта рабіць, ён — не даследчык і не аўтар навуковай працы", — як быццам адказвае М. Косман шматлікім літаратурным крытыкам, што папракалі Г. Сянкевіча ў мастацкай фантазіі і "неаб'ектыўным" адлюстраванні гістарычных рэалій.

Бо, як казаў наш класік, майстар гістарычнага рамана У. Караткевіч, “уяўленне — ледзь не самае галоўнае для пісьменніка...”.

У другой частцы — “Людзі” — аўтар паказвае чытачам шэраг вядомых гістарычных постацей, адначасова праводзячы паралелі паміж мастацкімі вобразамі і рэальнымі асобамі. У першым раздзеле гэтай часткі — “Багдан Хмяльніцкі — “наш Хмель” ці “страшны Хмель”?” паўстае перад намі ці не самы супярэчлівы персанаж таго часу — гетман Украіны Б. Хмяльніцкі, які ўзначаліў казацкі рух супраць Польшчы. Менавіта ў гэтай частцы чытачу даецца магчымасць правесці нейкую мяжу, аддзяліць гістарычную праўду ад пісьменніцкай выдумкі. Тых, хто знаёмы і з кнігай, і з фільмам, вельмі зацікавіць адзін з раздзелаў — “Пералік постацей гістарычных і літаратурных. Важныя назвы”. А чытач-беларус з пачуццём глыбокага задавальнення даведаецца пра сваіх землякоў, напрыклад, пра палачаніна Лангінуса Падбіпяту — постаць выдуманую, але надзеленую прозвішчам рэальнай асобы (у 1642 г. Ян Падбіпята быў памочнікам суддзі, а ў 1666 г. — полацкім земскім суддзёй), або пра цалкам гістарычнага аршанца Кміціца.

Каштоўная сваёй вычарпальнасцю і лаканічнасцю апошняя, трэцяя частка кнігі М. Космана, якая мае два раздзелы: “Пад знакам Могарта” і “Бібліяграфічная інфармацыя”. Аўтар расказвае пра шлях Г. Сянкевіча, выхадца з беларускай шляхты, да гістарычнай літаратуры і асэнсавання ролі некаторых персанажаў на гістарычнай арэне XVII ст.

Нязвыкла пададзена бібліяграфічная інфармацыя. Спачатку з кароткім апісаннем і каментарыямі рэкамендуюцца дзве манаграфіі па гісторыі Польшчы XVI–XVII стст., потым прыводзіцца спіс з 13 кніг, прысвечаных гэтаму перыяду. Для даследчыкаў больш вузкіх тэм рэкамендуецца шэраг выданняў аб казацкіх войнах, войнах з туркамі і татарамі, біяграфіі вядомых дзеячаў таго часу — С. Чарнецкага, С. Каняцпольскага, Б. Хмяльніцкага, а таксама літаратура пра творчасць Г. Сянкевіча і, у прыватнасці, пра яго знакамітую трылогію.

“Трэба пісаць так, каб хацелася чытаць”, — сказаў у адным з інтэрв’ю М. Косман. Яго кнігу “Агнём і мячом” чытаць хочацца. Але, на жаль, не ўсе беларусы гэта змогуць зрабіць, бо невядома, ці прыйдуць да нас і кніга (у перакладзе), і фільм.

Застаецца дадаць, што М. Косман неаднаразова прымаў удзел у кангрэсах і канферэнцыях МАБ.

***Ірына Тамільчык**, супрацоўніца Цэнтра імя Ф. Скарыны*

ХРОНІКА БЕЛАРУСАЗНАЎЧАГА ЖЫЦЦЯ

12 кастрычніка ў Доме дружбы адбылася вечарына, прысвечаная англа-беларускаму культурнаму ўзаемадзеянню. Ганаровым госцем яе быў прафесар Лонданскага ўніверсітэта Арнольд Макмілін. На вечары спяваў Віктар Скорабагатаў, выступаў тэатр “Дзе–Я?”.

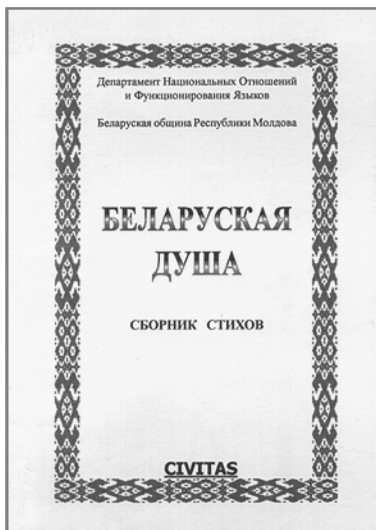

ПЕРШЫ ВОДГУК

БЕЛАРУСКАЯ ДУША: СБОРНИК СТИХОВ. CHIȘINĂU, 1999. 100 с.

У паэтычны зборнік “Беларуская душа” ўключаны творы аўтараў-беларусаў, якія жывуць у Малдове. Яны не з’яўляюцца прафесіянальнымі літаратарамі, у іх розныя прафесіі, але ўсіх іх яднае агульная любоў да Беларусі, родных мясцін, роднай мовы. Гэтым пачуццём прасякнуты вершы “Беларускі дух” і “Беларуская мова” Івана Батрачкіна, былога вайскоўца:

Далёка ад нашай радзімы
Наш дух беларускі жыве,
Ніколі ён нас не пакіне,
Спакою ён нам не дае.
. . . .
Мая беларуская родная мова,
Ніколі цябе я забыць не змагу.
Такое пявучае, звонкае слова
Навекі я ў сэрцы сваім зберагу.

Вось некалькі “міні-партрэтаў” аўтараў, чые беларускія і рускія вершы ўвайшлі ў зборнік.

Пётр Панько — інвалід з дзяцінства, укладвае сваю душу ў рускія вершы, дзе выяўляе тую ж любоў да радзімы, жыцця, людзей:

Белоруссия! И ныне
Я смотрю в твои глаза,
Я люблю твои равнины,
Я люблю твои леса.
(*“Белоруссия”)*

Раман Кашуткін — ветэран Вялікай Айчыннай вайны, даўно адарваны ад роднай Беларусі, але традыцыі народа, яго мова па-ранейшаму натхняюць паэта. Яго творы друкаваліся ў перыядычным друку, увайшлі ў зборнікі “Франтавая муза”, “Родны кут”.

Іван Рахуба — беларус, які з юных гадоў жыве ў Малдове. Тут ён знайшоў сваё каханне, свой лёс. У яго вершах гучыць надзея на ўзаемаразуменне паміж нацыямі і людзьмі.

Любоў Чаусава — настаўніца-філолаг. Яна многае пабачыла на сваім шляху — і добрае, і дрэннае. Любоў да радзімы, да родных мясцін стала надзейнай спадарожніцай яе жыцця.

І прашу я выбачэння
У цябе і у радзімы.
Буду вечна я маліцца
За народ за свой любімы.
(“Блакітны васілёк”)

Дэпартамент нацыянальных адносін і функцыянавання моваў і Беларуская абшчына Рэспублікі Малдова, якія падрыхтавалі і выдалі зборнік да 200-годдзя з дня нараджэння А. Пушкіна, зрабілі добрую справу. Дарэчы, гэта ўжо другое такое выданне на іх рахунку.

***Валянціна Грышкевіч**, навуковы супрацоўнік Цэнтра імя Ф. Скарыны*

НАДРУКАВАНА ПРА КАНТАКТЫ Ў БЕЛАРУСІ І Ў СВЕЦЕ

У падрыхтоўцы бібліяграфіі ўдзельнічалі:

***Моніка Банькоўскі-Цюліг** (Швейцарыя), **Алесь Баркоўскі** (Якуція), **Юрась Вашкевіч** (Польшча), **Уладзіслаў Галуза** (Расія), **Эдуард Гашынец** (Славакія), **Венета Георгіева** (Балгарыя), **Раіса Жук-Грышкевіч** (Канада), **Андраш Золтан** (Венгрыя), **Мікалай Ількевіч** (Расія), **Святлана Кошур**, **Адам Мальдзіс**, **Леакадзія Мілаш** (Літва), **Тацяна Махнач**, **Тацяна Пятровіч**, **Рышард Радзік** (Польшча), **Міхал Швэдзюк** (Вялікабрытанія), **Валерый Шышанаў**, **Сакрат Яновіч** (Польшча).*

*Асаблівую ўдзячнасць рэдкалегія выказвае **Пасольствам Беларусі ў Ізраілі, Малдове, Польшчы і Украіне**, якія праз МЗС Беларусі прыслалі матэрыялы для бібліяграфіі.*

Перавага пры складанні бібліяграфіі аддаецца кніжным і часопісным публікацыям. З публікацыямі пра ўзаемасувязі, змешчанымі ў газетах, можна пазнаёміцца ў Банку інфармацыі Цэнтра імя Ф. Скарыны.

БАЛГАРЫЯ

Разанов Алес. Бъдеще; Танц със змии; “В мен са съвпаднали две цели...”; В кръща / Бележка и прев. Зоя Василева // Български писател. 1999. 21 септ.

• БЕЛАРУСЬ – Агульныя пытанні

Адамовіч Г. Я. З крыніц сусветнай літаратуры: Дапам. для настаўнікаў. Мн., 1998.

Актуальные проблемы информатики: Сб. тр. VI Междунар. науч. конф: В 3 ч. / Ред. А. Ф. Чернявский, В. В. Бобков. Минск, 1998.

Актуальные проблемы исследования языка и речи: Материалы Междунар. науч. конф. молодых ученых. Минск, 1998. Ч. 1.

Алісейчык Галіна. Яго так доўга чакалі…: Прайшоў беларускі Міжнародны фестываль тэатраў лялек // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

Алькохали Фадель [Йемен]. Детская печать в арабских странах // Пралеска. 1999. № 8. С. 37–38.

Багданава Галіна. З філасофіі традыцыйнага побыту: Да вынікаў адной не зусім звычайнай міжнароднай канферэнцыі [“Ручнік у прасторы і часе”] // Мастацтва. 1999. № 6. С. 41–43.

Белы Алесь. Тэрыторыя сучаснай Беларусі на карце Ідрысі (1154 г.) // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 396–408.

Ваніцкі Арсен. Адценні жыцця: Урыўкі з главы “У імя будучага” // Голас Радзімы. 1999. 29 ліп.

Ермоленко Валерий. Крымские сюжеты: Александр Пушкин и Адам Мицкевич // Нёман. 1999. № 6. С. 119–139.

Ерчак Н. Т., Рыбкина Н. А. Перспективы формирования “чувства языка” при изучении иностранных языков // Адукацыя і выхаванне. 1999. № 8. С. 58–63.

Замежная архіўная беларусіка: Матэрыялы Міжнар. навук. канф. / Рэд.-склад. У. М. Міхнюк. Мн., 1998.

Івашын Васіль. Уповаравень з сусветнай класікай: Асаблівасці паэмы Якуба Коласа “Новая зямля” ў кантэксце жанравых традыцый // Род. слова. 1999. № 7. С. 5–19.

Козик Алесь. Будет ли создан пантеон в Беларуси?: [Падрабязна гаворыцца таксама пра бел. пахаванні за мяжой] // Витеб. курьер. 1999. 10 авг.

Леонова Ева. “Вся истина не стоит такой цены…”: В. Быков, Ж.-П. Сартр — и традиция Ф. М. Достоевского // Нёман. 1999. № 7. С. 240–253.

Летнія заняткі па-беларуску: [Пра IV семінар беларусістаў у БДУ] / Падрыхт. Нэлі Прывалавай // Голас Радзімы. 1999. 5 жн.

Ляская Уладзя. Выдавецкі праект “Газета “Белавежская пушча” стаў лаўрэатам конкурсу Еўрапейскай прэміі Генры Форда // Белавежская пушча. 1999. № 3. С. 3.

Марищук Л. В., Гракова К. Г. Влияние естественной языковой среды на успешность освоения иностранного языка // Адукацыя і выхаванне. 1999. № 7. С. 62–67.

Марозаў А. У. Дзіцячы гульнёвы фальклор усходніх славян (руская гістарыяграфія 1917–1941 гг.) // Вес. НАН Беларусі: Сер. гуманіт. навук. 1999. № 2. С. 78–83.

Марчук Георгій. Цяжкае шчасце жыць: Пісьменнікі свету пра духоўнасць: [Эсэ] // Літ. і мастацтва. 1999. 20 жн.

Мушынская Таццяна. Чаму “Філіп Морыс” любіць беларускі балет?: [Пра Міжнародны харэаграфічны конкурс] // Мастацтва. 1999. № 7. С. 13–14.

Нацыянальная адукацыя: Тэмат. зб. навук. пр.: Адукацыя дыяспар / Навук. рэд. С. А. Яцкевіч. Брэст, 1998. Кн. 9.

Пазняк Кірыла. За мяжу дзеля Айчыны: [Пра бел. вучняў у міжнародных каледжах] // Літ. і мастацтва. 1999. 9 ліп.

Плотнікаў Б. Беларуская мова ў сістэме славянскіх моў. Мн., 1999.

Прибыток Н. Е. Язык, культура и психология европейца в его имени: Учеб. пособие. Минск, 1998.

Салюк В. П. “Антигона”… День рождения спектакля!..: [Пра пастаноўку ў Мінску па творах Ж. Ануя і Сафокла]: [Інт.] / Зап. Геннадия Бардышева // Немига. 1999. № 2. С. 177–185.

Смирнов Виталий. С соседом надо ладить…: [Пра памежныя краіны] // Бел. думка. 1999. № 7. С. 115–122.

Синило Г. В. Древние литературы Ближнего Востока и мир Танаха (Ветхого Завета). Минск, 1998.

Уласевіч В. І. Запазычаная грамадска-палітычная і эканамічная лексіка ў сучасным друку // Вес. НАН Беларусі: Сер. гуманіт. навук. 1999. № 2. С. 123–127.

Цой Су-Бін. Узаемаўплывы ў адзенні народаў Усходняй Еўропы і Азіі // Вес. НАН Беларусі: Сер. гуманіт. навук. 1999. № 2. С. 88–94.

Цяцёркіна Вольга. Дзьве суседнія сталіцы: [Варшава і Масква] // Студэнцкая думка. 1999. № 4. С. 14–16.

Чудаков М. Ф. Конституционное государственное право зарубежных стран: Курс лекций. Минск, 1998.

Шыдлоўскі Кастусь. Этнічны склад насельніцтва Дрысвятаў і наваколля // Браслаўскія сшыткі. 1999. № 3. С. 58–60.

Ярмоленка Валеры. Два паэты: Пра сяброўства Адама Міцкевіча і Аляксандра Пушкіна // Беларусь. 1999. № 7. С. 39–40.

• Беларусь – Балгарыя

З беларускай мовы — на балгарскую: [Пра беларусістку Румяну Эўцімаву] // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

• Беларусь – Бельгія

Данейко Елена. Белорусские художники прокладывают путь на Запад: [Пра выстаўку ў Бельгіі Андрэя Задорына] // Бел. деловая газ. 1999. 6 авг.

Daneiko Elena. Well-known Belarusian artist exhibits paintings in Belgium // Belarus’ Today. 1999. Aug. 10–16.

• Беларусь – Бразілія

Аврутин Анатолий. Певец Лепеля из Рио-де-Жанейро: [Пра паэта Валерыя Пералешына, сапр. прозвішча Салатка-Пятрышча] // Немига. 1999. № 2. С. 134–136.

• Беларусь – Ватыкан

Бенек Аркадий, кс. Учитель правды в непрочном мире: [Пра папу Пія XI] // Дыялог (Баранавічы). 1999. № 7–8. С. 10–11.

Грышан Зміцер. Быў чалавекам малітвы і пакуты: Беатыфікацыя айца Піо з Петральчыны // Царква (Брэст). 1999. № 2. С. 6–7.

• Беларусь – Венгрыя

[Вайтовіч А. П.]. Нет общества без науки и нет науки без общества: Выступление президента Национальной академии наук Беларуси академика А. А. Войтовича на Всемирной конференции по науке (Будапешт, Венгрия, 26.06–1.07.1999 г.) // Веды. 1999. 23 ліп.

Новікаў Ягор. Вугорскія замалёўкі // Студэнцкая думка. 1999. № 4. С. 11–13.

• Беларусь – Вялікабрытанія

Арлова Таццяна. Тры рэцэнзіі на выбраныя спектаклі: Спектакль пра тое, што аддаваць больш цікава, чым браць: “Маленькі лорд Фаўнтлерой” паводле [англійскай пісьменніцы] Ф. Бёрнет у Рэспубліканскім тэатры юнага гледача / Пер. з рус. // Мастацтва. 1999. № 7. С. 5–6.

Арлова Таццяна. Тры рэцэнзіі на выбраныя спектаклі: Шэкспір вызвалены: “Рамэо і Джульета” на сцэне Маладзёжнага тэатра / Пер. з рус. // Мастацтва. 1999. № 7. С. 9–10.

Большой англо-русский словарь / Авт.-сост. Н. В. Адамчик. Минск, 1998.

Рахуба В. И. Имя прилагательное как знаменательный лексико-грамматический класс слов в современном английском языке. Брест, 1998.

Філіповіч Т. А. Чытаем па-англійску // Нар. асвета. 1999. № 7. С. 50–54; № 8. С. 78–81.

Харытонаў Дзмітрый. Англійскія гайдачкі ў Маладзечне // Рэгіянальная газ. (Маладзечна). 1999. 6–12 жн.

Черенда А. Э. Английская инактивная структура в диахронии: Автореф. дисс… канд. филол. наук. Минск, 1998.

• Беларусь – габрэі

Арлова Наталя. Марк Шагал: ад вяртаньня да вяртаньня // Студэнцкая думка. 1999. № 2. С. 8–11.

Берега: Печатный орган иудейского религиозного объединения в РБ. 1999. № 4. Сент.

Бецавта (Вместе). 1999. № 1.

Гурыновіч Ірына. Ці злучацца Х. Суцін і Беларусь?: Славутыя землякі [Хаім Суцін, Марк Шагал] // Голас Радзімы. 1999. 29 ліп.

Давар (Слово). 1999. № 1.

Жабінская Марыя. Што можна было пабачыць і пачуць аб габрэйскай культуры за адзін дзень // Наша слова. 1999. 14 ліп.

Функ Ю. В. Евреи Беларуси в конце XIX — начале XX в / Науч. ред. Е. И. Барановский. Минск, 1998.

Черкасова Вероника. Женщина, читающая тору: [Пра Нэлі Коган, равіна мінскай суполкі] // Бел. деловая газ. 1999. 6 авг.

• Беларусь – Германія

Андрэеў У. І., Арсенцьева М. Ф. Агульнаадукацыйная школа — у люстры грамадскай думкі Германіі // Нар. асвета. 1999. № 8. С. 154–157.

Ахметшын Андрэй. Русь вачыма нямецкага паэта: [Пра пастаноўку ў Мінску “Дэметрыуса” Ф. Шылера] // Мастацтва. 1999. № 8. С. 6–7.

Берасцень С. “Не сілай творыцца жыццё…”: [Аб прэм’еры оперы “Фаўст” А. Радзівіла ў Мінску] // Літ. і мастацтва. 1999. 23 ліп.

Булыка Галіна. Беларусы ў Еўропе: Берлінскі лазурак: Эсэістычны рэпартаж // Бел. думка. 1999. № 7. С. 123–128.

Бунцэвіч Надзея. Віктар Скорабагатаў прапануе мастацкую сенсацыю для ўсяго свету: [Пра оперу “Фаўст” А. Радзівіла] // Культура. 1999. 17–23 ліп.

Бунцэвіч Надзея, Ратабыльская Таццяна. “Фаўст” у люстэрку музыкі і сцэны // Культура. 1999. 21–27 жн.

Васілеўскі Пётра. Вяртанне на радзіму: [Пра оперу “Фаўст” Антонія Радзівіла] // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

Данейко Елена. Василь Семуха: “Остаюсь пораженным в правах...”: [Інт. з аўтарам беларускага тэкста “Фаўста”] // Бел. деловая газ. 1999. 21 июля.

Зарецкая Е. В. Практикум по теоретической фонетике немецкого языка. Минск, 1998.

Кант И. Критика чистого разума / Пер. с нем. Л. Лосского; Вступ. ст. В. С. Соловьева. Минск, 1998.

Канцавая Г. М., Канцавой М. П. Той, у каго вучацца: 250 гадоў з дня нараджэння Іагана Вольфганга Гётэ // Нар. асвета. 1999. № 8. С. 133–139.

Кудравец Анатоль. С Василем Быковым по Германии: Слово к юбилею // Нёман. 1999. № 6. С. 233–253.

Лінднэр Райнэр [Канстанц]. Беларускія гісторыкі пад Сталіным: Калектыўна-біяграфічны нарыс нацыянальнай гістарыяграфіі (1870–1945) / Пер. з ням. // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 365–394.

Малюковіч Святлана. "Блакітную кветку шукаю…": Рамантычная лірыка паэтаў Германіі // Род. слова. 1999. № 7. С. 33–48.

Матяс Ирина. "Фауст" — вне времени и места // Бел. газ. 1999. 12 июля.

Метцлер Магдалена. Zur neuen deutschen Rechtschreibung // Нар. асвета. 1999. № 8. С. 29–39 / На бел. мове.

Радзівіл Антоній Генрык. Фрагменты з оперы "Фаўст" / Рэдакцыя Ганны Каржанеўскай. Лібрэта Ёгана Вольфганга Гётэ. Пер. з ням. Васіля Сёмухі. Мн., 1999.

Семянчук Генадзь. Ёган Давід Вундэрэр. Падарожжа ў Масковію // Браслаўскія сшыткі. 1999. № 3. С. 19–20.

Сініла Галіна. …Ды вечна малады пакутнік Вертэр: [Пра І.-В. Гётэ] // Крыніца. 1999. № 4–5. С. 226–232.

[Хінц Тэо]. В нем уживались гений и садист: [Інт. Васіля Крупскага з мюнхенскім кінапрадзюсерам Тэо Хінцам пра кінарэжысёра Райнера Фасбіндэра] // Бел. деловая газ. 1999. 19 июля.

Черкасова Вероника. Белорусские немцы // Бел. деловая газ. 1999. 16 июля.

Daneiko Elena. Faust under the extreme conditions: [Пра пастаноўку оперы А. Радзівіла на лібрэта І.-В. Гётэ] // Belarus' Today. 1999. July. 27 – Aug. 2.

• Беларусь – Грэцыя

Варавва Анатолий. Греция глазами паломников // Церков. слово. 1999. № 8. Июль. С. 34–35.

Шамякіна Таццяна. Культура класічнай Грэцыі: [Сафокл, Эўрыпід, класічная камедыя] // Род. слова. 1999. № 7. С. 164–173.

• Беларусь – Данія

Васільева Вольга. У гасцях у маленькіх датчан // Пралеска. 1999. № 8. С. 36.

Юркевіч Сяргей. Пакінуты ўсімі, альбо Разважанне аб жыцці-быцці: [Пра пастаноўку ў Маладзечне спектакля па твору Х.-К. Андэрсена] // Культура. 1999. 3–9 ліп.

• Беларусь – ЗША

[Вулхайзер Курт]. Курт Вулхайзэр [амерыканскі беларусіст]: "Беларуская мова — гэта сялянскі розум плюс шляхетнасць": [Інт.] / Зап. Паўла Мажэйкі // Пагоня (Гродна). 1999. 13 ліп.

Глыбінны Уладзімер. Доля беларускае культуры пад саветамі: [Артыкул пісьменніка-эмігранта У. Сядуры, які памёр у ЗША] // Спадчына. 1999. № 3. С. 3–36.

Жыгоцкі Мікола. Вандроўнік: [Пра М. Міцкевіча, брата Я. Коласа, які памёр у ЗША] // Культура. 1999. 3–9 ліп.

Іофе Эмануіл. Беларускія яўрэі ў ЗША // Голас Радзімы. 1999. 5, 19, 29 жн.

Казлоўскі Міхась. Жыў на свеце мастак: [Пра Пётру Мірановіча, які памёр у ЗША] // Рэгіянальная газ. (Маладзечна). 1999. 27 жн. – 2 верас.

Кіпель Зора [ЗША]. Беларуская літаратура XVI стагодзьдзя: самабытнасць і літаратурныя сувязі // Спадчына. 1999. № 3. С. 171–176.

Новицкий Геннадий. Следуя заветам отцов-основателей: [Пра беларускую дыяспару ў ЗША] // Здравый смысл. 1999. 1–7 июля.

Пятроўскі Ян. Антон Луцкевіч — арыстакрат беларускае думкі: [Артыкулы бел. святара и пісьменніка, які жыве ў ЗША] // Крыніца. 1999. № 4–5. С. 72–73.

Стулов Ю. В. 100 писателей США. Минск, 1998.

Толмачева И. Из истории подготовки социальных работников в США // Сацыяльна-педагагічная работа. 1999. № 2. С. 36–43.

Тычка Галіна. "Мы былі і будзем крывічамі…": [Пра брата Якуба Коласа Міхала Міцкевіча, які жыў у ЗША] // Літ. і мастацтва. 1999. 20 жн.

Юрэвіч Лявон [ЗША]. Жыццё пад агнём: Партрэт беларускага военачальніка і палітычнага дзеяча Барыса Рагулі на фоне яго эпохі. Мн., 1999.

• Беларусь – Ізраіль

[Пелед-Флекс Марцін]. “Беларусь і Ізраіль зацікаўлены ў пашырэнні сувязей”: Гутарка з Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Ізраіля ў Беларусі Марцінам Пелед-Флексам // Голас Радзімы. 1999. 8 ліп.

• Беларусь – Інданезія

Богдан Сяргей. Інданэзія: цана свабоды // Наша ніва. 1999. 14 чэрв.

• Беларусь – Італія

Ахметшин Андрей. Итальянские страсти в театре-студии киноактера: [Пра пастаноўку п’есы Э. дэ Філіпа “Філумена Мартурана”] // Бел. деловая газ. 1999. 6 авг.

• Беларусь – Індыя

Маду Бхадуры: “У знешняй палітыцы Індыя кіруецца галоўным прынцыпам: кожная краіна павінна мець на міжнароднай арэне роўны статус і роўны голас”: [Гутарка Уладзіміра Аляхновіча з Надзвычайным і Паўнамоцным Паслом Індыі ў Беларусі і Літве] // Звязда. 1999. 14 жн.

[Венкатарамен Рада]. Беларусь – Індыя: Не трэба хадзіць за тры моры: [Інт. У. Старасценкі з аташэ Пасольства Індыі ў Беларусі] // Культура. 1999. 14–20 жн.

• Беларусь – Іспанія

Герцык Аляксандр. Раман Мігеля дэ Сэрвантэса “Дон Кіхот” // Род. слова. 1999. № 8. С. 139–144.

Маёр Сарагоса Ф. Быць чалавекам: Вершы [на бел. і ісп. мовах] / Прадм. І. Антановіча. Мн., 1998.

Юрчык Лявон. “Дон Кіхот”: [Пра кнігу Мігеля дэ Сэрвантэса] // Літ. і мастацтва. 1999. 6 жн.

• Беларусь – Італія

Прывалава Нэлі. Паланёны Дантэ: [Пра пераклад “Боскай камедыі”, зроблены Уладзімірам Скарынкіным] // Голас Радзімы. 1999. 15 ліп.

Янкоўская Наталля. Малады “Севільскі”: [Аб прэм’еры ў Мінску оперы Дж. Расіні] // Літ. і мастацтва. 1999. 27 жн.

• Беларусь – Канада

Жук-Грышкевіч Раіса. Юбілей Мітрапаліта БАПЦ Уладыкі Мікалая [у Канадзе] // Наша слова. 1999. 25 жн.

[Сурвіла Івонка]. Таму што вы беларус, што яна беларуска: Старшыня Рады БНР Івонка Сурвіла адказвае [у Канадзе] на пытанні рэдактара “НН” [Сяргея Дубаўца] // Наша ніва. 1999. 19 ліп.

• Беларусь – Карэя (Паўднёвая)

[Пашкоў Генадзь]. Дарога да акіяна // Пашкоў Генадзь. Палескія вандроўкі. Мн., 1998. С. 179–206.

• Беларусь – Кітай

Гедройц Валерый. Самая зразумелая і стваральная мова: Пасля Дзён беларускай культуры ў Кітаі // Культура. 1999. 14–20 жн.

Джан Хэ Лань. Образовательное качество населения Китая // Адукацыя і выхаванне. 1999. № 7. С. 67–71.

Цвірка Кастусь. У Пекін з Вільні — праз Казань…: [Пра вучонага Осіпа Кавалеўскага] // Беларусь. 1999. № 8. С. 22–23.

• Беларусь – Латвія

Бабіцкі А. Дні беларускай культуры ў Латвіі // Голас Радзімы. 1999. 19 жн.

Валодзька Станіслаў. Беларускі “Уздым” жыве ў Латвіі: [Інт.] / Зап. Людмілы Шніп // Літ. і мастацтва. 1999. 6 жн.

[Крузэ Армандас]. У выйгрышы ўсе!: [Інт. Уладзіміра Старасценкі з консулам Латвіі ў Беларусі] // Культура. 1999. 7–13 жн.

Кучина Галина. Латвийский президент из Канады Вайра Вик-Фрейберга [былы дырэктар Інстытута Латвіі] // Рэспубліка. 1999. 12 жн.

Мажэйка Павал. Вячка Целеш — беларус з Латвіі // Пагоня (Гродна). 1999. 27 ліп.

Мірачыцкі Леў. Беларуская мова ў Латгаліі, альбо Люцынская “Ластаўка” // Наша слова. 1999. 7 ліп.

Панізьнік Сяргей. Балткрэвы на латышскім мацерыку // Голас Радзімы. 1999. 15 ліп.

Панізьнік Сяргей. “Духоўным морам, Даўгавы паветрам”: [Пра бел.-латышскія літаратурныя ўзаемасувязі] // Голас Радзімы. 1999. 8 ліп.

Стахоўскі Уладзімір. Дзень беларускай культуры ў Даўгаўпілсе // Голас Радзімы. 1999. 15 ліп.

Стахоўскі Уладзімір. Сустрэча з паслом Міхаілам Марынічам: Весткі з Даўгаўпілса // Голас Радзімы. 1999. 8 ліп.

• Беларусь – Ліван

Шайя Мансур Али. История Ливанского телевидения, 1956–1966 гг.: Автореф. дисс… канд. искусствоведения. Минск, 1998.

• Беларусь – Літва

Анішчык Аляксей [Вільня]. Адваротная сувязь: Спадзяемся на добрыя перамены // Голас Радзімы. 1999. 26 жн.

Брэль Наталля. [Рэц. на: Mažeika Rasa Joan. The role of pagan Lithuania in Roman Catholik and Greek Orthodox religious diplomacy in east-central Europe (1345–1377). Fordham; New York, 1987] // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 543–546.

Куманецкі Гары. Хрыстос у Рукойнях да 2000 гадоў хрысьціянства: 22 жніўня, у Рукойнях пад Вільняй адбыўся фэст з нагоды адкрыцьця манумэнту да 2000 гадоў хрысьціянства работы беларускага скульптара Эдварда Падбярэскага // Наша ніва. 1999. 23 жн.

Мілаш Леакадзія. Таварыству беларускай культуры ў Вільні — 10 гадоў // Наша слова. 1999. 11 жн.

Семянчук Генадзь. Міжнародная літуаністычная канферэнцыя “Dzieje, kultura i język Litwy” // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 586–588.

Сінчук Іван. Літва — у мэдалях // Спадчына. 1999. № 3. С. 220–223.

Трынкунас Дайнюс [Пасол Літвы ў Беларусі]. “Мы будзем прытрымліватца еўрапейскага шляху”: [Інт.] / Зап. Уладзіміра Старасценкі // Культура. 1999. 3–9 ліп.

Харэўскі Сяргей. Упершыню разам: 27 жніўня ў Музэі сучаснага мастацтва ў Менску а 17:00 адкрыецца выстава беларускіх жывапісцаў зь Вільні братоў Сяргея і Алеся Покладаў // Наша ніва. 1999. 23 жн.

Ягорчанка Віктар. “Святы Хрыстафор” у Вільнюсе: [Пра Міжнародны фестываль музыкі] // Голас Радзімы. 1999. 15 ліп.

• Беларусь – Малдова

[Цімуш Пётр]. Што ў Малдове ведаюць пра нас?: [Інт. з другім сакратаром Пасольства Малдовы] / Зап. Уладзіміра Старасценкі // Культура. 1999. 17–23 ліп.

• Беларусь – Нідэрланды

Кірчук Іван, Паўлоўскі Юрый, Дзмітрыеў Юрый. Дзівосы “музычнага вострава”: [Пра гастролі ў Галандыі] // Літ. і мастацтва. 1999. 13 жн.

Спиноза Б. Богословско-политический трактат / Пер. с лат. М. Лопаткина; Вступ. ст. Э. Радлова. Минск, 1998.

Цяцёркіна Вольга. Там, дзе кветкавы кірмаш // Студэнцкая думка. 1999. № 5. С. 36–39.

• Беларусь – Паўднёва-Афрыканская Рэспубліка

Роўда Марыя. “Жыцьцё зь вялікай апошняй літары”: [Пра пастаноўку на мінскай “Вольнай сцэне” п’есы Атола Фугарда “Тут жывуць людзі”] // Наша ніва. 1999. 28 чэрв.

• Беларусь – Польшча

Арлова Наталя. Уладзіслаў Стрэмінскі: невядомы вядомы // Студэнцкая думка. 1999. № 3. С. 32–34.

Барабаншчыкава Вольга. Арыстакрат духу: Польскаму рэжысёру Кшыштафу Занусі — 60 // Літ. і мастацтва. 1999. 9 ліп.

Бекус Нэлі. Тэрыторыя і фатограф: вопыт Яна Булгака [бел. і польскага фатографа] / Пер. з рус. // Мастацтва. 1999. № 7. С. 19–22.

Бігдай Ірына. Мастацтва [бел. і польскага] памежжа / Пер. з рус. // Мастацтва. 1999. № 7. С. 27–29.

Вашчыла Ганна. “Мелодыі Бацькаўшчыны” [С. Манюшкі] // Культура. 1999. 14–20 жн.

Ефімовіч Тацяна. Niezależne zrzeszenie studentów [у Польшчы] // Студэнцкая думка. 1999. № 5. С. 17–19 / На бел. мове.

Зарэмба Людміла. “Зусім магчымае сёмае неба паэтаў…”: [Рэц. на: Гайдук У. Пах аернага хлеба. Беласток, 1997] // Полымя. 1999. № 7. С. 220–223.

Карпіевіч Д. В. Сістэма ўзнагарод Рэчы Паспалітай. Мн., 1998.

Кашталян Ірына. Тэрарыст ці герой?: [Пра беларуса Барыса Каверду, які ў Варшаве страляў у савецкага пасла П. Войкава] // Студэнцкая думка. 1999. № 5. С. 27–29.

Квяткоўскі Севярын. “Купальле” — разьвітаньне з “Басовішчам”: Рок-фестываль “Басовішча” 17–18 ліпеня ў Гарадку, што пад Беластокам, адзначыў уласнае дзесяцігодзьдзе // Наша ніва. 1999. 26 ліп.

Климчук В. А. …Жаль перестать быть литвином…: [Да 200-годдзя з дня нараджэння А. Міцкевіча]. Брест, 1998.

Літвіновіч Яўген. Унія [з Польшчай]: вынік і напамінак // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

Ліякумовіч Цімох. Купалава ўдзячнае слова Адаму Міцкевічу // Род. слова. 1999. № 7. С. 139–145.

Лойка Алег. Іх лёс з Беларуссю спалучаны…: [Уступ да перакладу вершаў польскіх паэтаў] // Літ. і мастацтва. 1999. 20 жн.

Мархель Уладзімір. Не размінуліся… у творчасці: Да 180-годдзя з дня нараджэння Станіслава Манюшкі // Мастацтва. 1999. № 6. С. 45.

Некрашэвіч Жанна Вацлаваўна. Драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл [на польскай мове] / Аўтарэф. дыс. ... канд. філал навук. Мн., 1999.

П. В. Беларускі сантымент [польскага перакладчыка] Чэслава Сенюха // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

Праскаловіч Вольга. Народна-выхаваўчыя ідэі ў паэме Адама Міцкевіча “Пан Тадэвуш” // Род. слова. 1999. № 8. С. 46–54.

Радзік Рышард [Люблін]. Ад этнічнага згуртавання да нацыянальнай супольнасці / Пер. з пол. С. Запрудскага // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 291–326.

Рублеўская Людміла. “У нас працуюць энтузіясты Беларушчыны…”: [Інт. Людмілы Рублеўскай з рэдактарам беластоцкай “Нівы” Віталем Лубам] // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

Свірын Гальяш. “Мёртвыя душы” ў чорнай бутэльцы: Беларускае барока паціху пранікае ў Еўропу: [Пра выстаўку беларускага мастака Артура Клінава ў Варшаве] // Мастацтва. 1999. № 6. С. 36–38.

Скорабагатаў Віктар. Не размінуліся слова [А. Міцкевіча] з музыкай [С. Манюшкі] // Мастацтва. 1999. № 6. С. 45–46.

Станкевіч Станіслаў. Беларускія элемэнты ў польскай рамантычнай паэзіі: [Працяг арт. пра творчасць Адама Міцкевіча і яго сучаснікаў] // Спадчына. 1999. № 3. С. 82–113.

Харак Аляксей. Шыракагляды Булгака: [Пра беларускага і польскага фатографа] // Мастацтва. 1999. № 7. С. 18.

Цвірка Кастусь. Каласы з роднай нівы: [Уступны артыкул да перакладаў з польскай мовы вершаў А. Гарэцкага і А. Плуга] // Полымя. 1999. № 7. С. 147–148.

Шэліхін Уладзімір. Сяброўка Равэля [Эва Бандроўска-Турска, польская спявачка] // Культура. 1999. 10–16 ліп.

[Яновіч Сакрат]. Гняздо беларускасьці Sokrates: [Пра бел. літаратурнае жыццё на Беласточчыне]: [Інт.] / Зап. Міколы Ваўранюка] // Наша ніва. 1999. 16 жн.

Borys Anżelika. III Forum Oświaty Polonijnej odbyło się w dniach 5–8 lipca 1999 r. w Paryżu: Polacy w kulturze świata // Głos znad Niemna. 1999. 23 lipca.

Ejsmont Alina. W październiku bieżącego roku minie 150 rocznica śmierci Fryderyka Chopina: Obywatel świata // Głos znad Niemna. 1999. 16 lipca.

Gołombowska Oksana. Polonia sercem śpiewa: “Polonijne lato. Koszalin’99” // Głos znad Niemna. 1999. 30 lipca.

Gołombowska Oksana. Wieczory Kultury Polskiej w Grodnie: Zjednoczeni muzyką i poezją // Głos znad Niemna. 1999. 6 sierp.

HŻ. VIII Festiwal Piosenki Polskiej: Święto muzyki i śpiewu // Głos znad Niemna. 1999. 9 lipca.

Ignatowicz Fiodor. Apteka - drukarnia w historii międzynarodowego ruch robotniczego: Śladami Józefa Piłsudskiego w Lipniszkach // Głos znad Niemna. 1999. 23, 30 lipca.

JN. Grodzieńska prezentacja książki “Saga o Grodnie” [Л. Саванеўскага]: “Żeby grodnianie o mnie pamiętali” // Głos znad Niemna. 1999. 9 lipca.

[Musijenko Swietłana]. Wywiad z kierownikiem katedry polonistyki Uniwersytetu Grodzieńskiego prof. Swietłaną Musijenko: W stronę postępu: [Інт.] / Rozm. Tatiana Zaleska // Głos znad Niemna. 1999. 2 lipca.

Niemczynowska Joanna. Kontrowersyjne poglądy na sprawy polskiej mniejszości narodowej na Białorusi: Cień argumentów // Głos znad Niemna. 1999. 2 lipca.

Od kolekcji prywatnej do muzeum narodowego: Początki muzealnictwa: [Пра ўладальніка Станькава Э. Гутэн-Чапскага] // Głos znad Niemna. 1999. 20 sierp.

Preckajło Waldemar. Książka dla wszystkich: [Пра зборнік “Адам Міцкевіч і нацыянальныя культуры”] // Głos znad Niemna. 1999. 6 sierp.

Preckajło Waldemar. Na drodze do porozumienia: O dobrych przyjaciołach: [Пра Цэнтр імя Ф. Скарыны] // Głos znad Niemna. 1999. 30 lipca.

Preckajło Waldemar. Problem powstania pomnika A. Mickiewiczowi w Mińsku: Puszkin górą // Głos znad Niemna. 1999. 9 lipca.

Skorb Anna. XXII Międzynarodowy Jarmark Folkloru w Węgorzewie: Jarmark piosenki ludowej // Głos znad Niemna. 1999. 13 sierp.

TZ. Jubileusz legendy: W ostatnią niedzielę czerwca obchodzono 450 rocznicę założenia Bohatyrowicz [апісаных Э. Ажэшка] // Głos znad Niemna. 1999. 2 lipca.

Zaleska Tatiana. V Festiwal Kultury Kresowej w Mrągowie: Tańczące i śpiewające Kresy // Głos znad Niemna. 1999. 20 sierp.

• Беларусь – Расійская Федэрацыя

• Беларусь – Расія

Адметна па-свойму: Анатолю Кірвелю — 60: [Пра бел. паэта, які жыве ў Санкт-Пецярбургу] // Літ. і мастацтва. 1999. 23 ліп.

Акуленко Е. А. Белорусское воздействие на островные русские говоры: (На материале наименований одежды, обуви, головных уборов, украшений, материалов для изготовления одежды в рус. говорах Жлоб. р-на Гомел. обл.): Автореф. дисс… канд. филол. наук. Минск, 1998.

Андрэйчанка Таццяна. Год Пушкіна, Купалаў свет // Літ. і мастацтва. 1999. 27 жн.

Андрейченко Татьяна. “Капитанская дочка” Пушкина: Евангельские реминисценции // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 105–109.

Арлова Таццяна. Тры рэцэнзіі на выбраныя спектаклі: У пясках успамінаў: “Піраміда Хеопса” Ю. Ломаўцава ў Тэатры імя Янкі Купалы / Пер. з рус. // Мастацтва. 1999. № 7. С. 7–8.

Астафьев В. П. Избранное: Для ст. шк. возраста / Сост. В. Г. Бехтина. Минск, 1998.

Белов Василий. Недоросли возомнили себя творцами: [Арт. рускага пісьменніка] // Славян. набат. 1999. 5–11 авг.

Березкина Светлана. У истоков пушкинской “Русалки”: Год Пушкина // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 97–103.

Вараб’ёва І. У. Праблема культуры і рэлігіі паводле канцэпцыі Паўла Фларэнскага // Вес. НАН Беларусі: Сер. гуманіт. навук. 1999. № 2. С. 23–27.

Волынец Т. Н. Семантика и грамматика русского причастия в языковой системе. Автореф. дисс… доктора филол. наук. Минск, 1998.

Ганкін Яўген. Рыцар дзесятай музы: Штрыхі да партрэта Эйзенштэйна // Мастацтва. 1999. № 8. С. 24–28.

Ганкін Яўген. Сяргей Эйзенштэйн, Мінаіч і іншыя… // Культура. 1999. 3–9 ліп.

Ганчароў Аляксандр. Арап Пятра Вялікага; Ганібалы // Беларусь. 1999. № 7. С. 40–41.

Гарбацкі А. А. Палітыка Кацярыны II у дачыненні да стараабраднікаў // Вес. НАН Беларусі: Сер. гуманіт. навук. 1999. № 2. С. 67–71.

Гардзіенка Алег. Мсьціслаў Дабужынскі: У пошуках роднага гораду // Студэнцкая думка. 1999. № 4. С. 35–37.

Гардзіенка Алег. Паэт чыстага мастацтва [Казімір Малевіч] // Студэнцкая думка. 1999. № 1. С. 35–37.

Гордейчик А. И. Политические и экономические взаимоотношения Республики Беларусь и Российской Федерации в первой половине 1990-х гг.: Автореф. дисс… канд. ист. наук. Минск, 1998.

Григаркевич М. П. Фонолого-орфографические характеристики аканья в русском и белорусском языках // Адукацыя і выхаванне. 1999. № 8. С. 26–29.

Грыцкевіч Валянцін. Лінгвацыд, або Знішчэнне мовы: [Арт. беларускага вучонага з Санкт-Пецярбурга] // Наша слова. 1999. 7, 14, 21 ліп.

Гурецкий А. А. Политика царизма в области образования в Белоруссии в конце XVIII – первой четверти XIX века (1772–1825 гг.): Автореф. дисс… канд. ист. наук. Минск, 1998.

Далідовіч Генрых. Сонца рускай паэзіі: [Пра А. Пушкіна] // Маладосць. 1999. № 7. С. 175–181.

Данич О. В. Лингвистический аспект культурно-национальной специфики поведения: (На материале рус. и бел. фразеологии): Автореф. дисс… канд. филол. наук. Минск, 1998.

Дзятлаў Алесь. Галінка пушкінскага роду: [Пра ўнучку паэта Н. Варанцову-Вельямінаву, жыхарку Бабруйшчыны] // Родная прырода. 1999. № 4. С. 26.

Дрозд Сяргей. Беларускія матывы ў творчасці Пушкіна // Гродзен. праўда. 1999. 5 чэрв.

Ермоленко Валерий. Пушкин и белорусы: три встречи // Славян. набат. 1999. 22–28, 29 июля – 4 авг., 5–11 авг.

Звозников Александр. Пушкин: поэзия и религия // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 119–127.

Звозников А. А. Традиции гуманизма и христианства в творчестве А. С. Пушкина // Нар. асвета. 1999. № 7. С. 75–82; № 8. С. 102–109.

Иванова Е. И. Наш "скучный" русский язык: Воспитание интереса школьников к русскому языку // Нар. асвета. 1999. № 7. С. 63–69; № 8. С. 96–102.

Иванова С. Ф. Манифестация грамматических различий близкородственных языков в тексте: (На материале эквивалентных текстов на бел. и рус. яз.): Автореф. дисс… канд. филол. наук. Минск, 1998.

Іваноўскі В. С. Гісторыя сусветнага тэатра: [Пра рускую драматургію XVIII ст.] // Нар. асвета. 1999. № 7. С. 54–59; № 8. С. 82–89.

Карпушин С. В., Ковалева Е. С., Рудь Л. Г. Язык русской классики: А. С. Пушкин: В 2 ч. Мн., 1998. Ч. 1, 2.

Каўка Аляксей [Масква]. Гісторык — мысляр — патрыёт: Эпісталярная спадчына Мікалая Улашчыка // Літ. і мастацтва. 1999. 16 ліп.

Кузьмина С. Ф. Владимир Набоков-Сирин // Нар. асвета. 1999. № 7. С. 146–150.

Кулеш А. Імя Пушкіна на Беларусі і Гродзеншчыне // Гродзен. праўда. 1999. 5 чэрв.

Левін Дзмітры [Санкт-Пецярбург]. Некралог магілёўскага гісторыка Мацвея Фурсава як біяграфічная крыніца: (Факты і фігуры замоўчвання) // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 328–363.

Лихошерстов А. Л. Выстрадал дорогу в небеса: [Пра Ф. Дастаеўскага] // Крыніца жыцця (Кобрын). 1999. № 4. С. 10–11.

Лойко Олег. И тем любезен он народу: К 200-летию А. С. Пушкина // Нёман. 1999. № 6. С. 110–118.

Марціновіч Алесь. Перакладу геадэзія — не перашкода: Лёс і творчасць Міхаіла Урончанкі [бел. і рус. вучонага і падарожніка] // Літ. і мастацтва. 1999. 20 жн.

Мушынская Таццяна. Каго пацалуе фея?: Нататкі з нагоды пастаноўкі балета І. Стравінскага "Пацалунак феі" // Мастацтва. 1999. № 8. С. 9–11.

Мяло Ксения. Разрыв с глубинными традициями русской культуры // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 174–189.

Непойман Борис. Наука отъезжать: Избранные страницы советской [русской] литературной эмиграции // Имя. 1999. 26 авг.

Нефагина Г. Л. Пособие по русской литературе для поступающих в вузы. Минск, 1998.

Пазнякоў Валеры. [Рэц. на: Белорусский сборник: Статьи и материалы по истории и культуре Белоруссии / Ред. В. Антонов, Н. Николаев. Санкт-Петербург, 1998. Вып. 1] // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 534–536.

Пушкін А. С. Выбраныя творы. Мн., 1999.

Пушкін – беларукая культура – сучаснасць: Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 26–27 мая 1999 г.). Беларусіка = Albaruthenica. Мн., 1999. Кн. 12.

Равінскі Канстанцін. З недрукаваных мемуараў: На паклон да Пушкіна ў 1900 годзе / Пер. з рус., публ. і заўвагі Г. Кісялёва // Полымя. 1999. № 6. С. 152–168.

Распопаў Аляксандр. "Віват, Пушкін!": Сустрэча з А. С. Пушкіным у Магілёве ў 1824 годзе // Беларусь. 1999. № 8. С. 24.

Распутин Валентин. Будь человеком // Славян. набат. 1999. 22–28 июля.

Ревицкий В. В. Обучение русскому языку как иностранному: лингводидактические аспекты. Минск, 1998.

[Рудакоў Алег]. Каб беларуская нацыя не знікла з мапы свету: [Гутарка Алеся Гурыновіча са старшынёй Іркуцкага таварыства беларускай культуры імя І. Чэрскага] // Наша слова. 1999. 11 жн.

Сабалеўская Іна, Спаская Ганна. Адсутнасць нязменнай велічыні…: [Пра выступленні ў Мінску лялечнага тэатра з Екацерынбурга] // Культура. 1999. 3–9 ліп.

Скикевич Т. И. Формирование лексической группы названий диких животных в русском языке: Автореф. дисс… канд. филол. наук. Минск, 1998.

Скобелев Эдуард. Дорасти до Пушкина // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 6–14.

Сульянов Анатолий. Здесь Пушкин жил: К 200-летию А. С. Пушкина // Нёман. 1999. № 6. С. 140–191.

Суровцев Юрий. Радость дружбы: Виктор Коваленко: штрихи к портрету: [Артыкул маскоўскага беларусіста] // Нёман. 1999. № 7. С. 231–234.

Турбина Любовь. Поиски соответствий: [Да 100-годдзя з дня нараджэння У. Набокава] // Немига. 1999. № 2. С. 186–191.

Турбина Любовь. “Я Вас любил…”: Истоки пушкинской любовной лирики // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 111–117.

Тычына М. А. А. С. Пушкін і беларуская літаратура: Да 200-годдзя з дня нараджэння А. С. Пушкіна // Вес. НАН Беларусі: Сер. гуманіт. навук. 1999. № 2. С. 5–10.

Хацкевіч Вера. Мастацкія асаблівасці і мова “Песень заходніх славян” А. С. Пушкіна // Полымя. 1999. № 6. С. 219–223.

Хомякова Ольга. “Медный всадник” — поэма о Творце: Год Пушкина // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 87–95.

Цветаева М. И. Лирика / Вступ. ст. О. Колбасиной-Черновой. Минск, 1998.

Черепица В. Н. Михаил Осипович Коялович: История жизни и творчества. Гродно, 1998.

Шишанов Валерий. Мавра Черская: десять лет спустя: [Пра ўдаву даследчыка Сібіры І. Чэрскага] // Віцеб. рабочы. 1999. 22 ліп.

Ярмоленка Валерый. Сказ аб тым, як адзін ліцвін [Іван Казырэўскі] Пятру Курылы падарыў // Літ. і мастацтва. 1999. 6 жн.

Яфімаў Аляксей. 300 гадоў рускай грамадзянскай азбуцы і бібліяграфіі: [Пра ўраджэнца Беларусі Ілью Капіевіча] // Голас Радзімы. 1999. 5 жн.

• Беларусь – Саха – Якуція

Баркоўскі Алесь [Якуцк]. Беларусы ў Расіі: (Расійскай Федэрацыі) // Голас Радзімы. 1999. 8 ліп.

• Беларусь – Румынія

Бутэвіч Анатоль. Беларусь – Румынія: ёсць узаемная цікавасць: [Інт.] // Культура. 1999. 21–27 жн.

• Беларусь – Славакія

Панізнік Сяргей. Славацкая Нестарка: [Пра беларуску Людмілу Краскоўскую] // Літ. і мастацтва. 1999. 13 жн.

[Пачыатэк Ізідор]. “Цяперашнія фінансавыя складанасці не ставяць крыж на перспектыве двухбаковых адносін”: Гутарка з Генеральным консулам Славацкай Рэспублікі ў Беларусі Ізідорам Пачыатэкам // Голас Радзімы. 1999. 26 жн.

Тарас Віталь. Час каліфаў: [Пра сённяшнюю Славакію] // Наша ніва. 1999. 17 мая.

• Беларусь – Славенія

Кавецкі Пётар. Постмадэрнізм і лібэралізм: [Артыкул славенскага вучонага] / Пер. В. Булгакава // Студэнцкая думка. 1999. № 4. С. 41–44.

• Беларусь – татары

Цыхун Апанас. Ласасьнянскія татары-казакі // Наша ніва. 1999. 28 чэрв.

• Беларусь – Узбекістан

Богдан Сяргей. Адна зямля — Ферганская даліна // Наша ніва. 1999. 26 ліп.

Гардзіцкі Аляксей. Ён вызваляў Мінск: [Пра ўзбекскага паэта і перакладчыка Назармата] // Літ. і мастацтва. 1999. 2 ліп.

• Беларусь – Украіна

Аксёненка Вацлаў. “Украінскі прэлюд” [М. Вінграноўскага] … у беларускім гучанні // Літ. і мастацтва. 1999. 23 ліп.

Бабкова Ала. Пад знакам Рыбы: [Пра кінафестываль “Маладосць” на Украіне] // Мастацтва. 1999. № 6. С. 50–52.

Еўтухова Вольга. Украіна праз Львоў // Студэнцкая думка. 1999. № 3. С. 24–27.

Замкавец Уладзімір. Зміцер Фалькоўскі: [Пра ўкраінскага паэта З. Фалькоўскага, ураджэнца в.Лепясы Кобрынскага р-на] // Крыніца. 1999. № 6. С. 179–181.

Кирпель Иван. Слить голоса-ручейки воедино: [Інт. з рэдактарам часопіса “Слов’яньске Віче”] / Зап. Владимир Антонов // Славян. набат. 1999. 2–14 июля.

Партноў Андрэй [Днепрапятроўск]. Беларусь і беларусы ва ўкраінскіх падручніках па гісторыі (1992–1999 г.) / Пер. з укр. А. Скурко // Бел. гіст. агляд. 1998. Т. 5. Сш. 2. Снеж. С. 434–447.

Ткаченко Василь. Украинский путь: откуда и куда: Интервью “Белорусской газете” советника Посольства Украины в Беларуси // Бел. газ. 1999. 23 авг.

Удавенка Станіслаў. Дружба нашы сілы памнажае: [Арт. саветніка Пасольства Украіны ў РБ] // Культура. 1999. 21–27 жн.

• Беларусь – Францыя

Берасцень С. Франка-беларускія [музычныя] сюрпрызы // Літ. і мастацтва. 1999. 23 ліп.

Гунцэвіч Надзея. Сон на Івана Купалу: [Пра французскага харэографа Філіпа Коэна] // Культура. 1999. 10–16 ліп.

Капитула Л. С. Терминологическое поле французской стоматологической лексики: (Ист.-этимол. аспект): Автореф. дисс… канд. филол. наук. Минск, 1998.

[Коля Д.]. Інтэрв’ю Стэфаніі Каліноўскай з прафесарам Дамінікам Коля [Парыж] // Грамадзянская альтэрнатыва. 1999. № 4. С. 34–36.

Команава Таццяна. Знойдзены здымкі з “дзіўнай” вайны, або Рарытэтныя “двойчы трафеі”: [Пра французскія фатаграфіі, якія захоўваюцца ў музеі гісторыі БДУ] // Культура. 1999. 3–9 ліп.

Лялькоў Ігар. Рукапісныя крыніцы Нацыянальнае бібліятэкі Францыі па гісторыі зносін паміж Францыяй і Вялікім Княствам Літоўскім у новы час (XVI–XVIII стагодзьдзі) // Athenaeum. 1998. № 1. С. 13–90.

Малармэ Стэфан. Іў Банфуа: “Мастацтва і святоўнасць”: Дыялог Бадлера і Малармэ / Пер. з фр. Міколы Шакеля // Крыніца. 1999. № 4–5. С. 115–137.

Малармэ Стэфан. Літаратурная сімфонія: Тэафіль Гацье — Шарль Бадлер — Тэадор дэ Банвіль / Пер. з фр. Андрэя Хадановіча // Крыніца. 1999. № 4–5. С. 100–104.

Новикова Татьяна. Кто мы в современном общеевропейском искусстве?: Состоялся тур белорусских художников по городам Франции // Навіны. 1999. 11 жн.

Салюк Уладзімір. Пра спектакль з першых вуснаў…: [Пра “Антыгону” Жана Ануя ў Мінскім Тэатры юнага гледача]: [Інт.] / Зап. Генадзя Бардышава // Мастацтва. 1999. № 6. С. 9–12.

Французский язык: Практикум по развитию навыков говорения по теме “Деловая поездка во Францию” для студентов 2-го курса специальности “Мировая экономика и междунар. отношения” / Авт.-сост. Л. В. Голуб. Гомель, 1998.

Френе Селестен. Педагогические инварианты: [Артыкул французскага педагога-рэфарматара] / Падрыхтоўка В. Кабуша // Праблемы выхавання. 1999. № 2. С. 44–55.

Хадановіч Андрэй. Нагода як генетычны код твору (на матэрыяле вершаў Шарля Бадлера) // Першацвет. 1999. № 7–8. С. 25–29.

Bigdai Irina. “Chinese vogue” in Paris: made in Belarus // Belarus’ Today. 1999. Aug. 10–16.

• Беларусь – Чэхія

Глыбоўскі Ільля. Вышэйшая адукацыя у Чэскай Рэспубліцы для беларусаў // Студэнцкая думка. 1999. № 5. С. 25–26.

Равяка Руслан. Пра Млазавіцэ: Прадстаўнікі 10 беларускіх рыцарскіх клюбаў удзельнічалі ў сустрэчы “Млазавіцэ 1421” // Наша ніва. 1999. 16 жн.

• Беларусь – Швейцарыя

Попова М. А. Цюрихские размышления: Введение в драматургию Макса Фриша // Нар. асвета. 1999. № 7. С. 82–85.

• Беларусь – Швецыя

Ананьеў Алег. Зазірні ў душу: [Пра эмігранта з Беларусі мастака Яна Кузьміцкага] // Культура. 1999. 12–18 чэрв.

Анцэлевіч Аляксандра. Праз прызму настрою: [Пра шведскага мастака Ларса Ёгана Малмгвіста] // Культура. 1999. 17–23 ліп.

Белы Алесь. Невядомыя эпізоды “невядомае вайны”, або Ваенныя дзеяньні Швэцыі супраць ВКЛ у 1656–1657 гг. вачыма Эрыка Дальбэрга // Спадчына. 1999. № 3. С. 114–129.

• Беларусь – Югаславія

Мухін Віктар. Трагедыя Косава ў сьвятле гісторыі // Наша ніва. 1999. 14 чэрв.

Нушич Бронислав. Из книги “Автобиография” / Пер. З. Токарева // Всемир. лит. 1999. № 7. С. 139–173.

Старасценка Уладзімір. Ёй усміхнуліся шасцідзесятыя: [Пра югаслаўскую артыстку Бэбу Лончар] // Культура. 1999. 10–16 ліп.

• Беларусь – Японія

Цяцёркіна Вольга. Тыдзень у Японіі // Студэнцкая думка. 1999. № 3. С. 21–23.

БЕЛЬГІЯ

Goujon Alexandra, Lallemand Jean-Charles, Symaniec Virginie. Biélorussie // Dossier, Samovar (Bruxelles). 1999. N 2. P. 103-116.

ВЕНГРЫЯ

Золтан Андраш [венгерскі беларусіст]. Вступительное слово // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 5–9.

Золтан А. Роль западнорусского канцелярского языка в западноевропейско-московских языковых контактах (XV–XVI вв.) // Место России в Европе=The Place of Russia in Europe. Budapest, 1999. Old. 145–153.

Лабынцев Юрий. Литовская кирилловская письменность XIII–XV вв. в контексте кирилло-мефодиевской традиции ВкЛ // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 49–53.

Малажай Г., Касцючык В. Фразеалагічная варыянтнасць на аснове тэматычнай агульнасці назоўнікаў, адпаведных заменнікам ФА, у гаворках Берасцейшчыны // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 275–283.

Новік Мікола. Да пытання пазычанняў у старажытнабеларускай мове (на прыкладзе Статута ВКЛ 1588 года) // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 291–295.

Новік Мікола. Прафесійна-вытворчая лексіка ў Статуце Вялікага княства Літоўскага 1588 года // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. С. 65–69.

Салей Сяргей. Царскі тытул у дыпламатычных крыніцах Вялікага княства Літоўскага і суседніх дзяржаў да сярэдзіны XVI ст. // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 102–104.

Скамарохава С. А. Аб адэкватнасці мастацкага перакладу: На аснове супастаўлення беларускіх перакладаў апавядання Э. По “Забойства на вуліцы Морг” // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 105–110.

Скамарохава С. А. Якуб Колас на англійскай мове // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 397–403.

Щавинская Лариса. Языковой феномен человека польско-восточнославяно-литовского пограничья XVII в.: Вильнюсский воевода Януш Радзивилл — читатель кириллических рукописей // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 129–132.

Brogi Bercoff Giovanna. О языковой ситуации в Великом княжестве Литовском и в России (конец XVI – начало XVIII века) // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 11–21.

Dukes P. Russia as Frontier of Europe: Some Early Views From England and Scotland // Место России в Европе=The Place of Russia in Europe. Budapest, 1999. Old. 29–35.

Pastusiak Kazimiera. Nazwy głównych świąt cyklu wiosennego i zimowego na Białostocczyźnie // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 70–81.

Ráduly Zsuzsanna. Kalki niemieckie w języku polskim i ich odpowiedniki w języku rosyjskim, ukraińskim i białoruskim // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 88–92.

Radzik Ryszard. Języki Białorusi XIX–XX wieku (białoruski, polski, rosyjski) — ewolucja ich funkcji i zmienność relacji // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 93–101.

Szmolinka Eszter. Полісемія ў фразеалагічных даведніках беларускай, украінскай ды расейскай моваў // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 119–128.

Vasary I. Why was Muscovite Russia Considered “Barbarian” by Contemporary Europe: [Ёсць беларускі матэрыял] // Место России в Европе = The Place of Russia in Europe. Budapest, 1999. Old. 97–102.

Zoltan Andras. Палемон и Аттила: Из истории языковых и культурных контактов венгров с народами Великого княжества Литовского // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 141–153.

Żylko Dorota. Kodeks Przemyski jako XV-wieczna cerkiewnosłowiańska ruska redakcja adaptacji białorusko-ukraińskiej Słów Izaaka Syryjczyka (biskupa Niniwy) // Studia Russica XVII. Budapest, 1999. Old. 154–167.

ВЯЛІКАБРЫТАНІЯ

Januszczak Joanna. Żalbiny: [Пра рэпрэсіі ў Беларусі ў 1941 г.] // Dziennik Polski. 1999. 24 czerw.

Lagnado Alice. Chaos mounts in Belarus // The Times. 1999. July. 23.

McMillin Arnold. [Рэц. на кн.: Iurevich Lavon. Arkhiŭnaia kniha. New York, 1997] // Seer. 1999. N 3. P. 534–535.

Rostafiński Wojciech. Największy z artylerzystów Rzeczypospolitej: [Пра нашага суайчынніка Казіміра Семяновіча] // Tydzień Polski. 1999. 22 maja.

Traliszewski Andrzej. Nieustraszony Bułak-Bałachowicz: [Пра бел. генерала] // Tydzień Polski. 1999. 26 czerw.

ГЕРМАНІЯ

McMillin Arnold. Belarusian Literature in the 1950s and 1960s: Release and Renewal. Köln; Weimar; Wien, 1999.

ЗША

Весткі й Паведамленьні нью ёркскага аддзелу Беларуска-Амерыканскага Задзіночаньня. 1999. 15 ліп., 18 жн.

Грудзіловіч Алег. Амерыканскі кангрэсмен з беларускімі каранямі [Сэм Гейдэнсон] наведаў Мінск // Беларускі дайджэст. 1999. № 7. С. 8.

Мілаш Леакадзія. "Перш думай пра Радзіму, а пасля пра сябе" // Беларускі дайджэст. 1999. № 8. С. 5.

Мілаш Леакадзія. "Як зберагчы беларускую вёску?" // Беларускі дайджэст. 1999. № 7. С. 5.

Петрашкевіч Алесь. Народзе ты мой, народзе… // Беларускі дайджэст. 1999. № 7. С. 8–9.

Сурмач Ганна. Жыве Беларусь у замежжы: [Інтэрв'ю старшыні ЗБС "Бацькаўшчына"] // Беларускі дайджэст. 1999. № 7. С. 11.

Сяднёў Масей. Як зрабіць беларусаў беларусамі // Беларускі дайджэст. 1999. № 7. С. 2.

Фурман Віктар. Народ ці насельніцтва? // Беларускі дайджэст. 1999. № 8. С. 7.

Яновіч Сакрат [Беласточчына]. "Великий и могучий русский язык…" // Беларускі дайджэст. 1999. № 8. С. 2–4.

Maksimiuk Jan. Shadow elections in Belarus // Belarusian review. 1999. № 2. P. 11–12.

Marples David R. Harvard Conference Held on Belarus // Belarusian review. 1999. № 2. P. 16.

Price Joe. West Pushing for a Dialogues and Free Elections in Belarus // Belarusian review. 1999. № 2. P. 1–2.

Sandrigailo Uladimir. Whims of Individuality: [Выдадзенае ў ЗША даследаванне беларуса, які працуе ў Германіі, у Белефельдскім універсітэце]. Atlanta; London; Sydney, 1999.

Zaprudnik Jan. Development of Belarus Studies in the West // Belarusian review. 1999. № 2. P. 16–19.

ІЗРАІЛЬ

Баз Коби. Ежегодный слет: [Пра збор Беларускага зямляцтва, у якім прыняў удзел кіраўнік урада Біньямін Нетаньяху] // Новости недели. 1999. 8 апр.

"Все земля приняла…": Евреи Беларуси на национальной карте страны: [Артыкул падрыхтаваны прэс-службай пасольства Беларусі ў Ізраілі] // Вести. 1999. 3 марта.

Кардаш Анатолий. Посреди войны. Посвящения: [Пра знішчэнне габрэяў у Беларусі ў час нямецкай акупацыі]. Иерасулим, 1998.

Молдавский Игорь. Конкурс немолодых талантов: 6 апреля в лесу Бен-Шемен состоялась традиционная встреча белорусского землячества // Вести. 1999. 8 апр.

Рейхман Григорий. Хранитель памяти: [Пра журналіста з Беларусі Уладзіміра Смоляра] // Новости недели. 1999. 19 мая.

Состояние еврейской культуры в Белоруссии // Вести. 1999. 3 марта.

Хмельницкая Людмила. Музей Шагала приглашает // Европейский камертон. 1999. Апр.

Хрумчанка Юлія. Раптам палітыкі знайшлі [на злёце эмігрантаў] сваіх бабулек у Беларусі // Йедзіот Ахоронот. 1999. 8 крас / На іўрыт.

Garrard, John and Carol. Barbarossa's First Victims: The Jews of Brest: [Пра лёс брэсцкіх яўрэяў у час нямецкай акупацыі] // East European Jewish Affairs. Vol. 28. 1998-9. No. 2. P. 3–48.

КАНАДА

Каардынацыйны камітэт беларусаў Канады. Камунікат № 5 (36). 1999. Ліп.

Mazeika Rasa Ioan. The Role of Pagan Lithuania in Roman Catholic and Greek Ortodox Religious Diplomacy in East Europe: [У працы канадскай літоўкі разглядаецца рэлігійная сітуацыя ў ВКЛ у часы Альгерда]. Fordham; New York, 1987.

ЛАТВІЯ

Крокі “Уздыма” [Беларускага культурна-асветніцкага таварыства ў г. Даўгаўпілсе]. [Даўгаўпілс, 1999].

ЛІТВА

А. М. Сьвяткаваньне 10-гадовага юбілею ТБК // Рунь. 1999. 9 жн.

Анцукевіч Алег. Успаміны пра дырэктара ВБГ [Віленскай беларускай гімназіі] Міколу Анцукевіча // Рунь. 1999. 9 жн.

Арцішэўскі Валеры. Славянскі антыславянізм // Рунь. 1999. 28 чэрв., 9 жн.

Белямук Міхась. Мой погляд на дзейнасьць Мітрапаліта Менскага і Слуцкага Філарэта: [Артыкул бел. гісторыка з ЗША] // Рунь. 1999. 28 чэрв.

Грыцкевіч Валянцін. Праблемы беларускай дыяспары Расеі: (Скарочаны даклад з Устаноўчага зьезду беларусаў у Расеі) // Рунь. 1999. 9 жн.

Ніжанкоўская Вера. Мой дзядзька Аляксандар Уласаў: Да 125-годзьдзя з дня нараджэньня Аляксандра Ўласава // Рунь. 1999. 28 чэрв.

Саўчанка Павал. Ачольнік скаўцкай дружыны ВБГ: [Пра беларуса з Аўстраліі Анатоля Бразоўскага] // Рунь. 1999. 28 чэрв.

Lazutka S. Leonas Sapiega: (Gyvenimas, valstybinéeikla, politinės ir filosofinės pažiūros). Vilnius, 1998.

Lietuvos Metrika = Lithuanian Metrika = Литовская метрика: Кн. записей 25 (1387–1546). Vilnius, 1998.

[Žukas Saulius]. The First Lithuanian Book and its Cultural Context: [На с. 9 гаворыцца пра Ф. Скарыну]. Vilnius, 1996.

МАКЕДОНІЯ

Сиљнова Љ. Компаративна анализа на текстовните простори во стиховите на Михаил Рениов и нивниот превод на белоруски јазик, извршен од Алес Разанов / Пер. с бел. П. Константиновски // Наше писмо (Скопје). 1998. Јуни – јули – авг. С. 30.

МАЛДОВА

Беларуская душа: Сб. стихов: [У зборнік уключаны беларускія і рускія вершы Івана Батрачкіна, Веры Бяляевай-Сугак, Пятра Пянько, Рамана Кашуткіна, Івана Рахубы, Георгія Стаянава, Любові Чаусавай]. Chişinău, 1999.

НІДЭРЛАНДЫ

Marples David. Belarus. A Denationalized Nation. Amsterdam, 1999.

ПОЛЬШЧА

Авіна Н. Польска-беларускія запазычванні ў гутаркавай мове рускіх жыхароў пагранічча // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 60–61.

Аляксеева Н. Антрапонімы рускіх стараабрадцаў ў памежным рэгіёне (лінгвістычны і гістарычны аспекты) // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 53–55.

Баршчэўская Ніна. VII Міжнародная канферэнцыя “Шлях да ўзаемнасці” // Ніва. 1999. 11, 18 ліп.

Бурэніна Л. Спецыфіка этналінгвістычнай сітуацыі ў памежных рэгіёнах // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 51–52.

Бялявіна В. Асаблівасці традыцыйнага жылля беларуска-польска-ўкраінскага сумежжа (на матэрыялах Драгічынскага раёна) // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 6–8.

Вольскі Лявон. Літаратура і рэчаіснасьць // Czasopis. 1999. Nr. 6. S. 9.

Вярбіцкі Аляксандр. “Свята беларускай культуры” // Ніва. 1999. 1 жн.

Гаўрылюк А., Грыгарэнка С. Канфесіянальныя ўзаемадачыненні 1920–1940 гг. у кантэксце гісторыі народаў беларуска-польска-ўкраінскага сумежжа // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 26–28.

Глагоўская Лена. “Глыбоччына: пагляд у мінулае” // Ніва. 1999. 22 жн.

Глагоўская Лена. Марк Шагал чарговы раз праляцеў над Віцебскам // Ніва. 1999. 1, 8 жн.

Грыцкевіч Валянцін. Знішчэнне мовы // Ніва. 1999. 1, 8, 15, 22, 29 жн.

Давідзюк Г. Польская мова як сродак трансляцыі беларускай нацыянальнай культуры ў часы панавання Расійскай імперыі // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 48–50.

Зарэмба Людміла. "Нібыта музыка жывая…": [Пра паэта Яна Чыквіна] // Ніва. 1999. 22 жн.

Кандрацюк Ганна. Барскі ў Беластоку // Ніва. 1999. 18 ліп.

Кліменка В. Сацыяльныя і канфесіянальныя асаблівасці культуры беларуска-польска-ўкраінскага сумежжа // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 40.

Луба Віталь. Яны не глухія на словы: IV Агульнапольскі конкурс беларускай паэзіі і прозы // Ніва. 1999. 11 ліп.

Лукша Міра. У Сакрата [Яновіча] ў Крынках // Ніва. 1999. 29 жн.

Ляўко А. Ірацыянальныя вытокі культуры Заходняга Палесся // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 38–39.

Малоха М. Cannabis Savita L.: Культурна-моўны партрэт расліны ў народаў беларуска-польска-ўкраінскага сумежжа // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 66–68.

Мілаш Леакадзія. Exaць з Літвы да сваіх: Мая мама жывець побач, на мяжы, але цяпер добра падумаеш, пакуль рушыш з Літвы ў Беларусь / Зап. М. Лукшы // Ніва. 1999. 25 ліп.

Мірановіч Яўген. Навейшая гісторыя Беларусі. Беласток, 1999.

Мячыкава І. Трыяда "Сусвет-Прырода-Чалавек" як сімвалічны сімбіёз міфалагічнай культуры беларусаў // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 3–5.

Нікіфарава Б. Пагранічча як сфера нацыянальна-рэлігійнай талерантнасці // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 29–31.

Нясвіж: Гісторыя — культура — мастацтва = Nieśwież: Historia — Kultura — Sztuka: Materiały konferencji naukowych w Nieświeżu (1994, 1997). Warszawa; Mińsk, 1998.

Оргіш В. Дыялог культур беларуска-польска-ўкраінскага сумежжа як інструмент творчасці і нацыянальнай самаідэнтыфікацыі беларусаў // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 47.

Піскун Л. Беларуска-польска-ўкраінскія фальклорныя сувязі // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok-Brześć, 1998. S. 62–63.

Піскун Ю. Брэст — цэнтр палескага іканапісу сярэдзіны XVII ст. // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 16–17.

Піліпенка В., Скокава Л. Этнакультурныя ўстаноўкі і духоўныя патрэбнасці нацыянальных меншасцей на Украіне // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 45–46.

Працэнка В. Этнакультурныя і сацыяльныя характарыстыкі насельніцтва Брэсцкага уезда на мяжы XIX–XX стст. // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 23–25.

Розенфельд У. [Гродна]. Тэарэтыка-метадалагічныя падставы вывучэння культуры памежнага рэгіёна // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 32–34.

Смулкова Альжбета. У беларускім архіпелагу: Гутарка з кіраўніком Кафедры беларускай культуры Універсітэта ў Беластоку / Зап. А. Чачугі // Ніва. 1999. 18 ліп.

Хмялеўскі Міхась. Купалле'99 // Ніва. 1999. 18 ліп.

Цімашэвіч Владзімеж. Адкрываю карані: [Гутарка з былым прэм'ер-міністрам Рэчы Паспалітай] / Зап. А. Вярбіцкага // Ніва. 1999. 25 ліп.

Цыганоў А., Ліўшыц У., Нямыкін В. Культура рускіх стараавераў на беларускім пагранiччы // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 18–19.

Чачуга Ада. Цярністы шлях узаемаразумення // Ніва. 1999. 1 жн.

Чыгрын Сяргей. Аповед пра Сяргея Хмару // Ніва. 1999. 4 ліп.

Шур В. Беларуска-польскае ўзаемадзеянне ў анамастыцы // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 56–59.

Эйгірдэне Д. Славянскія запазычванні ў тэрміналогіі народнага прадзення і ткацтва на пагранiччы // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 72.

[Яновіч І. І.]. "Беларусы ў свеце": [Гутарка з намеснікам старшыні Дзяржкамітэта па справах рэлігій і нацыянальнасцей] / Зап. М. Лукшы // Ніва. 1999. 11 ліп.

[Яновіч Сакрат]. Гняздо беларускасці Sokrates: У Крынках ствараецца своеасаблівы цэнтр беларускай культуры Villa Sokrates, які 14 жніўня ладзіць першае мерапрыемства: літаратурную сустрэчу "Трылог беларускі" // Ніва. 1999. 8 жн.

Яновіч Сакрат. Не жаль пражытага (працяг) // Czasopis. 1999. Nr. 6. S. 32–33.

Яновіч Сакрат, Хмялеўскі Юры. Як сьпеў наш палітычны рух // Czasopis. 1999. Nr. 6. S. 18–25.

Ярашэвіч А. Абразы Маці Божай на Палессі як сімвал беларуска-польска-ўкраінскай культурнай прасторы // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 13–15.

Яцкевіч С. "Украінскае пытанне" ў Брэсцкім рэгіёне ў 1990-х гг. (кантэнт-аналіз рэгіянальных выданняў) // Kultura białorusko-polsko-ukraińskiego pogranicza. Białystok; Brześć, 1998. S. 42–44.

Arkusz Aleś. Trasa Nr 2 / Przełożył Radosław Okulicz-Kozaryn // Czas Kultury (Poznań). 1999. Nr. 1. S. 87.

Bitel-Dobryńska Nadzieja. Wspomnienia świniopaski: [Успаміны заснаваны на бел. матэрыяле з-пад Крэва] // Czasopis. 1999. Nr. 6. S. 31–32.

Bołtryk Michał. Ruń wierszy czyli narodziny literatury białoruskiej w Polsce // Nowe Kontrasty. 1999. Nr. 8. S. 8–12, 21-23.

Chołodowski Maciej. Jaki język, taki naród: Mieszkający na Białostocczyźnie Białorusini utworzyli swoisty skansen. Bronią tożsamości, kultury i języka białoruskiego. A na Białorusi postępuje rusyfikacja // Gazeta Wyborcza. 1999. 16 sierp.

Ciechocińska M. Polska – Białoruś: szanse i zagrożenia współpracy // Podlasie w warunkach transformacji systemowej lat 90’: Pol. – Białorus. Seminarium Nauk. Siedlce, 1997. S. 277–312.

Gębarowicz Mieczysław. Początki malarstwa w Polsce: [Рэпрадуктуюцца творы, прысвечаныя бітве пад Оршай, аблозе Полацка, картаграфія ВКЛ, панарама Гродна]. Wrocław etc., 1981.

Goliński Cezary. Powrót Fausta: Dziś w stolicy Białorusi pierwsze w tym stuleciu wykonanie opery “Faust” Goethego – Radziwiłła // Gazeta Wyborca. 1999. 20 lipca.

Haszczyński Jerzy. Jestem Białorusinem polskiej wiary; tak przedstawia się wielu katolików w różnych regionach Białorusi: Mniej łaknienia, mniej obaw: [Пра ўспрыняцце беларусамі Польшчы і палякаў] // Rzeczpospolita. 1999. 28–29 sierp.

Inna Białoruś: Historia — polityka — gospodarka / Przekład Ewa Kornowska-Michalska. Warszawa, 1999.

(JEN). VII Spotkania Artystyczne Białystok — Grodno: Muzyczne zbliżenia // Kurier Poranny. 1999. 19 lipca.

Koprowski Marek A. Obrazki z życia prowincjonalnego: [Пра культурнае жыццё ў Шарашове] // Nowe Kontrasty. 1999. Nr. 8. S. 6–8.

Koter M. Kresy państwowe — geneza i właściwości w świetle doświadczeń geografii politycznej // Kresy — pojęcie i rzeczywistość: Materiały konf. Warszawa, 1997. S. 9–52.

Krasowskij K. K. Demagraficzne trendy w rozwoju miast obwodu brzeskiego // Podlasie w warunkach transformacji systemowej lat 90’: Pol. – Białorus. Seminarium Nauk. Siedlce, 1997. S. 169–176.

Kwaśniewski K. Społeczne rozumienie relacji kresów i terytorium narodowego // Kresy — pojęcie i rzeczywistość: Materiały konf. Warszawa, 1997. S. 63–83.

Leszczyńska Izabela. Zjednoczeni w tańcu: [Пра культурнае жыццё палякаў у Беларусі] // Rzeczpospolita. 1999. 23 czerw.

Lukiewicz U. O. Dyskurs wokół białoruskiej państwowości w socjologicznym sondażu młodzieży studenckiej w przygranicznym Brześciu // Podlasie w warunkach transformacji systemowej lat 90’: Pol. – Białorus. Seminarium Nauk. Siedlce, 1997. S. 259–276.

(MC). Polska — Białoruś: Droga ku wzajemności: [Пра канферэнцыю ў Беластоку] // Kurier Poranny (Białystok). 1999. 17 lipca.

Maziarski Wojciech. Zakręcone pomysły Artura Klinowa: [Пра выстаўкі ў Варшаве бел. мастака] // Gazeta-Magazyn. 1999. 17 czerw.

Nikitorowicz Zbigniew. Polska jest krajem dwóch literatur, choć nie równoważnych: polskiej i białoruskiej — mówił prof. Jan Czykwin podczas Trialogów Białoruskich: Odrębny los Białorusi // Kurier Poranny (Białystok). 1999. 16 sierp.

Omeliańczuk M. W., Dobrynin M. A. Miasta w systemie osadniczym Białorusi // Podlasie w warunkach transformacji systemowej lat 90’: Pol. – Białorus. Seminarium Nauk. Siedlce, 1997. S. 121–135.

Osiennik Jerzy. Jagodzianki: [Пра “Мінскую вясну” ў Познані] // Czasopis. 1999. Nr. 6. S. 10.

Piasecka Marzenna. Białoruskie obrazki // Nasz Dziennik. 1999. 29–30 maja.

Sielicki Franciszek. [Рэц. на: Адам Міцкевіч і Беларусь. Мн., 1997; Беларусь – Расія – Японія. Мн., 1997] // Slavia Orientalis. 1999. Nr 2. S. 308–309.

Sierocińska Ewa. Basen i oczopląs w galerii: [Пра выстаўку ў Варшаве бел. мастака Л. Тарасэвіча] // Życie. 1999. 21–22 sierp.

Skaradziński Bohdan. Echo nad samą Wisłą: [Пра адкрыццё ў Варшаве мемарыяльнай дошкі памяці генерала Булак-Балаховіча] // Więź. 1999. Nr 7. S. 116–120.

РАСІЙСКАЯ ФЕДЭРАЦЫЯ • Расія

Айцец Вінцэнт Гадлеўскі // Kryniсa. 1999. № 5. С. 3.

Аргудяева Ю. В. Крестьянская семья у восточных славян [у тым ліку беларусаў] на юге Дальнего Востока России (50-е годы XIX в. – начало XX в.). М., 1997.

Васильев Юрий. Белорусский “Фауст”: Национальный театр оперы и балета Белоруссии представил оперу Антона Хенрика Радзивилла “Фауст” [на лібрэта І.-В. Гётэ] // Московские новости. 1999. 10–16 авг.

Воронцова Наталья. Живут в Сибири белорусы // Веч. Новосибирск. 1999. 15 июля.

Горланов О. А., Рогинский А. Б. Об арестах в западных областях Белоруссии и Украины в 1939–1941 гг. // Репрессии против поляков и польских граждан. М., 1997. Вып. 1. С. 77–113.

Грыцкевіч Валянцін. Што дапамагло нашай самасьвядомасьці // Kryniсa. 1999. № 5. С. 4.

Костанова Татьяна. Чтоб любить Беларусь нашу милую, надо в разных краях побывать...: [Пра Іркуцкае таварыства беларускай культуры імя Чэрскага] // ИнтерБАЙКАЛ. 1999. № 2. С. 19.

Кучкин В. А. Москва от пограничной крепости до столицы Русского государства: [Ёсць матэрыял пра Вялікае Княства Літоўскае] // Этнограф. обозрение. 1997. № 6. С. 22–32.

Памятники истории Восточной Европы: Источники XV–XVII вв. Т. 3. Документы Ливонской войны. 1571–1580 гг. / Сост. И. Граля и др. М., 1998.

Пешкова Лариса. Харбин — русский и католический: [Пра беларускіх марыянаў з Друі, архімандрытаў Абрантовіча і Цікоту] // Свет Евангелия. 1999. 17 янв.

Славянская мифология: Справочник / Сост. Ф. С. Капица. М., 1999.

Слепцова Л. Ю. Педагогические условия подготовки учителя к формированию у школьников нравственно-экономических качеств личности (в системе повышения квалификации педагогических кадров Республики Беларусь): Автореф. дисс…канд. пед. наук. М., 1998.

Тезисы III-ей практической конференции “Культура этнических образований Сибири”: (Духовное возрождение — краеугольный камень современности” : [Некалькі тэзісаў прысвечаны беларусам Сібіры]. Новосибирск, 1999.

Филиппов С. Г. Деятельность органов ВКП(б) в западных областях Украины и Белоруссии в 1939–1941 гг. // Репрессии против поляков и польских граждан. М., 1997. Вып. 1. С. 44–76.

Шишанов В. А. [Витебск]. Особая экспедиция Ассигнационного банка по его хозяйственным оборотам (1797–1804) // Седьмая Всероссийская нумизматическая конференция. Ярославль, 19–23 апр. 1999 г. Ярославль, 1999. С. 150–153.

• Саха – Якуція

Баркауски А., Петрушкина В. Юкагирская литература в Беларуси // Эхо столицы (Якутск). 1999. 8 июня.

“Я — мамонт, шерсть моя рыжа, иду, от холода дрожа…”: [Пра бел. паэта Івана Ласкова] / Подгот. В. Даниловой // Эхо столицы (Якутск). 1999. 30 июля.

СЛАВАКІЯ

Balak Stefan. Slavončinu sa učí celý svet: [Пра Летнюю школу ў Славакіі, удзел у ёй беларускі В. Ляшук] // Studia Academica Slovaca. 1999. 13 aug.

Citou I. Slovenskí vojaci v belaruských močaristych lesoch / Prel. Eduard Gašinec // Ročenka Odbojarov 2000. Bratislava, 1999. S. 90.

Gašinec Eduard. Slováci v beloruskej “kol’anicovej vojne” // Ročenka Odbojarov 1999. Bratislava, 1999. S. 30–34.

УКРАІНА

Аношко Валерій. Географічний аналіз можливостей самостійного розвітку Республіки Білорусь // Краєзнавство. Географія. Туризм. 1999. № 16. С. 4–5.

Гірченко Віта. Якби я вміла так кохать...: [Пра аўтарскі тэлефільм беларускай паэтэсы Іны Снарскай-Дзідык “Мой родны край”] // Полтавська думка. 1999. 2 лип.

Забавьский Валерій. Слово “Братство” зрозуміле й без перекладу: [Арт. першага сакратара Пасольства Беларусі на Украіне] // Краєзнавство. Географія. Туризм. 1999. № 16. С. 1–2.

Зіль Є. Білоруські народні обряди: Купальский обряд // Краєзнавство. Географія. Туризм. 1999. № 16. С. 7–8.

Карев Дмитрий. Белорусская историография в XVI – начале XX вв. // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1998. Ч. 5. С. 291–299.

Лабынцев Юрий [Масква]. Польская культура в концепции истории духовной жизни белорусского народа Вацлава Ластовского // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1998. Ч. 5. С. 367–370.

Мельникова Е. А. [Масква]. Формирование территории Древнерусского государства в конце IX – начале X в. // Історія: Від давніх часів до початку XX ст. Одеса; Київ; Львів, 1999. Ч. 1. С. 13–20.

Шарухо Ігор. Білоруська діаспора // Краєзнавство. Географія. Туризм. 1999. № 16. С. 6.

Шарухо Ігор. Білоруські назви в Антарктиді // Краєзнавство. Географія. Туризм. 1999. № 16. С. 3.

Шарухо Ігор. Імена білорусів на карті світу // Краєзнавство. Географія. Туризм. 1999. № 16. С. 3.

Calvi Luca [Венецыя]. Regionalismi, micronazionalismi ed identita’di frontiera attorno a Belarus’, Polonia ed Ucraina // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1998. Ч. 5. С. 271–280.

ФРАНЦЫЯ

Alexievitch Svetlana. La supplication Tchernobyl, chroniques du monde aprés l’apocalypse. Paris, 1998.

Ciechocińska Maria. Enjeux de la collaboration bilatérale biélorusse-polonaise pour la formation d'une conscience nationale moderne // Dressler Wanda, Gatti Gabriel, Perez-Agote Alfonso (eds). Les nouveaux repéres de l'identité collective en Europe. Paris. 1999. P. 79–92.

Conversation en compagnie de l'auteur: [Інтэрв'ю Вірджыніі Шыманец са Святланай Алексіевіч] // Perspectives biélorussiennes. 1999. Mai – juin. P. 9–11.

Le Foll Claire. L'école de Vitebsk: une école artistique juive sur le sol biélorussien: [Пра Марка Шагала і яго паплечнікаў] // Perspectives biélorussiennes. 1999. No. 14. P. 10.

Goujon Alexandra. Conférence internationale: [Пра беларусазнаўчую канферэнцыю ў Гарвардскім універсітэце] // Perspectives biélorussiennes. 1999. No. 14. P. 8.

Goujon Alexandra. La construction de l'Etat-nation en Biélorussie: les fondements politiques et sociaux de deux formes de nationalisme // Cahiers Anatole Leroy-Beaulieu, IEP de Paris. 1999. N 4. P. 141–150.

Guyotat Régis. La "descente en enfer" du chef d'orchestre Misha Katz: [Пра бел. дырыжора, які працуе ў Францыі] // Le Monde. 1999. 10 févr.

Jaquemin Jean-Michel. Ce fameux nuage… Tchernobyl. La France contaminée. Paris, 1999.

Kronika białoruska // Kultura. 1999. Nr 7–8. S. 152.

Symaniec Virginie. Le "mal noir": [Пра чарнобыльскую тэматыку ў бел. літаратуры] // Perspectives biélorussiennes. 1999. Mai – juin. P. 8.

Tarasov Vladimir. L'identité culturelle et politique en Biélorussie// Dressler Wanda, Gatti Gabriel, Perez-Agote Alfonso (eds). Les nouveaux repéres de l'identité collective en Europe. Paris. 1999. P. 49-67.

V. S. [Шыманец В.]. Joyeux anniversaire: [Пра паэта Уладзіміра Някляева] // Perspectives biélorussiennes. 1999. No. 14. P. 9.

У РЭДАКЦЫЮ БЮЛЕТЭНЯ ПАСТУПІЛІ:

Аб'яднаны шлях: Інфарм. бюлетэнь. 1999. № 43. Ліп.–жн.; № 44. Верас.

Аркуш Алесь. Выбранае: Вершы і паэма. 1988–1998. Полацак; Гародня, 1999.

Архіў уніяцкіх мітрапалітаў: Дакументы да гісторыі царквы ў Беларусі XV–XIX стст. у фондзе "Канцылярыя Мітрапаліта грэка-уніяцкіх цэркваў у Расіі": Даведнік. Мн.; Полацк, 1999.

Arche: Вялікая Айчынная вайна. 1999. № 2, 3.

Беларусы: У 8 т. Т. 3. Гісторыя этналагічнага вывучэння. Мн., 1999.

Бюлетэнь Асамблеі дэмакратычных няўрадавых арганізацый у Беларусі. 1999. № 7.

Вестник Министерства иностранных дел. 1999. № 2.

Грамадзянская альтэрнатыва. 1999. № 5. Ліп.

Дзеля блізкіх і прышласці: Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі "Універсітэты Ельскіх" (да 165-годдзя з дня нараджэння Аляксандра Ельскага). Мінск, 7 кастрычніка 1999 г. Мн., 1999.

Карлюкевіч Алесь. Літаратурная карта Пухаўшчыны. Мн., 1999.

Круталевич В. А. История Беларуси: Становление национальной державности. Минск, 1999.

Кушаль Франц. Спробы стварэння беларускага войска. Мн., 1999.

Ліўшыц У. Даследчык беларускай літаратуры: (Кароткі нарыс аб жыцці і творчасці літаратуразнаўцы Барыса Іофе). Орша, 1999.

Мишанич Ярослав. "Історія русів": історіографія, проблематика, поетика. Київ, 1999.

Наша ніва ісьцінная: Літаратурна-спецыфічная газэта. 1999. № 1. Ліп.

Полімпсест (Полацак). 1999. № 2. Кастр.

Панізнік Сяргей. Золкая зёлка: Вершы. Мн., 1999.

Права на волю. 1999. № 12. Чэрв.; № 13–14. Ліп.

Праваслаўе. 1999. № 7.

Радавая Беларусь. 1999. № 5, 6, 7.

Скобла Міхась. Дзярэчынскі дыяруш: Гістарычны нарыс. Артыкулы. Эсэ. Мн., 1999.

Слова нацыі: Весьнік Беларускае ультра-правіцы. [Без даты і нумара].

Тэрмапілы (Беласток). 1999. № 2.

Україна: Культурная спадчина, національная свідомість, державність. 1997. Вип. 3–4.

Ярослав Ісаєвич. Бібліографічний покажчик. Львів, 1999.

Belarusian Review. 1999. No 2. Summer.

Chile: Facing the year 2000. [Без месца і года].

Ciecierski Faustyn. Znaczniejszych przypadków pewnego z Syberii powrotnego Polaka w 1801 r. / Przyg. Antoni Kuczyński, Zbigniew Wójcik. Warszawa; Wrocław, 1998.

Dialogue and Universalism (Warsaw). 1999. No 1–2.

Internationale Politik. 1999. Nr 7, 8.
Kuczyński Janusz. Wstęp do uniwersalizmu. Warszawa, 1998. T. 1. Ogrodnicy Świata.
Kultura (Paryż). 1999. Nr 7–8, 9.
Kulturchronik. 1999. Nr 2, 3, 4.
Między polityką a literaturą / Praca zbiorowa pod red. Marcelego Kosmana. Poznań, 1999.
Nowe Kontrasty. 1999. Nr 7.
Perspectives biélorussiennes (Paris). 1999. No 14. Juin.
Przegląd Wschodni. T. 5. Z. 3 (19).
Wiadomości Gródeckie = Haradockija Nawiny. 1999. Nr 3, 5–6.
Więż. 1999. Nr 8.

ПРА НАС ПІСАЛІ:

З імем Гётэ // Літ. і мастацтва. 1999. 1 кастр.

ХРОНІКА БЕЛАРУСАЗНАЎЧАГА ЖЫЦЦЯ

НА КАНГРЭСЕ ЎКРАІНІСТАЎ

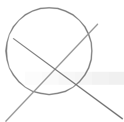
26–29 жніўня ў Адэсе прайшоў IV Міжнародны кангрэс украіністаў, на якім былі абмеркаваны самыя разнастайныя праблемы сучаснага ўкраіназнаўства. Беларусь на кангрэсе прадстаўлялі сем удзельнікаў. М. Булахаў прачытаў даклад “А. Патабня як даследчык “Слова пра паход Ігара”. В. Рагойша гаварыў пра літаратурныя ўзаемасувязі Беларусі і Украіны 90-х гг., Т. Кабржыцкая — пра прысутнасць украінскай культуры ў духоўным жыцці сучаснага Мінска. П. Рагойша разгледзеў творчасць С. Пясецкага ў кантэксце стылёвых пошукаў украінскай і беларускай прозы 20–30-х гг., А. Скурко – асаблівасці сучаснага беларускага і ўкраінскага свабоднага верша, А. Яўгенава асвятліла тэму “Уладзімір Сасюра і Беларусь”. Аўтара гэтых радкоў зацікавіла асэнсаванне ўкраінскіх правапісных дыскусій апошніх гадоў з пункту гледжання аналагічнага беларускага досведа. Як відаць, большасць беларускіх дэлегатаў падалі тэмы “двайнога”, украінска-беларускага, характару.

Беларуская тэматыка на кангрэсе так ці інакш закранапася і ў іншых выступленнях, напрыклад, у дакладзе даўняга сябра беларускіх навукоўцаў, загадчыка аддзела агульнаславістычнай праблематыкі і ўсходнеславянскіх моваў Інстытута мовазнаўства НАН Украіны, члена-карэспандэнта НАН Украіны Г. Піўтарака (“Праблема ўсходнеславянскай прамовы”), М. Дзмітрыева з Расіі (“Змены ў рэлігійным жыцці Украіны і Беларусі ў другой палове XVI ст.”), Я. Закрэўскай з Украіны (“Да пытання ўкраінска-беларускай моўнай мяжы праз прызму славянскай лінгвістычнай геаграфіі”), Л. Бэрэжной з Венгрыі (“Тэма смерці ва ўкраінска-беларускай праваслаўнай пропаведзі і палемічнай літаратуры канца XVI – XVIII стст.”), А. Турылава з Расіі (“Праваслаўная кніжная культура ўкраінска-беларускіх зямель XV – першай паловы XVI ст.”) і інш.

Кангрэс быў добра падрыхтаваны, уключаў багатую культурную праграму. Прачытаныя даклады, несумненна, будуць спрыяць больш грунтоўнаму асэнсаванню ўкраіністычных праблем.

Новым прэзідэнтам Міжнароднай асацыяцыі ўкраіністаў абраны дырэктар Інстытута літаратуры НАН Украіны Мыкола Жулынські. Чарговы, пяты кангрэс вырашана правесці праз тры гады ў Чарнаўцах.

***Сяргей Запрудскі**, кандыдат філалагічных навук*

ХРОНІКА БЕЛАРУСАЗНАЎЧАГА ЖЫЦЦЯ

КАНФЕРЭНЦЫЯ, ПРЫСВЕЧАНАЯ ПАМЯЦІ РАДЗІВІЛА СІРОТКІ

На пачатку верасня старажытны Нясвіж прымаў гасцей з Мінска, Вільнюса, Варшавы, Лондана. Тут прайшла Міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 450-годдзю з дня нараджэння дзяржаўнага і грамадскага дзеяча, будаўніка Нясвіжа, асветніка, пісьменніка і падарожніка-пілігрыма Мікалая Крыштофа Радзівіла Сіроткі. Арганізавалі яе Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны, Нясвіжскі раённы выканаўчы камітэт і Польскі інстытут у Мінску. Іх прадстаўнікі звярнуліся да прысутных з прывітаннямі.

На канферэнцыі былі заслуханы даклады прафесараў Збігнева Вуйціка (Польшча), Міхаіла Гурына, Адама Мальдзіса, Вадзіма Салеева, Валерыя Ярмоленкі (Беларусь), кандыдатаў навук Раймонды і Айваса Рагаўскасаў (Літва), Ірыны Багдановіч і Таццяны Дасаевай (Беларусь), мінскіх журналістаў, калекцыянераў, дзеячаў культуры. Пасля доўгай дыскусіі былі прыняты “Рэкамендацыі”.

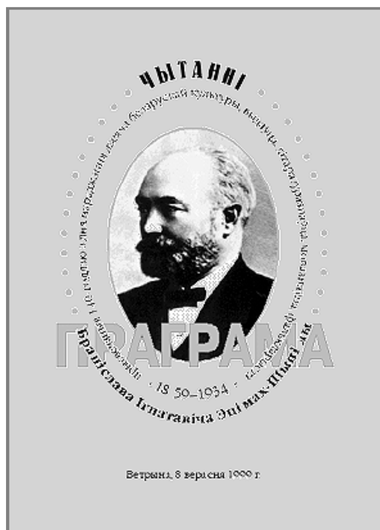
Удзельнікі канферэнцыі пабывалі на імшы ў фарным касцёле, дзе пахаваны асветнік, усклалі кветкі да яго надмагілля. Кінасцэнарыст Іза Гатоўчыц паказала прысутным свой дакументальны фільм пра Радзівілаў “Партрэт на фоне замка”, а мастак Уладзімір Стальмашонак — серыю радзівілаўскіх партрэтаў. Дарэчы, усе прысутныя атрымалі ў якасці сувеніра выкананы ім малюнак з выявай Радзівіла Сіроткі, які і бачаць нашы чытачы на змешчанай тут рэпрадукцыі.

НА РАДЗІМЕ БРАНІСЛАВА ЭПІМАХА-ШЫПІЛЫ

Нетрадыцыйна пачаліся Міжнародныя чытанні, прысвечаныя 145-годдзю з дня нараджэння вядомага дзеяча беларускай культуры, выдаўца, літаратуразнаўца, мовазнаўца, фальклapыста Браніслава Эпімаха-Шыпілы, якія 8 верасня прайшлі ў Ветрынскай сярэдняй школе Полацкага раёна, на радзіме асветніка. На сцэну школьнай актавай залы выйшлі дваццаць вучняў і прывіталі ўдзельнікаў на дваццаці мовах, якія ведаў вучоны-паліглот і якія выкладаў у Пецярбур-

гу (грэчаскую — на лацінскай). Затым госці накіраваліся ў школьны музей вучонага, створаны руплівымі стараннямі дырэктара Ларысы Васевай, настаўніцы беларускай мовы Аліны Красновай, вучняў, краязнаўцаў. Дарэчы, вучні, мяняючыся, і вялі экскурсію. А прысутныя дадалі да экспанатаў свае падарункі. Так, дырэктар мінскага Архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганна Запартыка прывезла школе копію славутай “Хрэстаматыі” Эпімаха-Шыпілы.

Мінскія, віцебскія, гродзенскія вучоныя-беларусісты (а да іх далучыўся абяцаным тэкстам і масквіч Аляксей Каўка) Уладзімір Конан, Леанід Акаловіч, Алег Куржалаў, Іван Траццяк, Віталь Скалабан, Язэп Янушкевіч, мясцовыя настаўнікі і вучні гаварылі пра Браніслава Эпімаха-Шыпілу як пра арганізатара беларускага культурнага і выдавецкага жыцця ў Пецярбургу, дабрадзея многіх студэнтаў, у тым ліку Янкі Купалы, як пра актыўнага супрацоўніка Інбелкульта.

У Ветрынскай школе прайшоў конкурс-агляд, прысвечаны юбіляру. Прысутныя наведалі Залессе, дзе калісьці стаяў дом асветніка і дзе ён збіраўся (да пажару) арганізаваць беларускі музей. У заключэнне былі прыняты “Рэкамендацыі”, дзе прадугледжана выданне матэрыялаў чытанняў, “Хрэстаматыі” Эпімаха-Шыпілы. Пецярбургскіх беларусістаў просяць дапамагчы ў пошуках яго магілы, а мінскіх, віцебскіх і полацкіх — у папаўненні музея. Чытанні вырашана праводзіць рэгулярна.

БЕЛАРУСЬ – ВЯЛІКАБРЫТАНІЯ

Група брытанскіх дактароў, спецыялістаў у галіне сківічна-тварнай хірургіі, якія наведалі Беларусь у рамках сумеснага беларуска-брытанскага праекта “Усмешка” правялі з 5 па 15 верасня 1999 г. серыю бясплатных аперацый і кансультацый для дзяцей (у асноўным для дзяцей-сірот), якія маюць ад нараджэння дэфект губы і паднябення.

Кансультацыі і аперацыі праводзіліся на базе дзіцячай клінічнай бальніцы Мінскай вобласці. Галоўная мэта праекта — сумесная работа беларускіх і брытанскіх дактароў, знаёмства з навейшымі методыкамі правядзення аперацый і распрацоўка далейшых праграм супрацоўніцтва.

З беларускага боку ініцыятарамі праекта “Усмешка” выступалі дзве грамадскія арганізацыі: Грамадскае аб’яднанне “Сакавік” і Беларускі дзіцячы фонд. Рэалізацыя праекта — гэта прыклад сумесных намаганняў урадавых і гра-

мадскіх арганізацый Беларусі і Вялікабрытаніі, якія перш за ўсё накіраваны на паляпшэнне ўмоў жыцця і здароўя дзяцей. Трэба адзначыць, што расчыліны губы і паднябення, як лічаць спецыялісты кафедры сківічна-тварнай хірургіі Беларускага інстытута ўдасканалення дактароў, з'яўляюцца самым частым прыродным недахопам развіцця. Яны ўваходзіць у "вялікую пяцёрку" анамалій развіцця, займаючы пры гэтым другое месца па частаце. Гэты недахоп развіцця складае 86,9 % ад усіх прыроджаных недахопаў развіцця твару і належыць да больш частых і вельмі цяжкіх у сацыяльным і медыцынскім плане.

Адначасова праект "Усмешка" з'яўляецца часткай больш шырокай дабрачыннай ініцыятывы, накіраванай на аказанне дапамогі дзіцячым дамам і дзецям-сіротам, якая на працягу апошніх трох гадоў праводзіцца брытанскай дабрачыннай арганізацыян "Belarussian Orphanage Project" (Паўднёвая Валія, Вялікабрытанія) і беларускім Грамадскім аб'яднаннем "Сакавік'".

За гэты час аказана кваліфікаваная медыцынская і хірургічная дапамога ў Вялікабрытаніі 12 беларускім дзеткам, сярод якіх Міхась Прачкоўскі і Рая Міхновіч з дзіцячага дома № 3 для дзяцей сірот г. Мінска, Ганна Глозман і Алёна Ярашэвіч з Івянецкай школы-інтэрната. Рэгулярныя канвоі з гуманітарнай дапамогай для дзіцячых дамоў Беларусі, аздараўленне дзяцей ў Вялікабрытаніі — гэта далёка не поўны спіс сумесных сённяшніх і будучых ініцыятыў і праектаў.

Акрамя работы ў клініцы дэлегацыя брытанскіх дактароў наведала дзіцячыя дамы і інтэрнаты г. Мінска, Івянецкую школу-інтэрнат, Гарадзішчанскі дзіцячы дом. Доктар Максвел Грэгары, ганаровы сакратар Ротары-клуба Макен, што ў Вялікабрытаніі, стаў ініцыятарам збору 22 тысячаў долараў ЗША для пакупкі мініаўтобуса для дзіцячага дома № 6 г. Мінска. 9 верасня 1999 г. мініаўтобус быў перададзены дзіцячаму дому.

У Беларусі праект "Усмешка" праводзіўся пры падтрымцы Брытанската Пасольства ў Мінску. 13 верасня Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі і Грамадскае аб'яднанне "Сакавік" правялі ў Доме дружбы вечарыну '"Беларусь – Валія", якая была прысвечана прыезду брытанскай дэлегацыі. На вечарыне прысутнічалі Пасол яе Вялікасці Іан Кэлі і намеснік главы місіі ў Беларусі Марк Петык.

Выступленні брытанскіх лекараў з навуковымі дакладамі і выніковая прэс-канферэнцыя прайшлі 14 верасня ў будынку Беларускага інстытута ўдасканалення лекараў.

***Марыя Міцкевіч**, старшыня ГА "Сакавік"*

РЭДКАЛЕГІЯ ВЫКАЗВАЕ ПАДЗЯКУ

за дапамогу ў выданні гэтага нумара
сп. Моніцы Банькоўскі-Цюліг
і ДАБРАЧЫННАМУ ФОНДУ

CONTENTS

Падпісана ў друк **19.10.1999**. Папера **афсетная**. Друк **афсетны**.
Фармат **60x90 1/16**. Умоўн. друк. арк. **4**. Ул.-выд. арк. **5,3**.
Тыраж **299 экз**. Заказ **№ 105**.
Надрукавана з дыяпазітываў рэдакцыі **ТАА "Юніпол"**.
Ліцэнзія ЛП № 210 ад 5.01.98 г. 220039, г. Мінск, вул. Караткевіча, 6.